

Socijetalne dimenzije terorizma "usamljenog vuka"

Zadravec, Barbara

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:385203>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

DIPLOMSKI RAD

Socijetalne dimenzije terorizma „usamljenog vuka“

Studentica: Barbara Zdravec

Mentor: prof. dr. sc. Mirko Bilandžić

Zagreb, lipanj 2020.

Sadržaj:

1. Uvod	3
2. Teorijsko-konceptualni okvir	6
2.1. Terorizam usamljenog vuka: evolucija, definicija i značajke fenomena.....	8
2.2. Teorijske implikacije tumačenja terorizma „usamljenog vuka“	15
2.3. Socio-psihološke karakteristike	19
2.4. Motivacijsko-ideološki faktori.....	22
2.5. Radikalizacija.....	24
3. Metodološki okvir istraživanja.....	32
3.1. Ciljevi, svrha istraživanja i hipotetski okvir	33
4. Terorizam „usamljenog vuka“: studije slučaja	35
4.1. Theodore John Kaczynski – „Unabombaš“	35
4.1.1. Biografija	36
4.1.2. Motivacijsko-ideološki i socijetalni faktori	37
4.1.3. Radikalizacijski proces	39
4.1.4. Zaključak	42
4.2. Eric Robert Rudolph – „ <i>Olympic Park</i> “ bombaš.....	43
4.2.1. Biografija	44
4.2.2. Motivacijsko-ideološki i socijetalni faktori	45
4.2.3. Radikalizacijski proces	47
4.2.4. Zaključak	50
4.3. Volkert van der Graaf – „eko“ terorist	51
4.3.1. Biografija	51
4.3.2. Motivacijsko-ideološki i socijetalni faktori	52
4.3.3. Radikalizacijski proces	54
4.3.4. Zaključak	55
4.4. Anders Behring Breivik – desničarski fanatik	56

4.4.1.	Biografija	56
4.4.2.	Motivacijsko-ideološki i socijetalni faktori	58
4.4.3.	Radikalizacijski proces	61
4.4.4.	Zaključak	64
5.	Komparativna analiza terorista „usamljenih vukova“: rezultati i rasprava	65
6.	Zaključak	72
7.	Literatura.....	75
8.	Sažetak.....	79

*Pokušati objasniti i shvatiti terorizam
ni u kom slučaju ne znači opravdavati terorizam.
Ali, ako ništa ne objašnjavate, nećete nikada ništa ni naučiti.*

Howard Zinn

1. Uvod

Terorizam je jedna od najvećih pošasti današnjice koja uvelike utječe na sigurnost društva i države. Za razmatranje same problematike terorizma i dublje analize njegovih inačica, prvenstveno je potrebno postaviti njegovu definiciju. Iako svoje korijene vuče još od prvog stoljeća, sam pojam kolokvijalno nema univerzalno prihvaćenu definiciju. Usprkos tome, jedno je sigurno, terorizam je sociološki konstrukt i on kao fenomen uključuje uporabu nasilja radi postizanja političkih ciljeva i pritom izazivanja straha među ciljanom publikom i širom javnosti. Jedan od eksponiranijih tipova terorizma posljednjih nekoliko godina svakako jest *lone wolf* terorizam, u prijevodu – terorizam „usamljenog vuka“. Važno je istaknuti kako se sam termin *lone wolf* odnosno „usamljeni vuk“ odnosi na teroriste koji nisu dio nikakve šire terorističke organizacije ili ćelije, već se taj termin koristi kako bi se razlučile terorističke aktivnosti vršene od strane individualnog aktera i terorističke aktivnosti vršene od strane terorističkih organizacija. Ovaj fenomen datira iz 19. stoljeća te je upravo tada bio iznimno važan instrument revolucionarne aktivnosti. Nastavio se i u 20. i 21. stoljeću. Za razliku od nekih drugih oblika terorističkog djelovanja, terorizam usamljenog vuka nešto je rjeđe pojavnosti. Najviše je prisutan na području SAD-a, gdje ga smatraju jednom od najopasnijih unutarnjih terorističkih prijetnji. Napadi takvog tipa vrlo su izazovni jer je samostalne aktere gotovo nemoguće detektirati, pratiti i predvidjeti njihove buduće korake. Tko su ti pojedinci koji su se odlučili na takve ekstremne načine djelovanja i razaranja zbog nekih „viših“ ciljeva? Koje ideologije ih inspiriraju? Na koji način djeluju? Koje su ključne zajedničke karakteristike i ima li ih uopće? Kako ih spriječiti? Kako bi se odgovorilo na ova, ali i druga, s time povezana pitanja, analizirat će se ključne dimenzije usamljenih vukova, proučiti njihov radikalizacijski proces te interakcija između njih, njihove okoline i šire društvene zajednice radi stjecanja dubljeg razumijevanja njihove konstrukcije socijalne zbilje. Dakle, predmet proučavanja ovog rada su socijalne dimenzije terorizma usamljenog vuka. Pod pojmom socijalne

dimenzije misli se na temeljne metode, sadržaje te proizvode konstrukcije socijalne zbilje od strane pripadnika određene društvene zajednice koji se tiču biti i temeljnog smisla te zajednice i označavaju temelj društvene organizacije i njenih različitih funkcija (Žunec, 2007: 7).

Rad se sastoji od nekoliko cjelina. Ova uvodna pruža uvid u tematiku rada te daje prikaz sadržaja ostalih cijelina i dijelova. Drugu čini teorijsko – konceptualni okvir terorizma usamljenih vukova. Podijeljena je na nekoliko dijelova. Uvodni dio obuhvaća definicije pojma terorizma dane od strane različitih autora, koje se razlikuju s obzirom na društveno-povijesni kontekst te vrste terorizma. Prvi dio druge cjeline bavi se usponom i evolucijom, definiranjem, glavnim značajkama i tipologijom usamljenih vukova. Osim toga, značajke usamljenih vukova obrazlažu se u odnosu na ključne značajke terorističkih organizacija te se daje kratak statistički pregled učestalosti i letalnosti. U drugom dijelu ove cjeline predstavljeni su i obrazloženi različiti teorijski pristupi koji daju moguća objašnjenja za ovaj tip terorizma. Ove pristupe čine: teorija racionalnog izbora (racionalnost aktera i socio-psihološki elementi samo-žrtvovanja), teorija reciprociteta (kooperacija, altruizam i reciprocitet), teorija društvene identifikacije (poistovjećivanje pojedinca s grupom). Treći dio druge cjeline tiče se socio-psiholoških karakteristika. Sljedeći dio govori o motivacijskim faktorima te ideološkim kategorijama odnosno izvorštima terorizma usamljenog vuka. Zadnji dio ove cjeline bavi se teorijom radikalizacije. Detaljnije se obrađuju neke od radikalizacijskih teorija – Moghaddamov model stepenica, piramidalni radikalizacijski model McCauleya i Moskalkenka, te najvažniji model koji se bavi isključivo usamljenim vukovima, Hammov i Spaaijev radikalizacijski model terorizma usamljenog vuka, prema kojem će se u sljedećoj cjelini analizirati akteri obuhvaćeni u studiji slučaja.

Treća cjelina nastoji prikazati metodološke aspekte istraživanja, odnosno ciljeve i svrhu istraživanja te hipotetski okvir. U četvrtoj se metodom *case study* analize, odnosno studije slučaja, analiziraju četiri slučaja terorista usamljenih vukova. Da bi metoda studije slučaja omogućila dubinsko razumijevanje proučavanih aktera i procesa, ona mora biti deskriptivno iscrpna i sadržavati sve potrebne informacije, stoga je istraživanje limitirano na četiri slučaja. Takav dizajn studije omogućuje promatranje pojedinačnih slučaja kroz različita vremenska razdoblja i također prikaz općenite svrhe odabranih slučaja. Osim prema vremenskom razdoblju djelovanja, akteri su odabrani i

prema geografskoj lokaciji djelovanja, različitom ideološko-motivacijskom okviru, ciljevima te *modus operandi*. Theodore Kaczynski, poznatiji kao *Unabomber*, prvi je slučaj koji je uključen u analizu. Njegova ideologija zasniva se na osudi tehnologije i tehnološkog napretka u društvu za koje smatra da oduzimaju čovjekovu slobodu. Kaczynskieva vladavina terora, kroz slanje paket-bombi osobama „opasnima za društvo i slobodu“, završila je uhićenjem nakon čak osamnaest godina (1978.-1996.). Bila je to jedna od FBI-jeve najduže i najskuplje potrage. Još jedan američki slučaj ilustrira samotnjački terorizam, a to je slučaj Erica Rudolpha. Njegova ideologija zasniva se na političko-religijskim vrijednostima – protu-pobačajnim i protu-homoseksualnim stavovima te izražavanju nezadovoljstva prema američkoj vladi. Volkert van der Graaf sljedeći je akter uključen u analizu. Njegova ideološka stajališta pretežito su ljevičarska; on je radikalni aktivist za prava životinja, okoliša i ranjivih skupina u društvu. Van der Grafova meta je, prema njemu, predstavljala simbol opasnosti za njegove vrijednosti i vrijednosti nizozemskog društva. Posljednji obrađeni slučaj usamljenog vuka jest slučaj Andersa Breivika. Breivik je norveški desničarski fanatik koji je 2011. godine u jednom danu izvršio dva kobna teroristička napada koja su odnijela brojne ljudske živote. Svoje anti-islamske i ekstremno desničarske stavove iznio je prije napada javno (*online*) u svom manifestu i video uratku. U ovoj studiji slučaja uvidjet će se kakvu ulogu internet može imati pri radikalizaciji samotnjačkih vukova.

Uz metodu studije slučaja, peta cjelina pruža uvid u usporedan pregled djelovanja ovih terorista usamljenih vukova. Koristi se metoda komparativne analize kako bi se uvidjele eventualne zajedničke sličnosti i razlike, odnosno, u konačnici karakteristike istraživanih aktera, provjerila točnost postavljenih hipoteza, te se prema tome izveli valjani zaključci.

2. Teorijsko-konceptualni okvir

Prije nego što krenemo u samu srž predmeta ovog rada, prvenstveno ćemo obraditi teorijske koncepte nužne za njegovo razumijevanje. Prvi takav koncept kojeg je potrebno definirati jest terorizam. Riječ terorizam potječe iz latinskog jezika – *terrere, terre* – što znači plašiti, strašiti. Terorizam, u smislu uporabe nasilja, oduvijek je prisutan kao neka vrsta načina življenja i vladanja. Prva skupina koja se služila terorističkim metodama bila je ekstremistička židovska frakcija Zeloti koji su se u 1. stoljeću na današnjem palestinskom području borili protiv rimske vladavine. Od tad pa nadalje terorizam je evoluirao u različite oblike. Ne postoji generička, univerzalno prihvaćena definicija terorizma koja bi uključivala sve njegove inačice. Definicije se razlikuju s obzirom na različite istraživače i njihove interese, društvene kontekste, tipove terorizma, i slično. Radna definicija koja je relativno neutralna, prepoznaje osnovnu činjenicu da je terorizam taktika koju koriste različite vrste grupa. Terorizam uključuje šest glavnih elemenata: (1) upotrebu nasilja ili prijetnje nasiljem (2) od strane organizirane grupe (3) kako bi se postigli politički ciljevi. Nasilje (4) je usmjereno protiv ciljane publike koja nadilazi neposredne žrtve, koje su često nevini civili. Nadalje, (5) dok država može biti ili počinitelj nasilja ili cilj, činom terorizma smatra se samo onaj čiji drugi subjekt nije država. Konačno, (6) terorizam je oružje slabih (Lutz i Lutz, 2010).

Prema Brianu Jenkinsu, američkom ekspertu u području terorizma, terorizam je strategija pomoću koje se upotrebom nasilja proizvode utjecaji na grupacije osoba kako bi se postigli politički ciljevi. Takvo nasilje proizvodi učinke koji mogu, ali ne moraju utjecati na žrtve (Jenkins, 1980). Važan aspekt ovdje je proizvodnja straha kojim teroristi pokušavaju skrenuti pozornost na neko društveno stanje te svojim činom pokušavaju utjecati na određene političke promjene.

Još jedan autor koji obrađuje pojam terorizma je Alex Schmid. On nudi definiciju terorizma s deset elemenata koja zapravo označava „revidiranu akademsku konsenzusnu definiciju“. Prva točka predstavlja srž svih ostalih točaka odnosno sveukupne definicije: „Terorizam se s jedne strane odnosi na doktrinu o pretpostavljenoj učinkovitosti posebne forme ili taktike stvaranja straha, prisilnog političkog nasilja, s druge pak se strane odnosi na konspirativnu praksu proračunate, demonstrativne, izravne nasilne akcije, koja nema ni pravna ni moralna ograničenja, cilja prvenstveno

civile i neborbene mete, te se izvodi zbog svojih propagandnih i psiholoških učinaka na različitu publiku i strane u konfliktu“ (Schmid, 2011: 86).

Na temelju frekventnosti elemenata koji se pojavljuju u definicijama koje analizira Lucić u knjizi *Državni terorizam*, dolazi se do rezultata kako postoji šest elemenata s kojima je moguće odrediti operacionalnu definiciju terorizma. To su: nasilje/primjena sile, politički cilj, strah/teror, svrhoviti/organizirani zločin, prijetnja i psihološki učinci. Zajedno oni tvore definiciju koja glasi: „Terorizam je organizirana upotreba sile i nasilja ili prijetnja upotrebom nasilja kojom se posredstvom intencionalnog širenja straha odnosno terora, a na temelju anticipiranih reakcija širih psiholoških učinaka, nastoje ostvariti politički ciljevi“ (Lucić, 2019: 108).

Terorizam se kroz povijest javljao u različitim oblicima i formama. On je socijalno konstruiran i upravo zbog toga njegovo se značenje i forme mijenjaju s obzirom na društveno-povijesne kontekste (Lucić, 2019). Prema različitim kriterijima, vrste terorizma mogu biti sljedeće: politički i nepolitički, unutarnji i međunarodni, individualni i grupni, državni i nedržavni, te vojni, policijski, civilni, vjerski, ekonomski, informacijski cyber terorizam (Vujić, 2016). Iako ova kategorizacija obuhvaća različite oblike, podjela na politički i nepolitički terorizam ne može se smatrati adekvatnom. Jedna od ključnih značajki terorizma jest postizanje političkih ciljeva, stoga terorizam uvijek jest političke naravi. Njegove daljnje inačice, ovisno o kriterijima, mogu biti različite prirode, poput prethodno nabrojanih (izuzevši prvu dualističku kategoriju). Jedan od najvećih sigurnosnih izazova proteklih nekoliko godina predstavlja individualni terorizam, odnosno *terorizam usamljenog vuka*. U goruće središte medijske i svjetske pozornosti došao je nakon 22. srpnja 2011. godine kada je norveški ekstremni desničar u nizu terorističkih napada ubio 77 ljudi. Masakr kakav se ne pamti u Norveškoj uzrokovao je destabilizaciju glavnih funkcija države i društva. Napad Brentona Tarranta na džamije u Novom Zelandu 2019. godine, prilikom kojeg je ubijena 51 i ranjeno 49 osoba, još je jedan primjer zastrašujuće moći ovog tipa terorizma. Ove tragedije služe kao podsjetnik da teroristička djelovanja mogu doći iz različitih izvora, u ovim slučajevima od strane samostalnih aktera, koje je još teže identificirati i predvidjeti od djelovanja organiziranih terorističkih skupina. Zadnjih nekoliko desetljeća teroristički napadi samotnjačkih vukova su u porastu te su upravo

zbog svojeg neočekivanog i neuobičajenog karaktera privukli pažnju akademske zajednice, obavještajnih agencija i javnosti.

2.1. Terorizam usamljenog vuka: evolucija, definicija i značajke fenomena

Terorizam usamljenog vuka nije novi fenomen – datira još iz doba anarhizma odnosno devetnaestog stoljeća kada prvi puta dolazi do eskalacije terorističkih napada od strane samostalnih aktera koji nisu dio nikakve šire organizacije ili mreže, a iznimno su važan instrument revolucionarne aktivnosti tog razdoblja. Vodeći ruski, talijanski, francuski i njemački anarhisti bili su pobornici strategije *propaganda djelom* koja je pozivala individue i manje grupacije da ubijaju one koji zastupaju postojeći društveni poredak. Oni su bili usmjereni protiv institucija za koje se smatralo da predstavljaju vrijednosti buržoaskog društva (Spaaij, 2012). Djelovali su po principu *otpora bez vodstva*. *Propaganda djelom* potaknula je mnoge samostalne terorističke napade u velikim dijelovima Europe devetnaestog stoljeća. Nakon Drugog svjetskog rata antikomunisti u Americi odupirali su se sovjetskim saveznicima u Istočnoj Europi i Latinskoj Americi po uzoru na ovu strategiju. Između 40-ih i 60-ih godina dvadesetog stoljeća New York se susreće s teroristom, usamljenim vukom Georgeom Meteskyem, poznatim kao *Mad Bomber*. Tijekom više godina postavio je 33 bombe diljem različitih mjesta u New Yorku. Iako neke bombe nisu ni bile detonirane i ljudskih žrtava nikada nije bilo, osim što je tijekom tog višegodišnjeg razdoblja bilo 15 ozlijeđenih, strah među zajednicom bio je itekako postojan. Metesky je bio bivši zaposlenik energetske tvrtke *Consolidated Edison* u čijem je postrojenju prilikom rada u tvornici doživio nesreću. Kasnije se razbolio od tuberkuloze i svoju bolest pripisao toj nesreći. Zahtjev za invaliditet mu je bio odbijen i nakon toga, ogorčen takvom odlukom, napisao je nekoliko ljutih pisama svojoj bivšoj tvrtki. Kako nitko nije imao sluha za njega, odlučio se na radikalne poteze. Tijekom svih tih godina uspio je izbjeći uhićenje, a njegovo postavljanje bombi izazivalo je sve više straha u New Yorku. Nakon nemogućnosti otkrivanja njegovog identiteta, njujorška policija odlučila se obratiti privatnom psihijatru koji je izradio Meteskyev profil. Taj profil izašao je u jednom broju lokalnih novina. U nekoliko navrata sam Metesky je pisao pisma uredništvu novina kako bi komunicirao s javnosti. Upravo uz pomoć tih pisma policija ga uspjela identificirati i konačno, 1957. godine, uhititi (Spaaij, 2012). Osim ovih i njima sličnih

slučajeva, važno je spomenuti i strategiju korištenu krajem dvadesetog stoljeća. Krajem 1980-ih i 1990-ih godina američki supremacisti, poput Ku Klux Klana, odupirali su se američkoj vladi. Tijekom suzbijanja domaćih rasističkih pokreta inzistirali su na tome da samo individualni akteri ili male ćelije aktera vođene zajedničkom ideologijom (bez ikakvih središnjih naredbi i vođa) jedino mogu svladati „tiraniju“ federativne američke vlade (Nesser, 2012). Te akcije su bile smatrane legitimnim sredstvom za svrgavanje, po njima, korumpiranog političkog sustava. Ova strategija popularizirana je od strane vođe Ku Klux Klana, Louisa Beama, a naziva se *leaderless resistance*, što u prijevodu znači otpor bez vodstva. Logika ovakve strategije ima itekakvog smisla. Naime individue, odnosno vukovi samotnjaci ili pak manje terorističke ćelije mnogo lakše mogu izbjeći uhićenja i mnogo teže im se ulazi u trag nego većim grupama s vodstvom. Djeluju u izolaciji i neovisni su o drugima, ali upravo zbog toga moraju posjedovati određene vještine i informacije uz pomoću kojih će moći ostvariti svoju misiju i cilj. Ovo je idealan način djelovanja; vuk samotnjak napada sam s vlastitim sredstvima i u trenutku u kojem on smatra da je najprikladnije napasti. Zahvaljujući Louisu Beamu, *otpor bez vodstva* postao je temelj američke radikalne desnice.

Iako ovaj tip terorizma, kao što vidimo iz priloženog, nije novi fenomen, konsenzus oko definicije još nije postignut. Različiti diskursi, autori i znanstvenici koriste široku lepezu različitih termina i objašnjenja kojima opisuju ovaj tip terorista: „usamljenik“, „usamljeni pojedinac“, „samostalni pojedinac“, „samostalni terorist“, „pustinjak“, „neovisan“, „samo-pokretač“, „usamljeni prijestupnik“, „usamljeni osvjetnik“, „bez vođe“, „samousmjeren“, „samomotiviran“, „usamljeni vuk/vuk samotnjak“, „jednočlani čopor vukova“, „samoaktivirajući“, „ekscentričan“ (Spaaij i Hamm, 2015).

Ne postoji osebujna društvena struktura iz koje teroristi dolaze te se ne može identificirati jedinstvena obrazovna razina terorista. Ali, ipak postoje neka zajednička obilježja. Koliko „sama“ osoba mora biti da bi se smatrala usamljenim vukom? Termin „terorizam usamljenog vuka“ pretpostavlja postojanje jednog aktera, no usprkos tome eksperti na različite načine određuju njegove karakteristike. Ramon Spaaij (2012) objašnjava kako postoje tri ključna obilježja vukova samotnjaka: 1) djeluju samostalno, 2) ne pripadaju nikakvoj terorističkoj organizaciji ili mreži, 3) *modus operandi* osmišljava i usmjerava svaki akter odnosno terorist individualno, bez izravne vanjske

naredbe i bez postojanja hijerarhije. On zagovara korištenje termina vuk samotnjak samo ako se radi o jednom napadaču. Ti teroristi s velikom pažnjom planiraju kako svoje namjere pretočiti u djela te isto tako s jednako velikom pažnjom te namjere skrivaju od svoje bližnje okoline; „moglo bi se reći da na neki način žive dvostrukim životom“ (Spaaij, 2012: 17). Za razliku od grupnog i sponzoriranog terorizma, njih je iznimno teško identificirati iz razloga jer nemaju nikakvu logističku podršku, vanjske resurse, hijerarhijsku strukturu i slično. Jeffrey Simon terorizam usamljenog vuka definira kao korištenje prijetnje nasiljem ili nenasilnu sabotažu, uključujući cyber napade protiv vlade, društva, gospodarstva, vojske ili bilo koje druge mete od strane individue koja djeluje samostalno ili s minimalnom podrškom jedne ili dvije osobe, u svrhu ostvarenja političkih, socijalnih, religijskih, financijskih ili drugih odgovarajućih ciljeva ili, ako nema takav cilj, ipak ima isti ili potencijalni efekt na vladu, društvo, gospodarstvo ili vojsku u smislu stvaranja straha i/ili remećenja svakodnevnog života i/ili izazivanja reakcije vlade, društva, gospodarstva (Simon, 2013). Matthew Feldman (2013) ga definira kao samoupravljano političko ili religiozno nasilje poduzeto kroz ciklus terorističkih napada od strane pojedinca – koji to obično doživljava kao akt asimetričnog, propagandnog ratovanja – koje proizlazi iz nekog vanjskog utjecaja i konteksta (npr. interneta), a vanjskih naredbi i kontrole nema. Ova definicija isključuje improvizirane, unaprijed nepripremljene akte nasilja iako su politički ili religijski motivirani. Greunwald i suradnici (2013) u svojem radu o ekstremno desničarskim teroristima usamljenim vukovima u SAD-u dijele napadače u tri kategorije: 1) *Loners*, u prijevodu „usamljenici“, označavaju one individue koji djeluju samostalno i nemaju apsolutno nikake poveznice s ekstremističkim organizacijama; 2) *Lone Wolves*, u prijevodu „vukovi samotnjaci“, slični su usamljenicima po tome što i oni djeluju samostalno, ali mogu biti bivši članovi ekstremističkih organizacija (formalni ili neformalni); i 3) *Wolf Packs*, u prijevodu „čopori vukova“, čine manje grupe vukova samotnjaka koji dijele grupno članstvo a od vukova samotnjaka razlikuju se prema broju, to jest više ih je. Sličnu, no nešto više detaljniju podjelu ima Pantucci (2011a). Njegova tipologija usamljenih vukova sastoji se od 4 dijela. Prvi tip, slično kao i kod Greunwalda, čini *Loner* odnosno „usamljenik“, a za njega je specifično to da je on samostalna individua koja nema izravne kontakte s terorističkim organizacijama osim pasivnog utjecaja, primjerice od strane interneta. Ovakva vrsta počinitelja je neuobičajena i teško je odrediti njihovu posvećenost nekom uvjerenju zbog toga što oni

rijetko ostavljaju dokaze o svojim motivacijama i uvjerenjima, ili pak je to samo rezultat socio-psiholoških problema. Drugi tip je *lone wolf* odnosno „usamljeni vuk“. To je pojedinac koji je nekad prije, izravno ili putem interneta, bio u kontaktu s terorističkim organizacijama, ali u konačnici djeluje sam, bez kontrole i nadzora od strane drugih aktera. Takvi pojedinci traže utjehu u nekim ekstremnim ideologijama i idejama zbog doživljenih osobnih ili političkih nedaća, trauma i nezadovoljstva a njihova razmišljanja još se dodatno učvršćuju i pojačavaju preko interneta, kroz *online* kontakte. Treći tip Pantucci naziva *lone wolf pack* što u prijevodu znači „čopor usamljenih vukova“. To je skupina pojedinaca u kojoj se oni međusobno radikaliziraju virtualno ili unutar lokalne zajednice, ali bez kontakata s terorističkim organizacijama i mrežama. Ovakva grupa planira, izvršava napade i opravdava svoje akcije ideološkom ili religijskom pripadnošću određenoj grupi ili mreži. Četvrti tip naziva se *lone attacker* odnosno „samostalni napadač“. On sam izvršava teroristički napad, ali djeluje po principu da mu netko iznad njega naređuje, odnosno aktivni je član neke terorističke organizacije. Ovi pojedinci sve potrebne resurse i obuku dobivaju izravno iz mreže u kojoj djeluju. Posljednja dva nabrojena tipa terorista u ovom kontekstu su irelevantna. „Usamljenik“ i „usamljeni vuk“ dva su tipa koja su u središtu ovog rada iz razloga što je terorizam usamljenog vuka fenomen za kojeg je specifično to što takvi teroristi nisu dio terorističkih organizacija, grupacija, mreža ili ćelija, stoga bi bilo kontradiktorno govoriti o terorizmu usamljenog vuka, a pritom u njegovu tipologiju svrstavati pojedince koji su dio terorističkih organizacija ili grupe pojedinaca to jest čopore koji djeluju zajedno. Ponekad je teško raščlaniti aktivnosti aktera terorizma „usamljenog vuka“ od aktivnosti aktera grupnog terorizma. Mnoge terorističke organizacije koriste ovu metodu gdje njihov pripadnik samostalno planira i izvršava terorističke napade. Njezina učinkovitost svakako je više puta dokazana. No, usamljeni vuk se od takvih aktera razlikuje ponajprije u drugačijem procesu radikalizacije, ideologiji i aspektima motivacije; stoga je prije bilo kakvog klasificiranja napadača potrebno izvagati problematiku kad netko priopći da je napad izvršio u ime određene X, Y ili Z ideologije (Alexander i sur., 2017). Kod usamljenih vukova personalna agenda također ima važnu ulogu. Usprkos tome, djelovanja tih pojedinaca nisu spontano proistekla iz njihovih individualnih frustracija, nego su upravljana od strane određene grupe i njene ideologije, a usvajanje toga može biti vođeno osobnim frustracijama (Crenshaw i Lafree, 2017). Upravo zbog toga, ova inačica individualnog terorizma ne može se u

potpunosti isključiti iz šireg kolektivističkog konteksta. Ali se isto tako ne mogu u istu kategoriju svrstavati svi ovi, na prvi pogled slični zbog individualnog aspekta, ali u konačnici, po mnogo više aspekata različiti akteri terorizma.

Porijeklo pojma usamljeni vuk može se naći u biologiji vukova (lat. *canis lupus*) koja objašnjava kako je populacija vukova sastavljena od čopora i vukova samotnjaka. Čopori su osnovna jedinica populacije, a vukovi samotnjaci su oni vukovi koji su se odvojili od čopora s ciljem da se pridruže nekom drugom, već postojećem čoporu ili pak osnuju vlastiti čopor (Mech i Boitani, 2003). „Vukovi su društvene životinje koje žive u čoporima prema hijerarhiji i pravilima, no mogu živjeti i izvan čopora i tada se ponašati nepredvidivo“ (Bilandžić, 2019). Usamljene vukove razumijevat ćemo na način da su to pojedinačne individue koje rade za sebe, nemaju organizacijsku strukturu jer ne pripadaju nikakvoj terorističkoj organizaciji, ne primaju naredbe od drugih organizacija i nemaju izravne poveznice s njima, te planiranje napada i same napade izvršavaju sami. Inspiraciju za ideologije, izvršenje napada i slično dakako mogu pronalaziti od drugih terorističkih organizacija, ekstremističkih mreža i terorista. Nešto više o njihovoj radikalizaciji biti će riječ u jednom od narednih poglavlja.

Osim različitih tipologija koje predlažu brojni autori koji se bave ovom tematikom, Bates (2012) je razvio i generalni višedimenzionalni model ovog tipa terorizma. Njegov model čine četiri dimenzije – način i opseg radikalizacije, motivacija, oblik terorističkog djelovanja i razina rizika. Prva dimenzija odnosi se na način i opseg u kojem se pojedinci radikaliziraju. Samoradikalizacija je jedno od ključnih obilježja vukova samotnjaka. No, ono što je bitno kod nje je u kojoj mjeri proces radikalizacije uključuje osobni razvoj i socijalizaciju putem eksternih kontakata i aktera. Individualno izlaganje ekstremističkoj ideologiji, kroz primjerice internet, karakteristično je za osobnu samoradikalizaciju. Može se zaključiti kako je samoradikalizacija ono što aktera pretvara u operativnog vuka samotnjaka. Što se tiče druge dimenzije, motivacije, ona se može sagledati kroz Durkheimovo razmišljanje o odnosu društva i pojedinca gdje pojedinac postaje sklon devijantnom ponašanju zato jer mu je pridodan individualizam, a ne društvene norme. Kroz sagledavanje Durkheimovog kontinuuma egoističnog prema altruističnom, Bates, ovisno o cilju prema kojem je pojedinac vođen, razlikuje egoističnog i altruističnog vuka samotnjaka. Egoistični su usmjereni na sebe i svoje osobne ciljeve – antisocijalni su i motivirani egocentričnim razlozima te smatraju da

nadilaze norme i zakone koje im društvo nameće. Altruistični se posvećuju i bore za neke više ciljeve određene ekstremističke ideologije. Oblik terorističkog djelovanja treća je dimenzija ovog modela i on može biti kaotični terorizam (*chaos terrorism*) koji označava jedan događaj, teroristički napad u kojem se usamljeni vuk pojavljuje niotkuda i podrazumijeva stvaranje što veće štete. On korespondira s altruističnim tipom vuka samotnjaka. Kao primjer ovog tipa može se spomenuti samoubilački terorizam. Drugi oblik terorističkog djelovanja je karijerni terorizam (*career terrorism*) koji se odnosi na niz kontinuiranih terorističkih napada tijekom dužeg vremenskog perioda kako bi se akter pripremio na zaključni, dramatični čin. Zadnja dimenzija u ovom modelu jest razina rizika koju je vuk samotnjak spreman preuzeti. Koristeći kontinuitet averzije rizika prema traženju rizika, zaključuje se kako na usamljene vukove može utjecati njihova spremnost da traže ili izbjegnu posljedice povezane s različitim aktima pojedinačnog terorizma (Bates, 2012). Ovaj model pruža uvid u načine identificiranja različitih tipova terorista usamljenih vukova i faktora njihovog nastanka, uzroka, motivacija i slično.

Da bismo u potpunosti razumjeli ključne značajke usamljenih vukova, također ćemo ih obrazložiti i u odnosu na ključne značajke terorističkih organizacija. Terorističke organizacije slične su ostalim organizacijama po definiranoj strukturi, procesu donošenja kolektivnih odluka te posjedovanju kolektivnih ciljeva. Mogu djelovati na način da one same regrutiraju, obučavaju i educiraju svoje članove, odnosno (buduće) teroriste. Kao primjer toga tu su razni kampovi kroz koje organiziraju obuku. Kod organizacija postoji i određena hijerarhijska struktura, na vrhu postoje lideri koji su na položajima formalnih autoriteta. Mogu se financirati iz niza različitih sponzorstava i donacija i uz to mogu crpiti i koristiti resurse na načine na koji pojedinačni akteri to ne mogu. Što se tiče identiteta u terorističkoj organizaciji, osobni identitet biva podređen kolektivnom identitetu; grupe svoje članove uvjeravaju u ispravnost ciljeva za koje se bore kako bi ih u potpunosti prihvatili kao vlastite ciljeve, te također reguliraju međusobne odnose i traže međusobno povjerenje (Bilandžić, 2014). Komunikacija je kod terorističkih organizacija od iznimne važnosti jer im ona omogućuje detaljno planiranje i izvršavanje napada te stalnu umreženost. Terorističke organizacije suočavaju se s pritiskom da stalno i vidljivo izvršavaju napade kako bi ostale mjerodavne i redovno motivirale svoje članove. Organizacijski pritisak također

može dovesti grupe da izvrše napade za koje pojedinačni akteri odnosno usamljeni vukovi vjerojatno smatraju da su previše rizični (Phillips, 2015). Vukovi samotnjaci se za razliku od terorističkih organizacija educiraju samostalno odnosno samoradikaliziraju, primjerice preko interneta. Moguće je da su u neko doba tijekom života bili pripadnici terorističke skupine pa čak i bili obučavani od nje (Alakoc, 2015). No, ono što je najvažnije jest da u trenutku planiranja i izvršavanja napada nisu članovi nikakvih terorističkih organizacija te djeluju, planiraju i izvršavaju napade samostalno, iako možda prilikom toga koriste neka prethodno stečena znanja i vještine. Osim toga, postoje i slučajevi gdje oni nemaju nikakvih prijašnjih poveznica i sličnih iskustava s terorističkim organizacijama. Usamljeni vuk djeluje bez restrikcije, filtera i zabrana koje povezujemo s (terorističkim) organizacijama (Alexander i sur., 2017). Što se tiče protuterorizma, terorističkim organizacijama lakše je ući u trag nego individualnim teroristima iz razloga što oni ne moraju upotrebljavati različita komunikacijska sredstva da bi komunicirali s drugima o svojim planovima, pothvatima i ciljevima pa stoga postoje još manje šanse da će njihove namjere biti otkrivene. Tome također doprinosi i nedostatak logističke podrške, vanjskih resursa, hijerarhijska struktura – sve ono što jedna teroristička organizacija posjeduje.

Što se tiče učestalosti terorizma usamljenog vuka, u Spaaijevoj studiji (2012) koja obuhvaća petnaest zemalja, identificirano je 88 usamljenih vukova između 1968. i 2010. godine. Ovi teroristi izvršili su najmanje 198 terorističkih napada, što sveukupno čini 1,8% svih terorističkih incidenata u istraživanim zemljama tijekom navedenog perioda. Dakle, statistički govoreno, ovo je relativno marginalan fenomen i njegova pojavnost je rijetka (prosječna stopa napada: 4,7 napada u godini diljem 15 istraživanih zemalja). Postoje dvije implikacije koje upućuju na postojanje relativno rijetke pojavnosti terorizma usamljenog vuka. Prva govori o tome kako se vrlo mali broj individua radikalizira do te mjere gdje sebe vide kao nositelje odgovornosti za neke veće, nasilne akte. Druga implikacija upućuje na težinu prevođenja teorije u praksu odnosno u akciju – u grupi se lakše nadiđu konfrontacijska napetost i strah zbog postojanja emocionalne solidarnosti; kod samostalnih operatera ovo može biti poprilično izazovno (Spaaij, 2012). Najučestalija pojavnost može se zamijetiti u SAD-u. Uzrok tome možemo potražiti u popularnosti, prethodno pojašnjenog, koncepta otpora bez vodstva. Naime ovaj koncept poprilično je poznat i popularan diljem SAD-a,

posebice među radikalno desnim i protu-pobačajnim aktivistima. Proučavajući letalnost ovog fenomena, Spaaij dolazi do podatka kako je terorizam usamljenog vuka u spomenutom vremenskom razdoblju, tijekom 198 napada odnio najmanje 123 života (uključujući i živote nekih od napadača), a ranjeno je nekoliko stotina ljudi. Iz ovog je izvučena stopa smrtnosti koja iznosi 0,62 smrti po napadu, što je relativno niska stopa. Razlog ovome leži u nedostatku veličine organizacije, nepovezanosti s drugima, neimanju resursa, logističke podrške te kontrole nad teritorijem (Spaaij, 2012).

2.2. Teorijske implikacije tumačenja terorizma „usamljenog vuka“

Pokraj različitih pristupa proučavanja terorizma, stručnjaci su danas sigurni u jedno – ne postoji određeni jedinstveni tip osobe koja postaje teroristom. Višegodišnja istraživanja terorizma urodila su brojnim teorijama i pristupima iz različitih znanstvenih perspektiva s ciljem njegovog boljeg razumijevanja. Nijedna pojedinačna teorija ne može sveobuhvatno u potpunosti objasniti terorizam i upravo zbog toga se u njegovom razumijevanju koriste multidisciplinarni pristupi – sociološki, psihološki, ekonomski, politički, religiozni, etnički, organizacijski...

Postoji nekoliko teorijskih implikacija koje daju moguća objašnjenja terorizma usamljenog vuka. Jedna od njih je teorija racionalnog izbora koja ujedno objašnjava socio-psihološke elemente samo-žrtvovanja. Iako se na prvu čini iracionalno upuštati u aktivnosti u kojima pojedinac žrtvuje sebe, za neki viši cilj i u korist šire društvene organizacije ili zajednice, ova teorija govori suprotno. Racionalnost aktera procjenjuje se s njegovog osobnog stajališta. Teorija racionalnog izbora dolazi iz područja ekonomskih znanosti a govori o ekonomskoj evaluaciji individualnih procesa odlučivanja, točnije tvrdi da je politički učinak rezultat racionalnih kalkulacija. Prilikom procesa odlučivanja pojedinac mora predvidjeti ishode alternativnih smjerova akcije te prema tome odabrati smjer koji mu donosi najveću korisnost. U tom slučaju govorimo o racionalnom akteru. U strateškom modelu racionalnost je bazirana na tri elementa koji se također mogu pronaći i kod terorista: postojanje stabilnih i konzistentnih ciljeva, analiza okoline i raspoloživih opcija *cost-benefit* pristupom te odabir optimalne opcije djelovanja (Bilandžić, 2014). Raymond Boudon teoriju racionalnog izbora objašnjava kroz nekoliko postulata. Prvi postulat (P1) tvrdi da je bilo koji društveni fenomen rezultat individualnih odluka, akcija i ponašanja aktera (*individualizam*). Drugi postulat

(P2) tvrdi da svaka ta akcija mora biti razumljiva akteru (*razumijevanje*). Treći postulat (P3) tvrdi da je svaka akcija uzrokovana misaonim procesom aktera (*racionalnost*). Četvrti postulat (P4) pretpostavlja da misaoni proces aktera proizlazi iz njegovog razmatranja konzekvencija djelovanja kako ih on vidi (*dosljednost, instrumentalizam*). Peti postulat (P5) tvrdi da akter te konzekvencije djelovanja prvenstveno promatra u odnosu na sebe samog (*egoizam*). Na kraju, šesti postulat (P6) pretpostavlja da akteri djeluju na temelju *cost-benefit* analize gdje pritom u skladu sa svojim ciljevima odabiru najpovoljniju opciju (*maksimizacija, optimizacija*) (Boudon, 2003). O teoriji racionalnog izbora također govori i Max Weber (1976). Razvija četiri glavna tipa ljudskog djelovanja: instrumentalno-racionalno (akter racionalno kalkulira odnos između različitih sredstava kako bi postigao određeni cilj), vrijednosno-racionalno (usmjereno je također na kalkuliranje različitih mogućnosti za ostvarenje cilja, ali kod tog tipa djelovanja su ograničena određenim vrijednostima koja su sama sebi svrha), afektivno (određeno neposrednim emocijama bez razmatranja mogućnosti djelovanja ili mogućih posljedica) i tradicionalno (navođeno navikama i nasljeđem). Osim toga, razvija i tipove racionalnosti. Praktični tip racionalnosti postoji kao manifestacija čovjekove mogućnosti za ciljno-racionalno djelovanje, gdje se pritom svako djelovanje procjenjuje u odnosu na pragmatične i egoistične interese pojedinaca. Teorijska racionalnost uključuje svjesno sagledavanje stvarnosti izvođenjem preciznih apstraktnih pojmova. Ovaj tip čine svi kognitivni procesi u svojim aktivnim oblicima. Supstantivna racionalnost direktno uvodi nove načine djelovanja. Primjerice prisutna je kada akteri (teroristi) koriste racionalnost motiva na temelju prošlih, sadašnjih i potencijalnih vrijednosnih pretpostavki. Na kraju imamo formalnu racionalnost koja se odnosi na ekonomske, pravne, znanstvene te birokracijske sfere života u kojima je prisutan neki oblik dominacije. Formalna racionalnost isto tako primjenjuje ciljno-racionalni oblik djelovanja, ali uz univerzalno primijenjene zakone i pravila. Teroristi doista koriste racionalne kalkulacije odnosno služe se *cost-benefit* pristupom kako bi odabrali najbolju metodu za izvršenje svojih sociopolitičkih ciljeva za koje oni većinom smatraju da nadilaze njihove osobne ciljeve, odnosno u krajnjem slučaju, da će njihova djela utjecati na opće dobro svih. Kao primjer žrtvovanja osobnih interesa za veće ciljeve također nam mogu poslužiti vojnici. Prema empirijskim studijama pukovnika Marshalla o ponašanju američkih vojnika u Drugom svjetskom ratu zaključeno je kako veći udio vojnika koji aktivno puca i sudjeluje u borbi jest povezano s dvjema sociološkim

intervencijama: s porastom obvezujuće regulative, zapovijedanja i nadzora, te s institucionalnim oslanjanjem na društvene mehanizme (Malešević, 2011: 238). Institucionalna moć ima utjecaj na vojnike na način da ih zadržava na bojištu, ali je kohezija, odnosno drugarstvo sa suborcima ono što ih najviše tjera u borbu. Kod takvih manjih, interakcijskih mreža razvija se društvena privrženost i osjećaj kolektivne odgovornosti prema drugim članovima. Društvena organizacija i mikrosolidarnost su te koje guraju pojedince prema koordiniranom zajedničkom djelovanju (Malešević, 2011).

Ali u slučaju terorizma usamljenog vuka imamo individue koje su spremne žrtvovati sve samo da bi napad bio uspješan i cilj postignut, iako nemaju nikakvu organizacijsku podršku. Kako je to moguće? Odgovori na ovo pitanje dolaze iz evolucijske teorije, sociologije i grupne psihologije (Moskalenko i McCauley, 2011).

Teorija reciprociteta jedan je od odgovora koje pružaju Moskalenko i McCauley. Kooperacija dokazano ima mnogo učinaka među životinjama koje žive u grupi i također među ljudima. Kao primjer tome može nam poslužiti lovac kojemu se jedan dan posreći i uspije uhvatiti plijen, te taj plijen podijeli s grupom tako da nitko nije gladan. Naravno, od drugih očekuje da će u budućnosti napraviti isto. No, postoje i osobe koje iskorištavaju ove blagodati – oni koji zanemaruju suradnju ne doprinoseći nikakvim resursima, ali profitiraju uz pomoć onih koji to čine. Tijekom vremena, čisti altruisti u grupi će gubiti sve više članova zbog toga jer su odlučili činiti upravo ovo – ne radeći ništa, dobivati sve više toga. Rješavanje ovog problema može se postići kažnjavanjem tih pojedinaca. Grupa koja ima članove koji su pod svaku cijenu spremni provoditi pravdu može si priuštiti ovaj „luksuz“ i iskoristiti prednosti altruizma. Altruizam može uspjeti ako ima dovoljno aktera koji odgovaraju načelom *tit-for-tat* – kooperacijom i osvetom. Dakle, reciprocitet znači da ljudi nagrađuju dobra djela, a kažnjavaju loša. Ova teorija govori upravo o kombinaciju tih dviju tendencija – surađivanju (nagrađivanju dobrih djela) i kažnjavanju onih koji ne surađuju (kažnjavanje loših djela). Istraživanja koja se bave ovom vrstom suradnje često kao objašnjenje i primjer koriste teorije ekonomskih igara. U takvim igrama sudionici odlučuju, a posljedice tih odluka ovise o izborima drugih. Kao primjer može se uzeti *Zatvorenikova dilema*. Ona na jednostavan način objašnjava zašto dvije racionalne osobe ne žele surađivati iako je očigledno da je kooperacija najbolji ishod za njih obje. Izdaja nudi manju štetu od suradnje; sve racionalne sebične osobe će izdati drugu. Iz toga slijedi da je jedini

moćući ishod za dvije racionalne osobe da jedna drugu izdaju. No, taj ishod nije optimalan, već je za obje osobe bolje da surađuju – suradnja se nagrađuje ako obje odluče surađivati, ali se kažnjava ako jedna osoba odluči ne priznavati ništa, a druga priznati sve. Ove situacije dizajnirane su da oponašaju posljedice suradnje i nesuradnje u stvarnom životu. Moskalkenko i McCauley (2011) iznose sljedeći primjer. Kad upoznajemo nekog po prvi puta možemo se prema njemu/njoj ili ponašati lijepo ili loše bez da zapravo znamo kakva je ta osoba i što će ona učiniti. Mahnuti i nasmiješiti se nekome tko vas nakon toga pljune, prouzrokuje kod ljudi ružan osjećaj. U drugu ruku, mahnuti i nasmiješiti se nekome tko vama također mahne i nasmiješi se, može označiti početak jednog lijepog prijateljstva. U nekim inačicama igre Zatvorenikova dilema, sudionicima se može ponuditi prilika za isplatu nekih vlastitih dobitaka kako bi se kaznili prijestupnici (oni koji ne uzvraćaju suradnju). Na isti način može se nastaviti objašnjavanje takvih situacija i u stvarnom životu. Što bi se dogodilo da nam se pruži prilika da kaznimo onog tko je pljunuo na nas a mi smo mu prethodno mahnuti i nasmiješili se? Rezultati istraživanja koje iznose Moskalkenko i McCauley govore da većina aktera započinje interakciju na način da želi surađivati, ali isto tako većina aktera je spremna platiti više da kazni one koji ne žele surađivati. Također pokazano je i da je treća strana spremna kazniti prijestupnike, iako se radi o akteru koji nije uopće sudjelovao u ovom odnosu i nije pretrpio nikakvu osobnu štetu nanesenu od strane prijestupnika. Na taj način, kažnjavanje loših ljudi, izvršavanje pravde, postaje izraz altruizma, ništa manje nego pomaganje dobrim ljudima. I ova vrsta altruizma vrlo je česta. No, ponekad su ekstremni osobni troškovi radikalizacije, koja vodi k nasilnoj akciji, prepreka koja zaustavlja mnoge aktere koji bi u protivnom djelovali na način da kazne pojedince ili grupe koje percipiraju kao nemoralne ili nepravedne (Moskalkenko i McCauley, 2011). Ipak, u središtu ovog rada su akteri kojima ekstremni osobni troškovi ne predstavljaju prepreku.

Osim ovih evolucijskih objašnjenja postoje i primjeri kada je terorizam usamljenog vuka najbolje objasniti snagom grupne identifikacije. Društvena identifikacija označava poistovjećivanje pojedinaca s grupom. Postoji pozitivna i negativna identifikacija. Pozitivna identifikacija znači da se osjećamo dobro kada su drugi sigurni, prosperiraju i rastu, a kad su drugi u opasnosti i neuspješni – osjećamo se loše. Negativna identifikacija je obrnuta briga za dobrobit drugih. Ona znači osjećati se

dobro kada su drugi u nevolji i neuspješni, a osjećati se loše kada su drugi uspješni i napreduju. Kapacitet za pozitivnu identifikaciju proteže se puno dalje od onih aktera koji su nama slični i bliži. Možemo se brinuti o dobrobiti grupa koje nismo dio, o pojedincima i grupama koje osobno ne poznajemo, o izmišljenim likovima, životinjama, i tako dalje. U takvim slučajevima naša briga za dobrobit drugih nadilazi bilo kakvu ekonomsku vrijednost za sebe, što znači da se naša materijalna dobrobit ne povećava podizanjem dobrobiti svih tih pojedinaca ili grupa. Usprkos tome mi ulažemo vrijeme, resurse i emocije u njih – one do kojih nam je stalo. A kad se to do čega nam je stalo nađe ugroženo, vrlo vjerojatno će uslijediti određeni konflikt. Kao temelj tog konflikta smatra se ljudska sposobnost za grupnu identifikaciju jer se dobrobit grupe poistovjećuje s osobnom dobrobiti, te se grupni interes stavlja iznad osobnog interesa. Pozitivno identificiranje prema nekoj grupi, u kombinaciji s percepcijom da je ta grupa s kojom se poistovjećujemo žrtva, proizvodi negativno identificiranje prema grupi koja „našoj“ grupi čini nepravdu. Ove recipročne, pozitivne i negativne identifikacije daju stabilne poticaje i motivaciju za međugrupne sukobe, budući da se uspjesi pozitivne identifikacijske grupe nagrađuju, a uspjesi negativne identifikacijske grupe kažnjavaju. Na taj način postojanje (pozitivne i negativne) grupne identifikacije može objasniti postojanje međugrupnih sukoba, osvete i traženje pravde usprkos tome što snažni osjećaji ljutnje i bijesa nisu konstantno postojani kod pojedinca. Prema tome, može se zaključiti kako mentalno stanje radikaliziranih aktera ne mora biti obilježeno neprekidnim i stalnim snažnim emocijama te konstantnom psihološkom napetošću. Umjesto toga, akteri radikalizirani nedaćama mogu biti mirni, oprezni, stručni i planski djelovati, kao što je to i slučaj kod mnogih usamljenih vukova (Moskalenko i McCauley, 2011). Uz ta objašnjenja, važno je spomenuti da ipak neće svi, koji se na ove načine snažno poistovjećuju s nekom grupom, djelovati radikalno. Za radikalno djelovanje učestalo je da se u životu pojedinca dogodi neka prekretnica zbog koje će oni pretvoriti ono što je političko i grupno u svoje osobno. Tad se u njima javi osjećaj osobne moralne obveze za djelovanjem – osvetom.

2.3. Socio-psihološke karakteristike

Iako je terorizam uvjetovan socijalnim i političkim kontekstom, osobne karakteristike, posebno što se tiče ovog tipa terorizma, ne mogu se zanemariti.

Psihološke aspekte teže je shvatiti jer su poprilično individualni. „Svaki tip terorizma slučaj je za sebe i iza svakog nalazi se specifični sociopolitički kontekst“ (Bilandžić, 2014). Istraživanja su pokazala da su teroristi „normalne“ osobe koje nemaju psihičke poremećaje, štoviše, mogu pokazivati naročite mentalno-psihičke sposobnosti. Iako je zajednička karakteristika terorista njihova normalnost u psihopatološkom smislu, kod usamljenih vukova stupanj psiholoških poremećaja ili poremećaja ličnosti veći je nego kod ostalih terorista (Spaaij, 2012). Stoga se postavlja pitanje može li se ovo zapažanje mnogih istraživača o „normalnosti“ terorista preslikati i na teroriste usamljene vukove. U Spaaijevom istraživanju, u čak četiri, od ukupno pet istraživanih slučajeva usamljenih vukova, dijagnosticiralo ih se s nekom vrstom psihološkog poremećaja. Primjerice to najčešće mogu biti depresija, shizofrenija, opsesivno-kompulzivni poremećaj, anksioznost, poremećaji ličnosti i slično. Često mogu pokazivati i određeni stupanj društvene neučinkovitosti i otuđenosti koji se također mogu promatrati kao određeni simptomi psihološke abnormalnosti. U nekim slučajevima može se vidjeti kako su se pojedinci odlučili u potpunosti odvojiti od šire zajednice i djelovati u potpunoj izolaciji. Ovo sve ipak ne znači da oni gube kontakt sa stvarnošću. Kognitivno su organizirani i svjesni svega. Dakle, biti socijalno „nesposoban“ može se smatrati blažom vrstom psihološke abnormalnosti te je ova pojava kod vukova samotnjaka češća od samih psiholoških poremećaja. Kao rezultat izoliranja od šireg društva, mnogo njih razvija neku vrstu veze s određenom ideologijom koja nakon nekog vremena, kroz radikalizacijski proces, postane njihova osobna ideologija. Jednom kad započnu živjeti potpuno izolirano od zajednice, njihove ideologije polako počinju poprimati oblik uz pomoć kojih pripremaju planove za provođenje konkretnih akcija i nasilja u ime ciljeva svoje ideologije (Spaaij, 2012: 51). Usprkos ovim zaključcima, postoje i slučajevi terorizma usamljenog vuka koji prkose spomenutim tvrdnjama. Kao što je već rečeno, svaki slučaj terorizma je slučaj za sebe i neke značajke jednostavno se ne mogu tako lako generalizirati na određenu populaciju. Kao što kod nekih slučajeva možemo vidjeti značajke prisutnosti pojedinih, već spomenutih, psiholoških abnormalnosti ili poremećaja, isto tako postoji i niz primjera kod kojih takve abnormalnosti ne postoje. Neki vukovi samotnjaci bili su funkcionalni članovi obiteljske, kulturne i šire društvene zajednice bez očitanih ikakvih socio-psiholoških abnormalnosti. Iz ovih teorijskih implikacija se zaključuje kako egzaktno karakterističan socio-psihološki profil usamljenih vukova ne može biti napravljen. Usprkos tome, Spaaijeve studije pokazuju

da su usamljeni vukovi najčešće socijalno izolirane osobe koje se generalno osjećaju ugodnije kad su same i prepuštene same sebi (Spaaij, 2012).

Bitno je napomenuti da se vukovi samotnjaci razlikuju od drugih kriminalaca. Turchie i Puckett (2007) predlažu dva aspekta terorista vukova samotnjaka koji ih izdvajaju od individualnih kriminalaca. Prvi aspekt govori o tome da njihovi zločini rezultiraju nasiljem „velikog N“ što označava nasilje na socijalnoj razini, a ne samo na individualnoj razini kao što je to slučaj kod ostalih individualnih kriminalaca. Drugi aspekt govori o tome kako je njihovo djelovanje često rezultat ideologije koja ne pronalazi vrijednosti u žrtvama, novčanoj dobiti ili bilo kakvoj osobnoj koristi koja se nalazi izvan njihovih zloglasnih djelovanja. Većinu vukova samotnjaka motiviraju njihove ideologije (Turchie i Puckett, 2007: 262). Upravo zbog toga svoj fokus i energiju usmjeravaju na razmišljanja o svojoj ideologiji i akcijama koje su u službi te ideologije. To je ujedno i jedna od glavnih karakteristika usamljenih vukova – stvaranje vlastite osobne ideologije. Internet je u novije vrijeme postao vrlo važno socijalno poprište za teroriste. Omogućava im razvoj virtualnih zajednica, komunikaciju, pronalaženje istomišljenika i ideja za razvijanje svojih planova. O ovakvim međusobnim interakcijama govori i Guidere te smatra da su one poprimile ogromne razmjere na globalnoj internetskoj mreži te je zbog toga putem islamističkih i džihadističkih foruma nastala virtualna zajednica – virtualna *umma*¹ – sastavljena od međuljudskih interakcija na svjetskoj mreži (Guidere, 2012). Teroristi usamljeni vukovi pod velikim su utjecajem šire zajednice koja im pruža ideologije koje njeguju alternativni osjećaj morala koji bi mogao opravdati destruktivnost terorističkih akata. Često se oslanjaju na takve ideologije vrednovanja kako bi određene nedaće i nepravde pripisali određenoj skupini ljudi, državi, vladi ili nekom drugom koga već smatraju odgovornim. U literaturi ovaj pojam naziva se mehanizmom eksternalizacije – usmjeravanje osobnih frustracija i pripisivanje odgovornosti za doživljene probleme prema Drugome. Socijalna identifikacija sa širim političkim, društvenim ili religioznim bitkama (bilo da su one stvarne ili zamišljene) kod vukova samotnjaka potiče dualističku kategorizaciju svijeta na „mi“ i „oni“, čime se stereotipiziraju određene društvene skupine i dehumanizira neprijatelj tako što slabe psihološke prepreke protiv

¹ *Umma* (arapski) u islamu označava univerzalnu zajednicu vjernika utemeljenu na osjećaju bratstva koji povezuje vjernike nevidljivim vezama u jedinstvenu zajednicu (Guidere, 2012: 14).

nasilja. Oni mogu, ne samo internalizirati takve dualističke kategorizacije, već i u krajnjem slučaju fizički se povući iz društva (Spaaij, 2012).

2.4. Motivacijsko-ideološki faktori

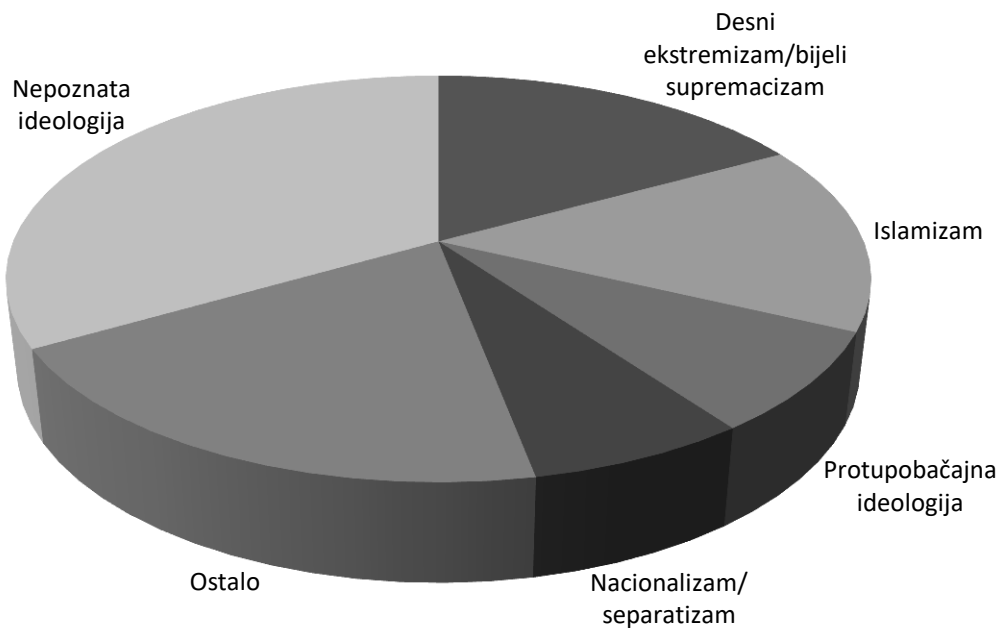
Sociolozi i psiholozi mnogo su vremena proveli proučavajući motivaciju terorista u njihovom djelovanju. Motivacija se može definirati kao proces koji pojedincu služi kao poticaj za djelovanje sa svrhom da ostvari određeni cilj. Motivacija stoga inicira i usmjerava ponašanje pojedinca; u ovom slučaju motivacija je ono što pokreće terorista da napadne. Što se tiče terorizma usamljenog vuka, motivacijske faktore sačinjava spoj osobnih nedaća i frustracija, širih političkih, društvenih ili religioznih ciljeva i splet različitih ideologija spojenih u jednu osobnu, vlastitu ideologiju.

Motivacijske faktore moguće je sagledati kroz prizmu dva društvena stanja o kojima govori Durkheim (1987), a koji su već ranije spomenuti – altruizam i egoizam. On smatra da pojedinci nisu vođeni samo psihopatologijom već da im i šire društvo također može biti jedan od glavnih motivacijskih faktora. U nekim slučajevima egoistični usamljeni vukovi sebe vide iznad ograničenja zajednice ili neke ideološke organizacije. Usprkos postojanju različitih ekstremističkih sadržaja koje oni koriste, mogu pokazivati značajne antisocijalne karakteristike. To su na primjer društveno izolirani pojedinci koji smatraju da su pozvani, da su jedinstveni i sposobni za uspjeh baš zbog vjerovanja u svoju superiornost. Što se tiče altruističnih vukova samotnjaka, oni pak su motivirani samo-percipiranom obvezom da ostvare taj viši cilj i ekstremno djeluju. Smatraju da je odgovornost na njima, da je njihova dužnost da uzmu stvari u svoje ruke kako bi doprinijeli zajednici i ostvarili svoje osobne ciljeve za koje smatraju da su također i ciljevi spomenute šire zajednice.

Jeffrey Simon (2013) razlikuje pet motivacijskih faktora kod usamljenih vukova od kojih se tri faktora mogu primijeniti i na terorističke grupe. U prvu kategoriju spadaju sekularni teroristi, koji, isto kao i sekularne terorističke grupe, vrše nasilne napade zbog političkih, etničkih ili separatističkih razloga. Druga kategorija motivacijskih faktora obuhvaća usamljene vukove koji vrše terorističke napade u ime religijskih ciljeva. U treću kategoriju faktora uvrštavaju se tipovi usamljenih vukova koji vrše napade zbog specifičnog pitanja koje prema njima predstavlja određeni

problem u društvu. To primjerice može biti pitanje pobačaja. U četvrtu kategoriju svrstavaju se ekscentrični usamljeni vukovi koji djeluju u ime određenog uzroka, ali ih pokreću određeni psihološki poremećaji i poremećaji ličnosti. Posljednja, peta kategorija motivacijskih faktora obuhvaća teroriste koji su motivirani novčanom dobiti pa ih Simon još naziva i kriminalnim usamljenim vukovima.

Što se tiče ideološke pozadine vukova samotnjaka, *Slika 1* prikazuje nam različite kategorije ideologija. Spaaij (2012) je u svoje istraživanje uključio petnaest država i uspio identificirati nekoliko različitih ideoloških izvora napadača. Najčešće ideološko izvorište je radikalno desni ekstremizam ili bijeli supremacizam (17%). Slijede ga islamizam (15%), protu-pobačajna ideologija (8%), nacionalizam ili separatizam (7%). Čak kod 1/3 počinjenih incidenata ideološka uvjerenja napadača ostaju nepoznata ili nejasna. Jedan od razloga koji ovo objašnjava leži u rupama u informacijama koje sadrže *Global Terrorism Database* i *RAND-MIPT Terrorism Knowledge Base* – otvorenim bazama podataka. Drugi razlog tiče se samih usamljenih vukova koji su poprilično tajanstveni po pitanju svojih ideologija kako se ne bi inkriminirali. Kao treći i najsnažniji razlog nepoznatih ideologija navodi se kompleksnost individualiziranih ideologija koje su specifične za svakog od njih jer su rezultat mnogih osobnih, psiholoških i širih društvenih i političkih faktora te se tijekom vremena mogu razvijati. Upravo zbog toga neke ideologije nisu podrobne za svrstavanje u određene idealno-tipske podjele (Spaaij, 2012). Kako bi se bolje razumjeli motivacijsko-ideološki, ali i ostali faktori i utjecaji koji djeluju na teroriste usamljene vukove, nužno je proučiti radikalizacijski proces koji nam može objasniti neke važne uzroke i posljedice navedenog.

Slika 1. Ideološki izvori terorizma usamljenog vuka

Izvor: Spaaij, 2012: 38.

2.5. Radikalizacija

Pojedinci uključeni u terorističke aktivnosti pod utjecajem su različitih kombinacija motivacijskih faktora i podvrgnuti su različitim procesima nasilne radikalizacije. Postupak radikalizacije se stoga treba promatrati kao kompleksan i dinamičan set okolnosti i mehanizama koji oblikuje akterovu kauzalnu priču (Taylor, 1998) i jedinstven je za svakog pojedinca. Teroristom se postaje kroz stanoviti proces „političke (re)socijalizacije“ (Bilandžić, 2014: 122). Prije svega, može se zaključiti kako radikalizacija nije jednodimenzionalni fenomen i zbog toga nije naišao na konsenzus među brojnim znanstvenicima koji se njime bave. Schmid govori kako se politička radikalizacija može definirati kao „individualni ili kolektivni (grupni) proces u kojem, obično u situaciji političke polarizacije, politički akteri ili grupe različitih interesa napuštaju normalne prakse dijaloga, kompromisa i tolerancije u korist rastuće opredijeljenosti za uključivanje u taktiku sukobljavanja. To može uključivati upotrebu (nenasilnog) pritiska i prisile, različite oblike političkog nasilja, a da nisu terorizam te činove nasilnog ekstremizma koji zauzimaju formu terorizma ili ratnih zločina“ (Schmid, 2013: 18). Spaaij nasilnu radikalizaciju definira kao „proces usvajanja ili promicanja ekstremističkog sustava uvjerenja u svrhu omogućavanja ideološki

utemeljenog nasilja radi unaprjeđenja političkih, vjerskih ili društvenih promjena“ (Spaaij, 2012: 47). Borum radikalizaciju definira kao „proces gdje osoba postaje ekstremist“ (Borum, 2011: 9). Veldhuis i Jorgen usredotočuju se na dva žarišta definicije radikalizacije. Prvo žarište odnosi se na nasilnu radikalizaciju gdje se naglasak stavlja na aktivno provođenje ili prihvaćanje nasilja radi postizanja određenog cilja. Drugo žarište se odnosi na širi smisao radikalizacije gdje se naglasak stavlja na aktivno provođenje ili usvajanje dalekosežnih promjena u društvu koje mogu (ali ne moraju) predstavljati opasnost za demokraciju, te mogu (ali ne moraju) uključivati prijetnju ili upotrebu nasilja za postizanje određenih ciljeva (Veldhuis i Jorgen, 2009). McCauley i Moskalenko (2013) političku radikalizaciju definiraju kao promjene u vjerovanjima, osjećajima i akcijama u smjeru povećane podrške jednoj strani političkog konflikta. Sve ove definicije, kao i brojne druge, unatoč tome što se razlikuju, sadrže i neke zajedničke elemente. Prvo što se može zaključiti jest da je radikalizacija proces, dakle ima svoje faze te je organizirana u nekom vremenu. Sljedeće, ona se može okarakterizirati kao individualni (psihološki) ali i društveni (socijalni) proces. Te na kraju, ona podrazumijeva prihvaćanje, odnosno usvajanje ekstremnih i/ili radikalnih uvjerenja, ideologija i sadržaja. Radikalizaciju možemo okarakterizirati kao fenomen koji predstavlja potencijalni preduvjet terorizmu. Dakle radikalizacija jest proces, a terorizam može biti posljedični proizvod tog procesa, što znači da ona u konačnici može, ali ne mora kulminirati terorističkim aktivnostima.

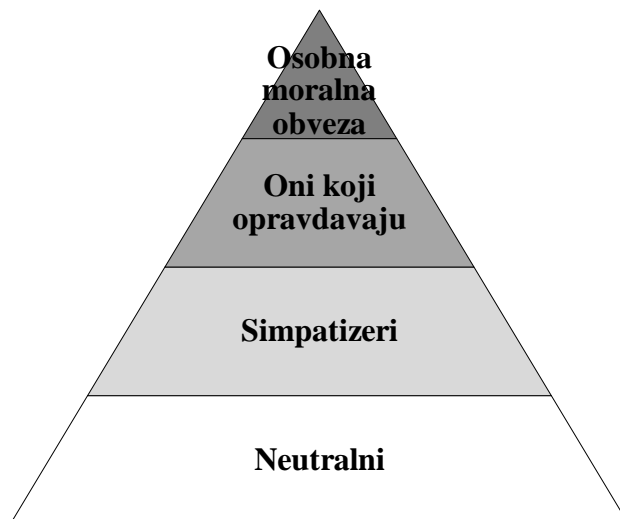
Uzroke radikalizacije koji mogu dovesti do terorizma treba tražiti na mikro, ali i mezo i makro razini (Schmid, 2013). Mikro razina može uključivati probleme identiteta, neuspjelu integraciju, osjećaj otuđenosti, marginalizacije, diskriminacije, relativnu deprivaciju, ponižavanje, osjećaj stigmatizacije i odbacivanja, koji su često povezani s moralnim bijesom i potrebom ili osjećajem odgovornosti za osvetom. Mezo razina, odnosno širi radikalni milje, uključuje poticajno ili zajedničko društveno okruženje koje služi kao točka okupljanja i „veza koja nedostaje“ sa širim terorističkim okrugom ili referentnom skupinom koja je pogođena i trpi nepravde, a zauzvrat može radikalizirati dijelove mlade skupine i dovesti do stvaranja terorističkih organizacija. Makro razina, to jest uloga vlade i društva u nekoj zemlji ili inozemstvu, uključuje radikalizaciju javnog mišljenja i stranačke politike, napete odnose većinskog društva i manjina, posebno kada je riječ o nedostatku socioekonomskih prilika za čitav sektor društva. To sve može

dovesti do mobilizacije i radikalizacije nezadovoljnih, od kojih neki mogu djelovati u formi terorizma (Schmid, 2013).

U literaturi se javlja nekoliko radikalizacijskih teorija koje na dobar način opisuju cjeloviti proces. Jedan od važnijih modela radikalizacije svakako je *staircase model* odnosno model stepenica Fathali M. Moghaddama (2005) u kojem se akter može penjati kroz šest katova, gdje pritom svaki kat predstavlja određeni stupanj ponašanja. Svaki pojedinac odlučuje gdje će se zaustaviti ako vjeruje da su njegove mogućnosti potrošene. Isto tako pojedinac se tijekom penjanja suočava sa sve manje i manje mogućih alternativa temeljenim na racionalnom izboru. Penjanje do zadnjeg, šestog kata označava faze prijelaza pojedinca na nasilno djelovanje. Prvi kat predstavlja kognitivnu analizu strukturalnih uvjeta u kojima živi pojedinac. Te uvjete pojedinac može tumačiti kao nepravedne i tražiti načine na koje ih može poboljšati i suprotstaviti se onome što ugrožava njegov identitet. Na drugoj razini odgovornost za tu nepravdu pojedinac pripisuje nekim vanjskim akterima ili grupama. Na trećoj razini pojedinac se priklanja terorističkim organizacijama. Četvrta razina uključuje povezivanje pojedinca i terorističke organizacije, te pojedinci postaju dio čvrsto organizacijski povezane i kontrolirane grupe iz koje se ne može tako lako izaći. Na petoj razini pojedinci se izoliraju od bliže i šire društvene okoline, legitimitet organizacije se naglašava i nameće tajnosti. U posljednjoj šestoj razini pojedinac izvršava terorističke akte. Pojedinac se može zaustaviti na nekom katu ukoliko smatra da je postigao svoj određeni cilj, ali se također može i spustiti stepenicama na niži kat i na taj način deradikalizirati.

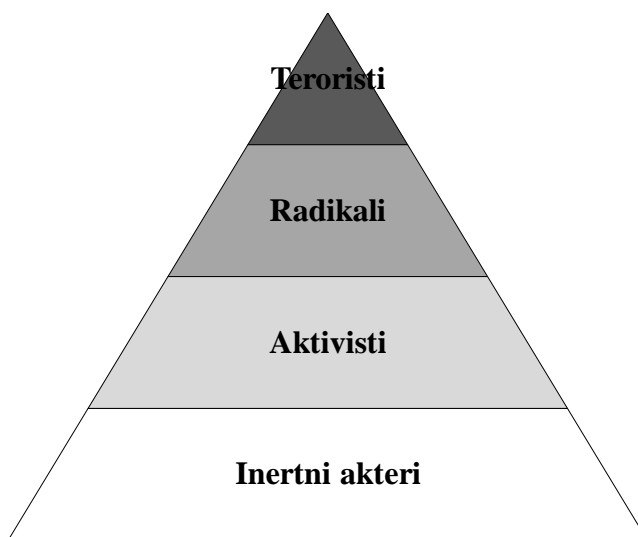
Clark McCauley i Sophia Moskalenko postavili su radikalizacijski model koji je sačinjen od dvije piramide u kojem jedna piramida predstavlja radikalizaciju mišljenja, a druga radikalizaciju djelovanja, odnosno ponašanja (McCauley i Moskalenko, 2013). Radikalizacija mišljenja je proces razvijanja radikalnih ideja bez djelovanja i ona predstavlja „rat ideja“ između terorista i vlade. U njoj razlikujemo četiri tipa aktera prikazana na *Slici 2*. Prvi tip aktera čine neutralni akteri kojih je najviše. Drugi tip čine simpatizeri određenih ekstremističkih ideologija ili terorističkih grupa. Treći tip aktera su osobe koje opravdavaju djelovanja terorista koje simpatiziraju (eng. *justifiers*). Posljednji tip aktera čine osobe koje osjećaju moralnu obvezu da djeluju (izvršavaju terorističke napade). Drugu piramidu radikalizacije nazvali su radikalizacija akcije. Ona opisuje proces radikalnog djelovanja. U njoj također razlikujemo četiri tipa aktera.

Pojedinac započinje svoj proces od inertnog stanja – dakle prvi tip čine neaktivni, inertni akteri. Nadalje, neaktivni akteri prelaze u aktiviste (legalna politička djelovanja). Akteri koji započinju s nelegalnim političkim djelovanjem zovu se radikali. Ovo ponašanje vodi k terorizmu, te stoga posljednji tip aktera čine teroristi. Granice između svake razine u ovoj piramidi predstavljaju najznačajnije prijelazne točke u radikalizacijskom procesu. Koji su čimbenici i okolnosti prisutni u tim prijelaznim točkama uzroci prelaska inertnog aktera do terorista? Proces radikalizacije stimuliran je mnogobrojnim socijalnim i psihološkim faktorima te raznim okolnostima u kojima se pojedinac nalazi. Ključno u objašnjavanju radikalizacije usamljenih vukova je razumijevanje kako su ti akteri došli do točke gdje sebe vide kao nositelje odgovornosti. Određena životna iskustva, poput zlostavljanja u djetinjstvu (stvarnog ili umišljenog) ili problema u obitelji relativno su česta u terorističkim biografijama (Spaaij, 2012). Radikalizacija često nastupa kada pojedinci postanu frustrirani svojim životom, društvenim, ekonomskim ili političkim stanjem u državi ili svijetu.

Slika 2. Piramida radikalizacije mišljenja

Izvor: McCauley i Moskalenko, 2013: 71.

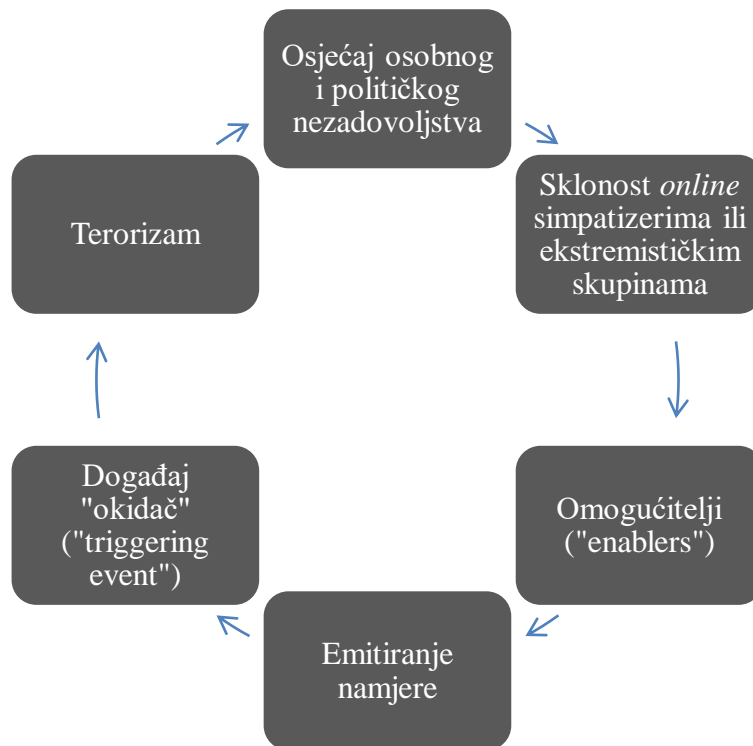

Slika 3. Piramida radikalizacije ponašanja

Izvor: McCauley i Moskalenko, 2013: 73.

Hamm i Spaaij (2017) u knjizi *The Age of Lone Wolf Terrorism* razvili su model radikalizacije vuka samotnjaka koji se sastoji od pet specifičnih ali poklapajućih faza ilustriranih na *Slici 4*. U polju terorističkih studija ovaj model je jedinstven iz nekoliko razloga. Za početak ovo je prvi model radikalizacije koji se bavi isključivo usamljenim vukovima. Drugo, uključuje sve motive i ideologije vukova samotnjaka, dok se drugi

modeli najčešće usredotočuju na radikalizaciju islamista. Treće, radikalizacijski modeli obično preslikavaju putove koji vode do ekstremizma, gdje pritom svaki ekstremizam ne mora završiti terorizmom. Svi slučajevi koji su korišteni, kako bi autori konstruirali radikalizacijski model, završili su terorizmom ili pokušajem počinjenja terorističkog napada. Zatim, svaka komponenta u modelu Hamma i Spaaija empirijski je ispitana kroz analize 106 slučajeva usamljenih vukova diljem SAD-a. Dakle, nisu se samo oslanjali na postojeća istraživanja i literaturu, već su proveli i vlastito empirijsko istraživanje. Na kraju, dokazali su kako je radikalizacija rezultat mnogobrojnih faktora te su iznijeli, ne samo razloge, već i načine te mjesta radikalizacije usamljenih vukova.

Slika 4. Radikalizacijski model terorizma usamljenog vuka

Izvor: Hamm i Spaaij, 2017: 159.

Prva faza u ovom radikalizacijskom modelu odnosi se na osjećaj osobnog i političkog nezadovoljstva obično uzrokovan iskustvom kroz koje im je direktno ili indirektno nanesena neka vrsta stvarne ili zamišljene nepravde. Sljedeća faza kod vukova samotnjaka nastupa kada započinju razvijati složenu kombinaciju osobnih i

političkih faktora koji ih motiviraju za daljnju radikalizaciju i tada se virtualno zbližavaju s *online* simpatizerima i motive pronalaze kod različitih ekstremističkih ideologija. Treća faza se zbiva kad neka druga osoba ili grupa omogući djelovanje usamljenom vuku. Te osobe ili grupe Hamm i Spaaij nazivaju „omogućitelji“ (eng. *enablers*). To su osobe koje im nesvjesno pomažu u djelovanju i planiranju napada ili pak ih svojim primjerom neizravno potiču na terorizam i služe kao inspiracija za djelovanje. To primjerice mogu biti neke povijesne ličnosti ili se to može dogoditi u obliku tzv. stohastičkog terorizma. Stohastički terorizam definira se kao „uporaba masovnih medija s ciljem da se potiču ideološki motivirani nasilni činovi koji su statistički predvidljivi, ali individualno nepredvidljivi“ (Hamm i Spaaij, 2017: 84). Drugim riječima, omogućitelj(i) putem masovnih medija šalje emotivno nabijene poruke koje su dostupne većem broju ljudi, no dovoljno je da samo jednu osobu motiviraju za djelovanje. Četvrta faza zbiva se kada usamljeni vukovi žele objaviti svoje namjere. Iako se oni najčešće fizički izoliraju od društva, u isto vrijeme komuniciraju s drugima, najčešće *online*, kroz razne izjave, prijetnje, pisma, videe, prijenose uživo i manifeste. U današnje vrijeme to se najčešće događa putem interneta i masovnih medija. Prilikom takvih objava žele široj javnosti pokazati da se bore u ime pravde i „malih“ ljudi te na taj način pokušavaju steći slavu. Naravno, ovo ne znači da će vuk samotnjak uvijek javno obznaniti svoje namjere. Pretposljednja faza, koja nastupa prije samog terorističkog čina, je kad usamljenom vuku određeni događaj postane okidač za njegov napad. Ovakvi događaji mogu biti osobne ili političke naravi ili pak kombinacija jednog i drugog. Oni se mogu zbiti odjednom ili pak mogu biti rezultat niza različitih eskalacija tijekom određenog vremena, sve dok akter ne popusti pod psihološkim pritiskom i završi proces terorističkim napadom.

Internet je danas jedno od učestalijih mjesta i sredstva radikalizacije i ima vrlo značajnu ulogu, posebice kod terorista usamljenih vukova. Internet omogućava pojedincima, da se povežu s drugima koji dijele slične stavove, ponašanje i ideologije te mišljenja i frustracije slične njihovima. Izvor je mnogobrojnih besplatnih, ekstremističkih te propagandnih materijala i nasilnih ideologija koji teroristima mogu poslužiti kao inspiracija. Fenomen radikaliziranja uz pomoć interneta postao je sve učestaliji i zbog toga je terorističko djelovanje pojedinim akterima postalo opravdana metoda za rješavanje sociopolitičkih pitanja i problema. Izloženost radikalnom

materijalu koji je lako dostupan, u kombinaciji s drugim faktorima kao što su primjerice politička nepravda, ogorčenost ili neka vrsta osobnog nezadovoljstva, kod pojedinaca može biti odskočna daska za prelazak iz pasivnog pobornika u aktivističkog operativnog vuka samotnjaka.

3. Metodološki okvir istraživanja

Metodološki postupak potreban za istraživanje socijetalnosti terorizma usamljenog vuka jest metoda studije slučaja koja će nam omogućiti dubinsko istraživanje i razumijevanje ovog kompleksnog društvenog fenomena. Metoda studije slučaja omogućuje istraživaču kombiniranje kvantitativnih i kvalitativnih podataka kako bi se postigao što bolji uvid u procese koji leže u pozadini nekog fenomena (Tellis prema Zainal, 2007). Također, kroz metodu studije slučaja istraživač je u mogućnosti nadići kvantitativne statističke rezultate i dublje razumjeti okolnosti i uvjete ponašanja iz perspektive istraživanog aktera (Zainal, 2007). Metoda studije više slučajeva poslužit će za promatranje pojedinih slučajeva i mogućih promjena koje su se dogodile kroz određeni vremenski period, ali također i za prikaz općenite svrhe svih odabranih slučajeva. Analiza slučaja kao istraživačka strategija podobnija je za odgovaranje na pitanja tipa „kako“ ili „zašto“, u situacijama kada je riječ o naglasku na suvremenim pojavama u nekom životnom kontekstu (Yin, 2007). Istraživani slučajevi su tipični primjeri vukova samotnjaka i uklapaju se u danu definiciju. Za ovu metodu potrebno je prethodno razraditi teorijsko-konceptualan okvir istraživane teme što je i učinjeno u dosadašnjim poglavljima. Na taj način, razrađena teorija koristi se kao predložak koji se uspoređuje s empirijskim rezultatima studije slučaja. Bitno je još nadodati da je korištena metoda analize više slučajeva, pritom svaki od tih slučajeva čini jednu cjelovitu studiju koju se promatralo pojedinačno, ali i kroz rezime svih slučajeva. U pokušaju preciziranja dovoljnog broja slučajeva koji se trebaju uvrstiti u ovu studiju, neki autori nastojali su odrediti optimalan broj slučajeva. Tako Creswell (2007) smatra da je optimalno odabrati četiri do pet slučajeva. U svrhu obuhvatnog razumijevanja ovog fenomena, u studije slučaja uključili smo četiri usamljena vuka, koji su djelovali u različitim vremenskim razdobljima i na različitim geografskim lokacijama. Kako je ovaj fenomen najzastupljeniji u SAD-u, odlučili smo u studije slučaja uključiti dva slučaja iz SAD-a, te preostala dva slučaja iz drugih zemalja. Theodore Kaczynski (SAD, 1978.-1995.), Eric Rudolph (SAD, 1996.-1998.), Volkert van der Graaf (Nizozemska, 2002.), Anders Breivik (Norveška, 2011.) primjeri su razlika u političkoj i ideološkoj pozadini, radikalizaciji, ciljevima i *modus operandi*. Pri analizi koristili smo više različitih izvora podataka – knjige, sekundarne izvore podataka kao što su tiskane i *on-line* publikacije, te objavljene spise i manifeste samih istraživanih aktera. Da bi prikupljeni podaci bili relevantni, korišteno je više izvora podataka koji se poklapaju s obzirom na

činjenice ili nalaze. Prikupljeni podaci analizirani su kako zasebno, tako i s obzirom na prethodno razrađene relevantne teorijsko-konceptualne postavke te istraživačka pitanja. Na temelju toga doneseni su određeni zaključci.

Metoda komparativne analize korištena je za uvid u eventualne zajedničke karakteristike na temelju sličnosti i razlika istraživanih aktera. Iz te usporedbe izvedeni su argumentirani zaključci.

3.1. Ciljevi, svrha istraživanja i hipotetski okvir

Kako se kroz same psihopatološke analize ne može u potpunosti ući u samu srž terorizma usamljenog vuka, da bismo uvidjeli utjecajne faktore radikalizacije i način njihovog učinka na nastanak svakog od usamljenog vuka, te istražili kakva je interakcija između usamljenog vuka i njegovog okruženja, proučit ćemo socijetalne dimenzije terorizma usamljenog vuka. Na taj će se način steći dublje razumijevanje njihove konstrukcije socijalne zbilje. Znanstvenici koji se bave tematikom terorizma došli su do zaključka kako se ne može kreirati jedinstveni profil terorista usamljenog vuka (ali i općenito terorista) iz razloga jer je njihovo djelovanje i ponašanje izuzetak i svaki slučaj jedinstven je po sebi. Dakle, može se reći da su specifična skupina koja nije prisutna u svim društvima. Kroz prikaz studija slučaja dobit ćemo uvid u specifičnost karakteristika svakog od odabranih aktera, odnosno uvid u socijetalne dimenzije terorizma usamljenog vuka. Pomoću Hammovog i Spaaijevog radikalizacijskog modela terorizma usamljenog vuka, kroz svih pet faza analizirat će se svaki akter zasebno, kako bi stekli uvid u njihove motivacijske i ideološke faktore, to jest njihov radikalizacijski put. Međusobni utjecaj užeg i šireg društvenog miljea analizirat će se kroz prikaz života svakog od aktera. Pomoću svega ovog moći će se razaznati glavni faktori koji su svakog aktera vodili k terorizmu. U konačnici, može se reći da je svrha ovog istraživanja, primjenjujući mnogobrojna prikupljena saznanja iz domene sociologije, psihologije, kriminologije i ostalih relevantnih znanstveno-istraživačkih područja, prikazati socijetalne, socio-psihološke, motivacijske i ideološke faktore koji vode terorizmu usamljenog vuka. Pritom je važno naglasiti kako ovi slučajevi ne mogu služiti generalizaciji svih slučajeva terorizma usamljenog vuka, već su korišteni u svrhu procjenjivanja glavnih značajki fenomena.

Uz prethodno naveden, glavni predmet ovog rada, postavljeno je i nekoliko hipoteza koje će se provjeriti pri daljnjoj analizi.

- H1: Glavni motivacijski mehanizmi kod usamljenih vukova su političke, religiozne, društvene ili osobne naravi.
- H2: Usamljeni vukovi identificiraju se s određenom društvenom skupinom/grupom.
- H3: Ne postoji univerzalni profil terorista usamljenih vukova.
- H4: Među istraživanim slučajevima moguće je razaznati određene zajedničke obrasce.
- H5: Spaaijev radikalizacijski model može se koristiti prilikom analize terorizma usamljenog vuka.

4. Terorizam „usamljenog vuka“: studije slučaja

4.1. Theodore John Kaczynski – „Unabombaš“

U svibnju 1978. godine započela je sedamnaestogodišnja vladavina terora Teda Kaczynskia. Svoju prvu paket-bombu poslao je na Sveučilište u Northwesternu, namijenjenu jednom sveučilišnom profesoru strojarstva. Prilikom otvaranja paketa stradao je zaštitar. Tijekom sljedećih godina poštom je slao bombe različitim meta. Jedna od njegovih meta bile su i zrakoplovne kompanije. U nekoliko navrata, tijekom leta u zrakoplovima, pokušao je aktivirati eksploziv. Još neke od meta bili su stručnjaci za računarstvo i trgovine s računalnom opremom. Godine 1933. pokušao je izvršiti napad na Davida Gelerntera, profesora računarstva na Yaleu i izumitelja koordiniranog programskog sustava Linda. Iste godine šalje bombu genetičaru Charlesu Epsteinu. U anonimnom pismu poslanom *New York Timesu* priznaje odgovornost za napad. Godine 1994. Kaczynskieva paket-bomba ubija jednog marketinškog stručnjaka i tad objavljuje pismo u kojem opravdava svoj napad činjenicom da tehnološki razvoj oglašavanja služi manipulaciji masa. Posljednji napad, 1995. godine, usmjerava na Gilberta Murraya, predsjednika Udruženja za silvikulturu u Kaliforniji, jer smatra da silvikultura (znanost o uzgajanju šuma) uništava ekološki sustav i izopačuje čovjekov prirodni okoliš. Sveukupno, Kaczynski je izvršio 16 napada prilikom kojih je ubijeno troje ljudi a ranjeno njih 29². Nadimak Unabombaš odnosno *Unabomber*³ dobio je po tome što je na početku ciljao sveučilišta i zrakoplovne tvrtke. Na svojim bombama ostavljao je natpis, inicijale „FC“, koji označavaju *Freedom Club*. Kaczynski je često ostavljao lažne tragove kojima bi zavarao istražitelje. To su primjerice bili lažni otisci prstiju koji nikad nisu odgovarali otiscima na pismima koja je slao. U jednu paket-bombu stavio je dlaku koju je pokupio na ulici. Na taj način navodio je istražitelje na krivi trag. No, usprkos ovim trikovima, istražitelji su ga uspjeli identificirati uz pomoć forenzičke lingvistike, odnosno njegovog rukopisa. U njegovom manifestu, kojeg je poslao *New York Timesu* i *Washington Postu* s namjerom da ga javno objave ili će u suprotnom ponovno napasti, njegov mlađi brat David prepoznao je Tedov rukopis. David je o tome obavijestio

² Podaci o terorističkim napadima dohvaćeni su iz baze podataka *Global Terrorism Database*. Počinitelj je naveden kao „nepoznat“ stoga da se precizno utvrdi koje je sve napade počinio, popis njegovih napada i meta preuzet je iz izvješća temeljenog na podacima američkog Odjela za pravosuđe (Smith, Damphousse, Roberts, 2006) i uspoređen s podacima iz *Global Terrorism Database*

³ Kratica *UNABOMber* označava *UNiversity and Airline BOMber*

policiju, koja je nakon stručne provjere potvrdila njegove sumnje. Ted Kaczynki konačno biva uhićen 3. travnja 1996. godine. Ovaj slučaj američki Federalni istražni ured (FBI) okarakterizirao je kao „unutarnji terorizam“ jednog slučaja.

4.1.1. Biografija

Theodor Kaczynski rođen je 1942. godine u Illinoisu, u srednje klasnoj američkoj obitelji poljskog porijekla. Otac mu je bio vlasnik mesnice, a majka domaćica. Imao je mlađeg brata Davida. Oba roditelja pridavala su iznimnu važnost obrazovanju i akademskom uspjehu što se odrazilo i na njihove sinove (Springer, 2009). Bili su ateisti, ali su se javnosti – susjedima i prijateljima – predstavljali kao da su unitarijanci (Chase, 2000). Kao dijete s iznadprosječnim kvocijentom inteligencije (IQ=167) u osnovnoj školi mu je dano da preskoči par razreda zbog svojih intelektualnih sposobnosti. Tedovi roditelji iznimno su cijenili njegov intelekt i on im je predstavljao kao neku vrstu trofeja s kojim su se dičili pred drugima i radi kojeg je Ted imao posebni status (Chase, 2000). Iako je bio genije, bio je i krajnje antisocijalnog ponašanja – nije se volio družiti s drugom djecom i najradije se zabavljao samostalno slušajući klasičnu glazbu ili eksperimentirajući s različitim kemikalijama (Smith, Damphousse, Roberts, 2006). Sa 16 godina završava srednju školu i upisuje studij matematike na Harvardu. S 22 godine postiže nevjerojatno povijesno postignuće u području matematike – pokazuje primjenu Wedderburnova teorema na komunikacijska tijela. Nakon što je diplomirao, upisao se na Sveučilište u Michiganu gdje je magistrirao i doktorirao matematiku te bio jedan od najtalentiranijih i najpametnijih studenata generacije. Sljedeće dvije godine radio je na Kalifornijskom Sveučilištu u Berkeleyu kao profesor matematike te pritom objavljivao znanstvene članke i istraživanja. Među tim djelima objavljena je i sinteza *Propast tehnološkog sustava*, u kojoj Kaczynski sažima svoje ideje i političke pozicije nadahnute Jacquesom Ellulom (Guidere, 2012). Tijekom rada i boravka na sveučilištu, Kaczynski je uvijek bio odvojen od ostalih te izvan svojih predavanja nije imao previše kontakata s drugim ljudima, iako je zbog svojih sposobnosti bio cijenjen među kolegama. Upravo ovdje je razvio prezir prema tehnologiji i modernom načinu života. Godine 1969. podnio je ostavku na mjestu profesora i tad seli u Montanu, gdje uz bratovu pomoć kupuje zemljište te gradi malu kolibu u kojoj će živjeti, izoliran od društva, sve do uhićenja. Pošto je odlučio u potpunosti napustiti dotadašnji način života i tehnologiju koja je bila potrebna za isti, u

kolibi nije imao pristupa struji, vodi, hranu je sam uzgajao u vrtu ili lovio po šumi. Naučio je vještine preživljavanja koje su mu omogućile da zadovolji većinu svojih potreba samo koristeći se onim što ga okružuje – prirodom. Ta mala koliba u kojoj je živio bila je mjesto gdje je Kaczynski započeo s planiranjem svojih napada.

4.1.2. Motivacijsko-ideološki i socijetalni faktori

Theodore Kaczynski smatra da stalni znanstveni i tehnološki napredak društva sa sobom nosi katastrofične posljedice za ljudski rod i neizbježno vodi izumiranju slobode pojedinaca (Kaczynski, 1995). Njegove mete predstavljale su simbole inovacija i napretka. To su bili akademici odnosno sveučilišta, poslovni direktori, stručnjaci u području tehnologije, marketinga i slično. Čak je u nekoliko zrakoplova pokušavao aktivirati eksploziv tijekom leta, ali nije uspio jer bombe nisu bile dovoljno jake. Vjerovao je da se jedino povratkom u divlju prirodu možemo spasiti i da se društvo treba vratiti principima i načinu života iz predindustrijskog doba. Njegovi napadi bili su motivirani željom da se osveti društvenim i industrijskim sustavima u SAD-u koji su, prema njegovom mišljenju, uništavali društvo i Zemlju. Od njegovog prvog napada 1978. godine pa sve do 1993. godine, Kaczynskiove namjere bile su u potpunosti nepoznate, sve dok nije počeo slati svoja pisma i poruke novinama, časopisima, svojim metama i žrtvama. Godine 1995. poslao je zahtjev za objavljivanje svog manifesta u *New York Times* i *Washington Post*. Smatrao je da će javnim objavljivanjem manifesta dobiti priliku napraviti nešto značajno, da će ljudi stati uz njegove ideje i time započeti revoluciju. Na posljetku manifest je bio objavljen.

Kaczynskiev manifest *Industrial Society and Its Future* (poznat i pod nazivom *The Unabomber Manifesto*) podijeljen je na 230 odjeljaka i sadrži oko 35000 riječi. Temelji se na osudi tehnologije i tvrdnji kako u modernom društvu ljudi postaju njeni robovi. Smatra da razvitak tehnologije i sve više novootkrivenih tehnoloških uređaja poput računala, mobitela, zrakoplova čini ljude ovisnima o tehnologiji i na kraju manje slobodnima. Osuđuje ljevičare zbog protivljenja individualističkim vrijednostima i sklonosti da imaju kontrolu nad svima. Tvrdi da će tehnološko društvo suvremenog svijeta ozbiljno naštetiti prirodnom svijetu te na kraju skupa s njime propasti. U svom manifestu naveo je kako ne živi u iluziji da će stvoriti novo društvo idealnog oblika, već mu je cilj uništiti postojeći oblik društva (Kaczynski, 1995). Njegovi društveni i politički stavovi najbliži su anarhizmu i sadrže elemente ludizma; on se suprotstavlja

tehnologiji, modernizaciji i uništavanju okoliša (Spaaij, 2012). Ovi stavovi u konačnici su povezani s njegovim osobnim motivima i frustracijama koje je tijekom godina pripisivao različitim vanjskim čimbenicima, a koji su ga doveli do razvijanja ove ideologije koja izražava njegov osjećaj mržnje prema modernom društvu.

Osim pisanja manifesta, Kaczynski je od prvog do posljednjeg napada vodio dnevnik u kojem je opisivao svoje planove, namjere i frustracije kad neka bomba ne bi eksplodirala. Osmislio je iznimno sofisticirani kodirani jezik za bilježenje svega ovoga, kojeg su tajne službe pokušavale dekodirati više od 10 godina.

Svoje djetinjstvo Kaczynski je proveo više-manje izoliran od ostalih vršnjaka. Zbog preskakanja razreda Ted, koji je ionako već bio povučeno i sramežljivo dijete, nije se uklopio u starije društvo i često je bio žrtva verbalnog zlostavljanja. Njegov otac verbalno ga je zlostavljao i stalno mu prenosio poruku da je školsko i akademsko postignuće najvažnije od svega. Zanemarivanje, antisocijalno ponašanje i prevladavajući osjećaj neodobravanja od strane drugih reprezentira Kaczynskiev kućni odgoj (Springer, 2009). Kasnije su ti osjećaji postali još jači. Za vrijeme Tedovog fakultetskog obrazovanja, tadašnji općeobrazovni kurikulum, *General Education System*, oblikovao je razmišljanja svih studenata, pa tako i njegova. Nije imao samo intelektualni utjecaj, već i utjecaj na emocije, ponašanja pa i zdravlje studenata. Ovaj kurikulum bio je zamišljen kao kodeks ponašanja temeljen na humanističkim i etičkim načelima u skladu s demokratskim idealima te se fermentirao u kulturu Harvardskog sveučilišta. Kaczynskia i studente je kurikulum učio dvije stvari: da znanost prijete civilizaciji i da se napredak znanosti ne može zaustaviti (Chase, 2000). Do trenutka kad je diplomirao na Harvardu, Ted je razvio svoja razmišljanja o društvu, utjecaju tehnologije i sustavu, uz pomoću kojih je kasnije konstruirao svoju jedinstvenu osobnu filozofiju. Jednom kad se ta filozofija stopila s njegovim životnim nedaćama s kojima se suočavao i osjećajem usamljenosti, bijes i osvetu usmjerio je prema metama za koje je smatrao da predstavljaju simbol svega onoga što u zapadnom društvu ne valja.

Ted Kaczynski je skoro dva desetljeća proveo na rubu društva, izoliran i usredotočen na svoje ciljeve. Ovakav način života bio je briljantna strategija za izbjegavanje uhićenja. Njegova taktika, akcije, mete, odnosno *modus operandi* i objašnjenja za djelovanje iz perspektive individualne preferencije čine ga racionalnim

operaterom. Kod određivanja njegovih psiholoških karakteristika postoje određene nesuglasice. Sudski psihijatar Kaczynskiu je dijagnosticirao paranoidnu shizofreniju, ali ga proglasio sposobnim za suđenje. Brojni psiholozi i psihijatri koji su se bavili proučavanjem Kaczynskia pripisali su mu određene psihološke poremećaje – sumanutu poremećaj⁴ ili paranoidnu shizofreniju⁵ (Chase, 2000). Neki pak su smatrali da je javnost htjela vidjeti Kaczynskia proglašenog kao psihološki poremećenog jer su njegove ideje bile previše ekstremne da ih društvo prihvati. Chase (2000) smatra kako Kaczynskia moramo vidjeti ili kao izuzetnog luđaka ili izuzetnog genija, jer je alternativa previše zastrašujuća.

4.1.3. Radikalizacijski proces

Uz pomoć Hammovog i Spaaijevog (2017) radikalizacijskog modela terorizma usamljenog vuka prikazat ćemo proces Kaczynskievog radikalizacijskog puta, kako bi razaznali ključne faktore koji su ga doveli do terorizma. Kao što je već spomenuto u teorijsko-konceptualnom dijelu, ovaj model sačinjen je od šest faza. Osjećaj osobnog i političkog nezadovoljstva Kaczynski je postepeno razvijao tijekom života. U djetinjstvu je bio suočen s poteškoćama kao što su odvojenost od vršnjaka i nepripadanje. Prebacivanje u više razrede, radi njegovih intelektualnih sposobnosti, utjecalo je na njegovu socijalizaciju s ostalim učenicima, jer je zbog toga uvijek bio najmlađi u razredu i smatran *outsiderom*. Tedova inteligencija te školski i akademski uspjeh služili su njegovom ocu poput neke vrste trofeja s kojim se mogao pokazivati pred drugima, stoga je on od njega stalno očekivao samo najbolje – najbolje ocjene, najveće zalaganje, neprestano učenje. Na fakultetu, na koji je dospio već s 16 godina, bio je prepušten sam sebi, prepušten da se suoči sa štetnim socijalnim i emocionalnim posljedicama donesenih odluka koje su utjecale na njegov život, a koje on nije bio u stanju izmijeniti. Na fakultetu je razvio svoje osobno-političke stavove prema američkom sustavu i društvu, te detektirao posljedice prouzročene neprestanim napretkom tehnologije i znanosti. Njegovi stavovi do kraja su se oblikovali nakon što je napustio dotadašnji način života i preselio u Montanu, gdje će živjeti u maloj kolibi u šumi odsječen od drugih ljudi. Tad se kod njega javila želja za suprotstavljanjem i osvetom, koja je

⁴ Psihotični poremećaj kojeg karakterizira prisutnost učvršćenih lažnih uvjerenja koja se temelje na pogrešnom zaključivanju stvarnosti unatoč jasnim dokazima o suprotnom.

⁵ Psihotični poremećaj kojeg karakterizira gubitak veze sa stvarnošću, halucinacije, kriva uvjerenja, ograničen spektar emocija, nelogične misli, poremećene socijalne funkcije i slično.

dodatno bila potaknuta drugim čimbenicima, što će se vidjeti u opisu kasnijih faza. Kaczynski je isprepleo svoja oba sustava vjerovanja – vjerovanje da su društvo i sustav loši i da se treba boriti protiv toga, te bijes prema svojoj obitelji zbog uočenih nepravdi koje su mu bile nanošene. *Unabomber* je stvoren kada su se ta dva sustava vjerovanja konvergirala (Chase, 2000).

Drugu fazu čini sklonost *online* simpatizerima ili ekstremističkim skupinama. U svojim pismima koja je pisao javnosti, objavljenom manifestu i na svim paket-bombama, Ted se uvijek potpisivao s inicijalima „FC“. Ovi inicijali su predstavljali ime njegove zamišljene skupine *Freedom Club*, čije je on zapravo jedini član. Svoja pisma i manifest pisao je u množini, i time je javnosti, vlastima i FBI-u odavao dojam da iza svih tih napada stoji organizacija. Kaczynski je u svojim pismima davao podršku brojnim radikalnim okolišnim aktivistima i radikalima poput Fronte oslobođenja Zemlje⁶, te je s odobravanjem komentirao njihove nasilne podvige (Chase, 2000, Spaaij, 2012).

Ted Kaczynski imao je različite inspiracije i ideološke utjecaje. No, najvažniji utjecaj na njega ostavio je francuski sociolog i filozof Jacques Ellul. Nadahnuće je pronašao u njegovom djelu *Tehnika – zalog stoljeća*⁷ u kojem Ellul kritizira tehnički sustav koji je po njegovom mišljenju odgovoran za otuđenje čovjeka, kulture i prirode. Ellul je, između ostalog, bio i anarhistički aktivist čije su ideje bile bliske kršćanskoj desnici. Po uzoru na njega, još kao profesor matematike, Kaczynski piše sintezu *Propast tehnološkog sustava* u kojem opravdava upotrebu nasilja protiv ostvarenja utopije nehumanog tehnološkog društva. Njegov diskurs bi se mogao svrstati u kategoriju „anarho-primitivizma“⁸ te se upravo ta njegova aspiracija preklapa sa suvremenim ekologizmom i manifestira kroz terorističko djelovanje (Guidere, 2012). Osim toga, knjiga *The Secret Agent*, autora Josepha Conrada također je imala snažan utjecaj na Kaczynskievu ideologiju. Naime u knjizi je bila obrađena satira o anarhističkoj skupini *FP - Future of Proleteriat*, koji objavljuju rat znanosti (Chase, 2000). Upravo iz ovoga dobio je ideju da u svaku bombu, pismo i u svoj manifest ureže

⁶ engleski prijevod glasi *Earth Liberation Front*

⁷ u SAD-u objavljena pod naslovom *The Technological Society*

⁸ Anarho-primitivizam je „politička doktrina ekološkičke inspiracije koja se temelji na radikalnom odbijanju industrijske civilizacije i tehnološkog društva kao glavnih izvora raznih oblika otuđenja koji opterećuju ljudsko postojanje“ (Guidere, 2012:84).

inicijale *FC* koji predstavljaju njegovu skupinu *Freedom Club*. Još jedan od važnijih utjecaja, ali u intelektualnom smislu, imao je općeobrazovni kurikulum *Gen Ed* na Sveučilištu u Harvardu koji je oblikovao mišljenja studenata. Upravo na Harvardu Kaczynski je naišao na ideje o opasnostima u društvu koje će mu pružiti opravdanje i na koje će usredotočiti svoj bijes. Tu je počeo razvijati i svoju anti-tehnološku ideologiju revolucije i maštati o bijegu u samotnjački život i osveti. Njegovo fokusiranje na dualističke ideje dobra i zla te matematički kognitivni stil doveli su ga do razmišljanja da može pronaći apsolutno istinu primjenom vlastitog razuma (Chase, 2000).

Kaczynski je u više navrata emitirao svoje namjere slanjem anonimnih pisama *Washington Postu* i *New York Timesu* u kojima je, između ostalog, nakon napada opisivao svoje motive. Godine 1995. poslao je zahtjev za objavljivanjem svog manifesta *Industrial Society and Its Future* koji je na posljetku bio objavljen u *The Washington Post*. Nadao se da će njime dobiti širu podršku javnosti i istomišljenika. Kasnije je, upravo na temelju manifesta, zahvaljujući njegovom bratu Davidu koji je prepoznao njegov način pisanja i prijavio ga, identificiran pomoću upotrebe forenzičke lingvistike. Uz to, Ted je cijelo ovo vrijeme vodio osobni dnevnik u kojem je zapisivao svoje namjere i napade, a koji je bio otkriven nakon njegovog uhićenja.

Postoji niz različitih eskalacija koje su se zbile tijekom Kaczynskievog života za koje se može reći da su bili događaji okidači. Jedan od događaja koji je ostavio najveći utjecaj na njegovo socio-psihološko stanje zbio se na Harvardu. Henry Murray, vojni psiholog i tadašnji profesor, između 1959. i 1962. godine s ostalim fakultetskim psiholozima na Harvardu provodio je uznemirujući eksperiment na 22 studenta, a koji bi danas vjerojatno bio etički neizvediv. Studentima je na početku bilo rečeno da će u svrhe istraživanja razgovarati o osobnoj filozofiji. No, Murrayov eksperiment je zapravo, između ostalog, bio namijenjen mjerenju kako ljudi reagiraju pod stresom. Murray je studente, nesvjesne točne svrhe ovog eksperimenta, podvrgavao intenzivnom ispitivanju, napadao njihove osobne filozofije koje su mu prije iznosili u razgovorima, vrijeđao ih, napadao njihov ego i njihove najdragocjenije ideale i vjerovanja (Chase, 2000). Za sve to vrijeme Kaczynski, baš kao i ostali studenti, bili su priključeni mjernim elektrodama i sjedili na stolicama ispred zrcala i ispred svih psihologa. Njihove reakcije bile su snimljene. Ovaj eksperiment imao je velik utjecaj na uključene studente. Za vrijeme trajanja Kaczynskievog sudskog procesa upravo je ovaj primjer korišten za

obranu – prije ovog eksperimenta, tad tek sedamnaestogodišnji Ted je ionako već bio emocionalno nestabilan te je jedan dio njegove kasnije nestabilnosti i straha od kontrole uma svakako posljedica iz tog razdoblja. Pri završetku studija kod Kaczynskia su se već mogli očitati svi elementi koji su ga u kolibi u Montani na poslijetku pretvorili u „Unabombaša“ – ideje pretvorene u osobnu filozofiju, osobne nedaće te osjećaji tuge i potpune izolacije (Chase, 2000). Iskustva na Harvardu, koja se tiču Murrayovog eksperimenta, ali i utjecaja općeobrazovnog kurikulumu, u kombinaciji s ostalim životnim nedaćama i doživljajima, oblikovala su njegovu ljutnju i usmjerili ga k terorističkom djelovanju.

4.1.4. Zaključak

Iz danog primjera može se zaključiti da zaista postoji niz različitih internih i eksternih, socijalnih i psiholoških faktora koji dovode do terorizma usamljenog vuka. Preskakanje razreda zbog natprosječnih intelektualnih sposobnosti rezultiralo je neprihvatanjem od strane drugih i manjkom socijalne interakcije s vršnjacima, kako u školi, tako i na fakultetu i poslu. Izloženost specifičnom obrazovnom kurikulumu usadilo je u Kaczynskia različite ideje koje je zbog niza drugih različitih (frustrirajućih) okolnosti prilagodio i pretvorio u osobnu ideologiju radi koje je napustio dotadašnji život te otišao živjeti u izoliranu planinsku kolibu u kojoj nema mjesta za tehnologiju. Theodore John Kaczynski, natprosječno intelektualno nadaren nekadašnji profesor matematike, odlučio je upotrijebiti terorizam kao sredstvo kojim će ukazati na, prema njemu, prevladavajuću ideologiju koja prijeti civilizaciji.

Kaczynski je osuđen na doživotnu zatvorsku kaznu bez mogućnosti uvjetnog otpusta. Boravi u Supermax zatvoru u Coloradu iz kojeg i dalje piše i objavljuje svoja djela. Izbjegao je smrtnu kaznu zbog toga jer je njegova obrana inzistirala na njegovoj navodnoj mentalnoj neuračunljivosti, što je on kasnije u više navrata, ali bezuspješno pokušavao opovrgnuti. Postao je simbol za radikalni ekološki pokret. Smatra se najinteligentnijim i najobrazovanim teroristom samotnjačkim vukom u povijesti Sjedinjenih Američkih Država.

4.2. Eric Robert Rudolph – „*Olympic Park*“ bombaš

U srpnju 1996. godine u 1:18 sati ujutro dolazi do eksplozije bombe u Centennial Parku u Atlanti, mjestu gdje se održava slavlje povodom ljetnih Olimpijskih igara. Tridesetak minuta ranije upućen je poziv upozorenja policiji, no operateri koji su primili poziv nisu se složili oko lokacije na kojoj se bomba nalazi te se poziv prekinuo. Bomba je eksplodirala te pritom ubila jednu osobu i ranila njih 111 (Spaaij, 2012). Ove brojke bile bi mnogo veće da nije bilo tadašnjeg zaštitara, Richarda Jewella, koji je prvi spasio eksplozivni uređaj i pomogao raščistiti područje i udaljavati ljude. Dugo vremena Jewell je bio smatran glavnim osumnjičenikom ovog terorističkog napada radi čega je prolazio kroz pravu medijsku hajku. Na kraju je ipak nađen odgovorni krivac, Eric Robert Rudolph, a Jewell je u konačnici proglašen herojem jer je spasio mnoge živote. Sljedeći napad dogodio se u klinici za pobačaje u Sandy Springsu (predgrađu Atlante) 16. siječnja 1997. godine. Sat kasnije eksplodirala je sljedeća bomba za koju se ispostavilo da je bila namijenjena da ubije ili osakati spasioce, hitnu službu, vatrogasce i policajce koji su trenutno pomagali ozlijeđenima od prve bombe. Sveukupno je bilo četiri teže ranjenih a pedesetak ljudi je pretrpjelo negativne posljedice od eksplozije. U veljači 1997. godine Rudolph je postavio bombu pokraj LGBT noćnog kluba Otherside Lounge u Atlanti. Pri eksploziji ranjeno je petero ljudi. Istražitelji su uspjeli pronaći drugu bombu prije nego je eksplodirala. Posljednji napad Rudolph je počinio 29. siječnja 1998. godine. Postavio je bombu u klinici za pobačaje u Birminghamu. Prilikom napada smrtno je stradao policajac te je jedna medicinska sestra zadobila teže ozljede⁹. Ovaj napad je ključan za njegovo uhićenje jer je očevidac vidio Rudolpha kako trči od mjesta napada dok su svi ostali ljudi trčali pomoći drugima. Bio je identificiran nakon što je očevidac zapisao tablice automobila kojeg je vozio. Nakon bombardiranja Rudolph je pobjegao u Apalačko gorje, tamo proveo pet godina skrivajući se i izbjegavajući uhićenje. Dospio je na FBI-ovu listu 10 najtraženijih bjegunaca. Nakon pet godina potrage, Eric Rudolph konačno biva pronađen i uhićen 31. svibnja 2003. godine. Nakon suđenja na kraju se izjašnjava krivim za počinjenje terorističkih napada i biva osuđen na doživotnu robiju.

⁹ Podaci preuzeti iz: Federal Bureau of Investigation (14.10.1998.) Eric Rudolph Charged in Centennial Olympic Park bombing. URL: <https://www.justice.gov/archive/opa/pr/1998/October/477crm.htm> i uspoređeni s podacima iz baze podataka *Global Terrorism Database* gdje u tražilici počiniteljevo ime glasi *Army of God*, a u sažetku opisa napada navodi se Rudolphovo ime

4.2.1. Biografija

Eric Robert Rudolph rođen je na Merrit Islandu u Floridi 1966. godine. Prema njegovim memoarima (Rudolph, 2013) živio je s obitelji – ocem, majkom, sestrom i četvoricom braće – u maloj kući dijeleći sobu sa svojom braćom. Nakon rođenja četvrtog brata preselili su u veću kuću. Tijekom života selili su se više puta. Eric je odgajan kao katolik. Nedugo nakon prvog preseljenja majka Patricia preobrazila se na protestantizam. Bila je vrlo aktivna vjernica i članica kršćanske zajednice te je tijekom života sebe i djecu izlagala različitim vjerama. Rudolph, baš kao i njegova ostala braća, stalno su je pratili na razne crkvene mise, obrede, formalne i neformalne molitvene sastanke po nekoliko puta tjedno. Majka Patricia i otac Robert bili su naturopati – nisu vjerovali u modernu medicinu – te djecu nisu cjepili, niti su im osigurali osobne iskaznice. Otac, Robert, inače vojni veteran, bio je zrakoplovni mehaničar. Nakon što je ostao bez posla, uslijedilo je razdoblje iznimnog siromaštva. Također Robert se i razbolio, dijagnosticiran mu je rak te je Eric tada kratko vrijeme živio s obiteljskim prijateljem Tomom Branhamom. Na poslijetku, Ericov otac umire nakon teške borbe s rakom. Nakon toga, kako on sam govori, njegova obitelj nikad više neće biti ista (Rudolph, 2013). Tada je, uz to što je pohađao školu, i radio. Odlasci u školu bili su mu mrski, ali da udovolji svojoj majci, odlazio je na satove, no zbog posla nije prisustvovao svim predavanjima. Njegova majka nije preferirala javne škole jer je smatrala da su one mjesta gdje američka vlada pokušava oblikovati umove mladih ljudi. Stoga je do 9. razreda Erica školovala od kuće. Eric je u svojim memoarima krivio školski sistem za to što mu nisu pružili adekvatno obrazovanje: „Kod kuće su me učili voljeti, u školi su me učili mrziti“ (Rudolph, 2013: 33). Razredni kolege opisivali su ga kao usamljenika zbog toga jer je veliku većinu vremena provodio sam i nije se previše družio s ostalima. To se nastavilo i u njegovom kasnijem životu. Za vrijeme boravka u školi često puta bio je maltretiran i zlostavljan od strane vršnjaka. Upravo zbog toga, a i zbog sve veće potrebe da zaradi kruh za svoju obitelj, napustio je školu. Kasnije je položio GED test¹⁰ i dobio diplomu koja pokazuje da ima isto znanje kao netko tko je u potpunosti završio srednju školu u Americi. Nakon očeve smrti preselili su u naselje u Apalačkom gorju, u kuću koja je bila pokraj Branhamove, čiji ćemo utjecaj na Rudolpha vidjeti u analizi faza njegovog radikalizacijskog puta. On ga je, između ostalog, upoznao s Patriotskim pokretom. S 18 godina, majka je Rudolpha dovela u Izraelsku crkvu gdje su ga

¹⁰ eng. prijevod: *General Educational Development test*

podučavali o ideologiji kršćanskog identiteta. To je religijska ideologija popularna među ekstremno desničarskim krugovima. Pobornici ove ideologije, između ostalog, vjeruju da će jedino bijela rasa preživjeti, a sve ostale izginuti. Također smatraju da bez oružja ne mogu kontrolirati američku vladu koja je ionako već bez kontrole. Sam Rudolph napisao je kako ga je zaintrigirala ova ideologija iz razloga jer se identificirao sa poteškoćama i bitkama Izrelaca, ali da nikad nije previše vjerovao u teoriju da rasa definira karakteristike čovjeka (Rudolph, 2013). S vremenom je napustio izraelsku crkvu, ali nije se priklonio ni Patriotskom pokretu i njihovim aktivnostima jer je smatrao da nisu dovoljno ozbiljni u preuzimanju zemlje. Ipak, kršćanstvo ga je i dalje pratilo tijekom života, posebice katolicizam, iz razloga jer se zalagao za vrijednosti koje ono promiče.

Rudolph je neko vrijeme pohađao fakultet jer je mislio da će mu fakultetsko obrazovanje, za razliku od srednjoškolskog, pružiti više znanja. No, nakon jednog semestra pohađanja predavanja zaključio je kako fakultetsko obrazovanje nije imalo velike veze s učenjem, već s indoktrinacijom. Smatrao je da ljevičarske ideologije previše prevladavaju u obrazovanju (Rudolph, 2013: 118). Ubrzo je napustio fakultet zbog spomenutih razloga. Godine 1987. ironično, nekadašnji student koji prezire vladu, vlasti i autoritet, upisuje se u vojsku. U vojsci je naučio vještine poput preživljavanja, izdržljivosti, bježanja, ali također i izrađivanja improviziranih eksplozivnih naprava. Ovo sve kasnije mu je koristilo pri planiranju i izvršavanju napada te višegodišnjem skrivanju od vlasti i policije. Kako je nakon nekog vremena shvatio da vojska nije za njega, odlučio je učiniti nešto da ga izbace. Tako su ga 1989. godine otpustili iz vojske nakon što se pokazalo da nije prošao na testiranju na narkotike. Eric je počeo biti sve više isfrustriran tadašnjim društveno-političkim stanjem. Zamjerao je američkom sustavu i vladi što „dobri“ konzervativni sustav, norme, vrijednosti i ustav transformiraju u „loš“ sustav u kojemu je komunizam glavna ideologija (Rudolph 2013). Nakon vojske bavio se preprodajom marihuane i sitnim kriminalnim aktivnostima. Njegova ideologija je s vremenom sve više počela poprimati oblik te je u konačnici radio na planiranju svojih napada živeći u izolaciji bez svoje obitelji.

4.2.2. Motivacijsko-ideološki i socijetalni faktori

Eric Rudolph bio je glasnogovornik pokreta protiv: pobačaja, gay populacije te američke vlade. Može se reći da je njegov strateški cilj bio deplasman središnjih

obilježja američkog društva poput legaliziranih pobačaja i otvorenog prihvaćanja homoseksualnosti, te globalnog transnacionalnog ekonomskog sustava koji odobrava takvu društvenu degradaciju. Rudolph (2013) tvrdi da su njegove vrijednosti više političke nego religiozne naravi, ali ipak se pridržava moralnih stavova koje kršćanstvo podupire. Može se zaključiti kako je njegov pogled na svijet najbliži stavovima kršćanskog identiteta. Sebe je smatrao odgovornim da se suprotstavi američkoj vladi te bori za ono u što vjeruje. Osim toga, Rudolph optužuje i kritizira modernu medicinu, multinacionalne korporacije, feminizam, homoseksualce u vojsci, navodno predstojeću zapljenu vatrenog oružja i potencijalni novi svjetski poredak. Poziva se na Johna Bircha, Thomasa Hobbesa i Johna Lockeja, incidente u Wacou i Ruby Ridgeu, i što je najvažnije, on smatra da je federalna vlada postala previše tolerantna po pitanju abortusa (Vaillancourt, 2019). Vjerovao je da je njegova ideologija religiozno ispravna i opravdana u očima vjere i Boga. Ideje je posuđivao na više različitih mjesta i na taj način oblikovao je svoju osobnu ideologiju. Bombaški napadi proizlazili su iz njegovih jedinstvenih pristranosti i predrasuda (Federal Bureau of Investigation, 2005).

Važna prekretnica u životu Erica Rudolpha bila je očeva smrt. Očevom smrću izgubio je velik utjecaj uz pomoću kojeg je gradio svoj identitet. Jedan od glavnih uzora u njegovom životu svakako je majka Patricia s kojom je živio i od koje je usvajao mišljenja i stavove poput čvrstog nepovjerenja prema vladi te religiozna vjerovanja koja su ga upoznala s raznovrsnim rasističkim, protuvladinim i vjerskim teorijama zavjere. Iako je Rudolph imao nekoliko djevojaka u životu (Vollers, 2006), jedina osobna povezanost sa ženom koja je potrajala bila je s njegovom majkom. Prije Ericovog rođenja bila je aktivna članica Katoličke radničke crkve gdje je razvila duboko nepovjerenje prema vladi te prezir prema medijima. Majčina i očeva naturopatska uvjerenja također su utjecala na Erica. Majka Patricia i otac Robert svoju su djecu odgajali u religiozno disciplinskom tonu. Smatrali su da djecu moraju trenirati, baš kao što se i životinje treniraju, da bi slušali zapovijedi odraslih. Također od svoje djece su očekivali da svakodnevno napamet uče biblijske tekstove i obavljaju poslove koje im oni zadaju. Ako to nisu učinili bili su kažnjavani (Vollers, 2006). Osim ovih utjecaja, bitno je spomenuti kako je Erica majka od malena izolirala od društva. Nekoliko godina ga je školovala sama doma, pa stoga, kad je krenuo u školu nije imao prijatelje i većinu vremena provodio je izoliran od drugih. Zbog ovoga, a i sve većom potrebom da zaradi

za obitelj, nakon nekog vremena odustao je od školovanja. Rudolph (2013) smatra da su autoriteti podbacili i da je upravo tog trenutka započelo njegovo pravo obrazovanje, kad je uzeo stvari u svoje ruke i suprotstavio se nepravdi. Ovo je mogući početak njegovog radikalizacijskog puta upravo iz razloga za koji sam tvrdi da je bio, i još uvijek jest, ratnik koji se bori za pravdu tamo gdje vlasti i autoritet ne uspijevaju. Rudolph se nije uspio uklopiti ni u jednu društvenu grupu tijekom svog života. Uglavnom je bio izoliran od vršnjaka u školi. Nije se uklopio u vjerske grupe na koje ga je majka vodila. Odustao je od fakulteta jer nije pronašao svoje mjesto ondje. U vojsci se također nije uklopio. Tu prazninu popunio je svojom ideologijom iza koje čvrsto stoji.

Prije nego je realizirao svoje napade, Rudolph je na taktičan i strateški način detaljno razmislio o svim mogućim posljedicama što ga čini racionalnim akterom. Bio je iznimno inteligentan. To što je pet godina proveo u bijegu, živio sam u planinama, može se zaključiti kako je osamljenik, ali i preživljavač. Nikome se u tih pet godina nije obratio za pomoć jer se uzdao samo u sebe. A opet, uz pomoć svojih iznadprosječnih vještina preživljavao je hladne zimske noći u planinama, opskrbljivao se hranom tražeći je u planinskim šumama ili u lokalnim dućanima i restoranima na način da ga nitko nije prepoznao, iako je tad bio na FBI listi 10 najtraženijih bjegunca. U ovom slučaju, na temelju pregleda literature i prikazanih iskaza može se zaključiti kako nema prisutnosti nikakvih psiholoških poremećaja. Jedina prisutna abnormalnost koja se može primijetiti kod Rudolpha jest socijalna izolacija, od užeg ali i šireg društva, u kojoj je proveo više godina. Ne samo tih pet godina kad je živio u bijegu od FBI-a, već i prije prvog napada kada se udaljio od obitelji i počeo pripremati napade.

4.2.3. Radikalizacijski proces

Uz pomoć Hammovog i Spaaijevog (2017) radikalizacijskog modela terorizma usamljenog vuka prikazat će se proces Rudolphovog radikalizacijskog puta, kako bi razaznali ključne faktore koji su ga doveli do terorizma. Prvu fazu čini osjećaj osobnog i političkog nezadovoljstva. Ovaj osjećaj Rudolph je razvio kad je shvatio da društvom upravljaju socijalisti i komunisti. Osjećao je veliko nezadovoljstvo prema američkom sustavu za kojeg je smatrao da je koruptivan te da je postao previše liberalan prema pitanjima pobačaja i zagovaranju homoseksualaca i njihovih prava. Imao je različite predrasude i kritike te izražavao nezadovoljstvo također i prema modernoj medicini, feminizmu, modernim korporacijama, potencijalnom novom svjetskom poretku i

obrazovnom sustavu. Kad je želio s drugima raspravljati o onome što ga muči, osjećao je da mu je sloboda govora ograničena i da je sustav neodgovoran. Kako je uvidio da njegov glas nitko ne želi čuti, tako je došao do zaključka da netko mora početi djelovati.

Druga faza u njegovom radikalizacijskom modelu nastupa kada je počeo razvijati afinitet prema Kršćanskom patriotskom pokretu¹¹ čija se uvjerenja temelje na korištenju sile kako bi se zaustavili pobačaji. Iako je Eric tvrdio da se ne slaže s idejama Kršćanskog patriotskog pokreta, ipak je djelomično svjesno ili nesvjesno usvojio neke. U svojim memoarima (2013) napisao je da je vjerovao u svrsishodnost ideja ovog pokreta, za razliku od sustava koji to nije imao. Zaintrigirala ga je priprema za nadolazeći rat s vladom u koji je Patriotski pokret vjerovao te ga je to motiviralo da počne usvajati određene vještine preživljavanja i baratanja vatrenim oružjem.

Sljedeću fazu čine omogućitelji. U Rudolphovom životu bilo je nekoliko osoba koje su mu služile kao inspiracija i poticaj. Jedna od najvažnijih osoba u njegovom životu bila je njegova majka. Kao što je već spomenuto ona je, uz njegovog oca, odmalena u Erica usadivala određene religijske vrijednosti i stavove te ga socijalno izolirala na način da ga nije odmah priključila obrazovnom sustavu, već ga je podučavala kod kuće sve do 9. razreda (Vollers, 2006). Specifični roditeljski odgoj, određeni negativni stavovi prema američkom sustavu i vladi, zagovaranje naturopatske medicine odnosno ne vjerovanje u modernu medicinu te pretežito konzervativni svjetonazor – sve je to na neki način utjecalo na njega. Osim nje, važnu ulogu omogućitelja igrao je i obiteljski prijatelj Tom Branham kod kojeg je Rudolph i neko vrijeme živio u Apalačkom području, ali i dosta vremena provodio u njegovom društvu. Tom je bio rasist, neo-nacist, uključen u kršćanski fundamentalizam i apokaliptički konzervativizam. Živio je vrlo konzervativnim načinom života. Skladištio je knjige, vatreno oružje, eksploziv te kupovao svakojake potrepštine kako bi se pripremio za nadolazeće suočavanje između „snage dobra i zla“, za koje je smatrao da dolazi (Vollers, 2006: 96). On je bio upravo taj koji je Erica upoznao s Patriotskim pokretom. Od Branhama je naučio neke vještine poput preživljavanja u divljini, korištenje

¹¹ Eng. prijevod *Patriot movement*; skup konzervativnih, neovisnih, nacionalističkih društvenih ili čak ekstremističkih pokreta ili grupacija u SAD-u koji su protiv stvaranja „nove svjetske vojske“ odnosno protiv „utapanja“ SAD-a u globalne institucije poput UN-a, Svjetske banke, MMF-a i WTO-a te prijenosa suvereniteta na globalne institucije, gdje Radikalni dijelovi pokreta, poput Patriotske milicije, sudjeluju u nasilnom „otporu tiraniji“ (Milardović, 2014).

eksplozivnih oružja. Kako je Tom kod kuće posjedovao mnoštvo različite konzervativističke, nacističke i ostale slične literature, Eric je mnogo vremena provodio kod njega čitajući je. Upravo ovdje se upoznao s raznim teorijama koje su mu služile kao inspiracija (Vollers, 2006). Također prema Vollers (2006), zajednica koja je živjela na Apalačkom području, prema različitim primjerima iz povijesti, smatra se rasistički nastrojenom i orijentiranom protiv vlade, te je upravo ondje Rudolph mogao pronaći istomišljenike.

Četvrta faza, odnosno emitiranje namjere, također je vidljiva na primjeru Erica Rudolpha. Rudolph (2013) je 1995. godine odlučio da će izvršiti seriju napada. Rudolphova namjera bila je prvo počinuti štetu i tek onda, ako se ne promjene zakoni o pobačaju, obavijestiti vladu o svojim namjerama. Na svoje napade upozorio je netom prije njihovih izvršenja. Prva dva puta se to dogodilo neposredno prije napada, u Centennial Parku na ljetnim Olimpijskim igrama, kada je uputio dva anonimna telefonska poziva policiji s upozorenjem da je podmetnuta bomba. Ovi pozivi su služili da upozore nadležne da evakuiraju područje kako nitko ne bi stradao. Rudolph je od policije i svih prisutnih zaštitara koji su bili zaduženi za sigurnost ovog događaja očekivao da imaju neki evakuacijski plan. Mislio je da će uspjeti maknuti sve ljude i smatrao je da je za to 30 minuta bilo više nego dovoljno (Rudolph, 2013: 21). Prilikom napada na kliniku za pobačaje u Georgii, Rudolph tvrdi da je planirao telefonskim pozivom obavijestiti sigurnosne službe da je postavljena i druga bomba, ali je zbog sile da pobjegne jednostavno zaboravio (Vollers, 2006). Također je i preko medija, nakon bombardiranja klinike u Birminghamu, poslao pisma u kojima je, između ostalog, nagovijestio napad na još jednu metu.

Sljedeća faza u radikalizacijskom procesu predstavlja događaj koji je bio okidač za napad. Rudolph (2013) je odlučio izvršiti seriju napada koji će biti usmjereni prvenstveno na društvene skupine koje se zalažu za zakonitost pobačaja i reproduktivnih prava, jer je smatrao da je pobačaj najgrublji mogući grijeh, te da će svojom akcijom zadobiti širu podršku konzervativaca. Osim toga, mislio je da će time potaknuti druge na akciju koja bi u konačnici kulminirala većim konzervativnim pokretom i mijenjanjem sustava. Incident u Wacou u Texasu, poznat kao Opsada

Waco¹², bio je jedan od događaja koji ga je potaknuo na akciju, odnosno izvršavanje napada (Rudolph, 2013). No, u pismima koja je slao Maryanne Vollers, Rudolph je tvrdio kako ne postoji neki specifični događaj koji ga je stimulirao na djelovanje. Govorio je kako su njegove odluke za djelovanje bile rezultat višegodišnjeg „sukobljavanja“ sa zapadnom civilizacijom i uviđanje užasnih posljedica koje pobačaj nosi sa sobom (Vollers, 2006: 302).

4.2.4. Zaključak

Različiti socijetalni i socio-psihološki faktori utjecali su na razvoj ideologije Erica Rudolpha od malih nogu. Njegova obitelj, specifični pogled na svijet te način odgoja njegovih roditelja, jedni su od glavnih utjecajnih čimbenika. Izloženost različitim religijama i religijskim sektama, posebice kršćanstvu i Patriotskom pokretu, mnogobrojna dostupna literatura i društvo Toma Branham – sve je to utjecalo na razvoj osobnih i političkih frustracija koje je Rudolph počeo gajiti prema američkom političkom sustavu i određenim zakonima. Neprihvaćenost u društvu i neuklapanje u društvene grupe tijekom života, Erica su učinili osamljenikom. Socijalna izolacija upravo je glavna tema njegovog života. Ovu rupu popunio je svojom ideologijom u koju je dao cijelog sebe, jer je ona jedina stvar koja mu je pripadala i u koju se on uklapao.

Eric Robert Rudolph danas služi doživotnu kaznu u Supermax zatoru u Coloradu, u istom zatvoru u kojem je i Ted Kaczynski. I dalje, živeći u ćeliji, izoliran kao i svih prethodnih godina života izvan zatvora, čvrsto stoji iza svojih uvjerenja i ideologije. Komunicira s javnosti i objavljuje brojne članke preko svoje internetske stranice *Army of God*. Postao je sinonim za ekstremno desničarske protu-pobačajne ideologije.

¹² Opsada koja se zbila 1993. godine i koja je sukobila federalnu Teksasku policiju protiv skupine Razgranatih davidijanaca predvođenih Davidom Koreshom koji je svoje sljedbenike obučavao za oružani apokaliptični sukob. Osamdeset članova kulta Razgranatih davidijanaca poginulo je kada je vatra zahvatila njihovu nastambu u Wacou. Do požara je došlo kada su FBI agenti krenuli u napad kako bi okončali opsadu koja je trajala 51 dan. Stotinjak preživjelih članova sekte i rođaci umrlih tužili su američku vladu i tražili odštetu jer su smatrali da su agenti upotrijebili prekomjernu silu (*History.com* Editors, 2017).

4.3. Volkert van der Graaf – „eko“ terorist

U svibnju 2002. godine u nizozemskom gradu Hilversumu, osnivača i vođu nizozemske političke stranke *Pim Fortuyn List*, Pima Fortuyna ustrijelio je i ubio aktivist za prava životinja i okoliša – Volkert van der Graaf. Neposredno prije tog događaja, Pim Fortuyn dao je intervju na radiju, te je upravo intervjuer bio svjedok njegovom ubojstvu koje se zbilo prilikom Fortuynovog ulaska u limuzinu. To se dogodilo tijekom političke predizborne kampanje¹³. Očekivalo se da će Fortuynova desničarska stranka daleko dogurati na predstojećim izborima u Nizozemskoj. Bio je prvi ubijeni političar u Nizozemskoj nakon više od 400 godina. Van der Graaf je uhićen ubrzo nakon počinjenja ovog napada.

4.3.1. Biografija

Volkert van der Graaf rođen je 1969. godine u Middelburgu u Nizozemskoj. Imao je starijeg brata. Njegova obitelj porijeklom je iz sjeverne Nizozemske, a preselili su na jug kad je njegov otac dobio posao učitelja u Roosendaalu. Tijekom osnovne i srednje škole bio je dobar učenik, relativno introvertiran, ali nije ga se doživljavalo kao usamljenika ili osobu antisocijalnog ponašanja (Posluszna, 2015). Oduvijek je bio vrlo blizak sa životinjama i imao posebnu vezu s njima. Tijekom djetinjstva bavio se ribarstvom, ali je ubrzo odustao od toga jer nije mogao više gledati kako se crvi probadaju prilikom stavljanja na udicu. S 15 godina radio je u skloništu za ptice, ali nakon nekog vremena odustao je i od tog posla jer nije mogao podnositi ravnodušnost tamošnjih zaposlenika prema pticama koje pate od različitih infektivnosti. Volkertova obitelj izgubila je kontrolu nad njim kad je ušao u pubertet. Prvi problemi počeli su se javljati za vrijeme njegovog dobrovoljnog rada u spomenutom skloništu za ptice kad je počeo sa sabotazama poput puštanja insekata, mrava i miševa na slobodu, radi čega ptice više nisu imale što jesti (Korterink, n.d.). Kao devetnaestogodišnjak upisuje studij zdravstvene ekologije na Fakultetu agrikulturne u Wageningenu, ali ga ne završava. Još prije odlaska na fakultet van der Graaf bio je vegeterijanac, a tijekom razdoblja studiranja prebacuje se na veganstvo. Upravo na fakultetu započinje s aktivnostima s ciljem ukidanja svih oblika ugnjetavanja životinja i traženja jednakosti ljudi i životinja.

¹³ Podaci o ovom terorističkom napadu preuzeti su iz baze podataka *Global Terrorism Database*. Ime napadača u tražilici glasi „aktivist za prava životinja“, a u pregledu opisa incidenta navodi se van der Graafovo ime.

Također se u to vrijeme učlanjuje u mnoge ekološke organizacije. Umjesto daljnjeg studiranja, Volkert se odlučuje u potpunosti posvetiti radu u organizacijama za zaštitu okoliša. Njegova uvjerenja o pravima životinja i zaštiti okoliša tada su postala još jača, a njegov svjetonazor sve pesimističniji (Spaaij, 2012). Obraćao je pozornost na svaku nepravdu nanесenu životinjama i okolišu, te je odlučio da je vrijeme za kontra napad. Poznato da je prilikom napada van der Graaf živio s partnericom s kojom je imao kćer. Prema policijskim izvještajima (Posluszna, 2015) pretpostavlja se da je prethodnih nekoliko godina sudjelovao u nizu napada na peradarske farme, u akciji oslobođenja kuna i paljenja postrojenja u kojima su držane.

4.3.2. Motivacijsko-ideološki i socijetalni faktori

Van der Graafova ideološka stajališta su pretežito ljevičarska. On je aktivist za zaštitu okoliša i prava životinja te zagovaratelj nacionalnih manjina i ranjivih skupina u Nizozemskoj. Prilikom suđenja iznio je svoj razlog za počinjenje terorističkog napada na Pim Fortuyna, a to je pokušaj da zaštiti muslimansku manjinu koju je smatrao žrtvom Fortuynove protu-imigrantske politike (The Guardian, 2003). Osim toga, smatra se da je jedan od glavnih razloga također bio taj da je Fortuyn podržavao prestanak zabrane uzgoja životinja radi krzna. Ove, ali i ostale kombinacije stigmatizirajućih političkih ideja Fortuyna, nagnale su Volkerta na teroristički napad. No, dokaz kako ovi razlozi ne moraju biti točni, nalaze se u pismu koje je van der Graaf poslao svojoj djevojci prije suđenja: „*Kad god dajem izjavu na sudu ili u medijima, ne znači nužno da govorim istinu. Za širu javnost nije važna istina, sve dok ona funkcionira*“ (Public Prosecution of the Netherlands prema Spaaiju, 2012). Iz ovog zaključujemo kako prave razloge koji stoje iza počinjenja ovog terorističkog djela zna jedino sam van der Graaf.

Da bi dublje razumjeli van der Graafov ideološko-motivacijski sklop, nužno je upoznati se s tadašnjim političkim kontekstom Nizozemske, točnije, sagledati djelovanje Fortunya i njegove stranke. Pim Fortuyn bio je nizozemski političar, akademik, sociolog i osnivač političke stranke *Pim Fortuyn List*. Godine 2001. pojavio se na političkoj sceni u Nizozemskoj s ciljem da postane novi premijer. Njegov politički uspon odvijao se u burnoj i polariziranoj klimi. Javnosti je davao različite odvažne izjave o islamu, multikulturalnom društvu, politici imigracije, politici azila, te o svojim političkim protivnicima. Primjerice, htio je ograničiti broj imigranata u zemlji, tvrdio je da se zalaže za hladni rat protiv islama jer islam predstavlja ozbiljnu prijetnju

nizozemskom društvu – smatrao je da su džamije „čelne organizacije u kojima se uzgajaju mučenici“, a islam „retardirana kultura“ (van Buuren, 2013). U medijima je također kružila njegova izjava u kojoj je tvrdio kako cjelokupna politika zaštite okoliša u Nizozemskoj više nema smisla te da mu je dosta njihovog ekološkog pokreta (Poslušna, 2015). Radi ovakvih istupa i izjava dobivao je mnogo prijetećih *e-mail* poruka i pisama, zaradio nekoliko tužbi te bio viđen kao desničarski rasist. Zadnjih nekoliko mjeseci prije njegovog ubojstva, u jednom intervjuu izjavio je da ga se demonizira te da radi toga strahuje za svoj život (van Buuren, 2013). Njegovo strahovanje na kraju se pokazalo opravdanim. Postoji nekoliko teorija zavjera o njegovom ubojstvu. Primjerice, jedna od njih govori o tome da zapravo preko ljevičarskih političkih stranaka, nizozemski porezni obveznici subvencioniraju radikalne organizacije za zaštitu okoliša, koje se ne ustručavaju uporabiti nasilje i teror kako bi postigle svoje ciljeve. No, usprkos postojanju teorija zavjera, na kraju suđenja zaključeno je kako je ovaj zločin djelo usamljenog vuka, Volkerta van der Graafa.

Nema mnogo literature koja se bavila ovim samotnjačkim eko teroristom, stoga postoji malo podataka o njegovom privatnom životu. Je li uopće, i koji je utjecaj na njega imala uža okolina, obitelj, ostat će nepoznato. Poznato je da dolazi iz obitelji srednje klase, da je bio dobar učenik i intelektualno nadaren te je oduvijek pokazivao strast i velik interes prema zaštiti životinja i okoliša. Fakultetsko obrazovanje, iako relativno kratkog trajanja, jednim je djelom svakako utjecalo na razvoj njegove ideologije. Važnu ulogu pri oblikovanju ideologije imale su i različite organizacije za zaštitu okoliša i životinja, čiji je on bio član. Još je u djetinjstvu počeo surađivati s aktivistima za prava životinja. Bio je član *WWF* nizozemskog pokreta mladih¹⁴ i kao što je već spomenuto, neko vrijeme je radio u ptičjem skloništu. Više informacija i objašnjenja o djelovanju i učinku ovih i drugih organizacija čiji je bio član, biti će dano u sljedećem djelu koji se bavi fazama u radikalizacijskom procesu samotnjačkih vukova.

Tijekom svojih dvadesetih godina, van der Graafu je zbog pokušaja počinjenja samoubojstva nakon prekida s prvom djevojkom, dijagnosticirana depresija. Tijekom njegovog suđenja, sudski psihijatar mu je dijagnosticirao poremećaj ličnosti, no sud je

¹⁴ *WWF* je kratica za *World Wildlife Fund* ili *World Wide Fund for Nature*

presudio kako ovo njegovo stanje nije igralo važnu ulogu prilikom napada na Pima Fortuyna, te da je za vrijeme napada bio u potpunosti razborit (*De Volkskrant*, 2003).

4.3.3. Radikalizacijski proces

Prva faza radikalizacijskog modela (Hamm i Spaaij, 2017) – osjećaj osobnog i političkog nezadovoljstva – kod van der Graafa se javlja tijekom fakultetskog obrazovanja. To je bilo vrijeme kad je počeo aktivno sudjelovati u djelovanju ekoloških udruga u koje se učlanio. No, osim toga, već se tijekom Volkertovog odrastanja mogu vidjeti prvi znakovi sklonosti prema zaštiti životinja kroz rad u ptičjem skloništu i članstvu u *WWF* nizozemskom pokretu mladih. Ovo prvotno osobno nezadovoljstvo koje je izražavao prema neadekvatnom postupanju sa životinjama u ptičjem skloništu je kasnije, s daljnjim obrazovanjem i okruženjem u ekološkim udrugama, poprimilo dimenzije političkog nezadovoljstva koje su ga nagnale na traženje pravde za okoliš i nemoćne skupine u društvu pod kojima je podrazumijevao i životinje.

Van der Graf je također pokazivao sklonost prema simpatizerima ili radikalnim skupinama. Tijekom fakultetskog obrazovanja, njegov pogled na svijet postajao je radikalniji. Bio je član organizacija (od kojih su neke bile radikalne) koje su se bavile zaštitom okoliša i životinja. Bio je aktivan član sveučilišnog konzilija za iskorištavanje životinja, pridružio se Nizozemskom Savezu protiv vivisekcije i okolišnoj organizaciji *Milieu-Offensief*, u prijevodu Organizaciji zaštite okoliša (Posluszna, 2015). Štoviše, 1992. godine van der Graaf je zajedno s prijateljem osnovao udruhu *Vereniging Milieuoffensief*, u prijevodu Organizaciju za zaštitu okoliša, čiji je cilj bio ograničiti intenzivno uzgajanje i rasplodivanje stoke. Uspostavili su vezu s brojnim drugim organizacijama za zaštitu životinja i okoliša. Taktike njihove organizacije sastojale su se od ispunjavanja prigovora na sudu protiv poljoprivrednika koji su se prijavili za okolišne dozvole koje bi im dale pravo na širenje poljoprivrednih gospodarstava. Čak i kada su njihovi prigovori bili odbijeni oni su ulagali žalbe kako bi što dulje produžili cijeli postupak. Također su tužili službenike zbog pretjerane podrške uzgajivačima životinja (Posluszna, 2015). Sveukupno su proveli više od 2000 pravnih postupaka protiv manjih stočara.

Brojna anarhistička literatura koju je van der Graaf proučavao, služila mu je kao neposredna inspiracija za djelovanje. To su bile knjige poput *Resistance is Possible*:

Handbook for Activists, The Anarchist Cookbook, Handbook Against the Copper, i Interrogation Methods (Spaaij, 2012). Osim navedenog, bitno je spomenuti kako je za van der Graafa fakultet bio određena vrsta odskočne daske. Pružio mu je priliku za sudjelovanje u srodno povezanim aktivnostima te bio neka vrsta ideološkog okruženja u kojem je prvi puta čuo o političkim aspektima ekoloških i ostalih problema u društvu. Iz ovoga zaključujemo kako su pri stvaranju osobne ideologije, van der Graafovo fakultetsko obrazovanje, te okruženje i aktivnost u brojnim ekološkim udrugama i organizacijama, svakako imali određenu ulogu i inspirativnu podlogu.

Iako van der Graaf svoje namjere nije obznanio, baš kao ni objavio išta *online* ili u pisanom obliku, planiranje napada trajalo je jedno vrijeme. Istraživao je Fortuynove dnevne programe, pratio raspored njegovih javnih nastupa, intervjuja i slično (Spaaij, 2012).

Može se pretpostaviti kako je događaj okidač zapravo bio niz različitih eskalacija koje su se zbile tijekom njegovog života. Njegova iskustva u organizacijama za prava životinja i okoliša postepeno su kod Volkerta izazivala osjećaj nemoći sve dok na kraju nije popustio pod pritiskom, preuzeo moralnu odgovornost na sebe i odlučio se za svrgnuće političke ličnosti koja je predstavljala opasnost za njegove vrijednosti, vrijednosti ranjivih članova nizozemskog društva, te društva općenito.

4.3.4. Zaključak

Volkert van der Graaf, tad 32-godišnji ekološki fanatik šokirao je nizozemsko društvo terorističkim napadom na političara Pima Fortuyna. U posljednjih nekoliko podcjelina dani su mogući ključni mehanizmi koji su ga vodili k terorizmu. To su izrazito naglašena suosjećajnost prema životinjama, strast prema zaštiti okoliša i nemoćnih skupina u društvu, fakultetsko obrazovanje i okruženje (iako kratkog trajanja), aktivno sudjelovanje i rad u nizu ekoloških udruga i organizacija koje se bave zaštitom okoliša i životinja, tadašnji politički kontekst u Nizozemskoj i specifična politička figura kao što je Pim Fortuyn koji je u van der Graafovim očima predstavljao simbol za probleme protiv kojih se borio cijelog života. Sve ovo omogućilo mu je da s lakoćom pritisne okidač. Volkert van der Graaf na kraju biva osuđen na 18 godina zatvora. Godine 2014. uvjetno je pušten iz zatvora.

4.4. Anders Behring Breivik – desničarski fanatik

U srpnju 2011. godine dolazi do detonacije automobilske bombe pored sjedišta vlade u Oslu. Prilikom eksplozije osmero ljudi smrtno je stradalo, a njih 15 pretrpjelo ozljede. 45 minuta nakon tog napada, u omladinskom ljetnom kampu socijaldemokrata na otoku Utoya, započeo je pravi masakr. Anders Breivik, odjeven u policijsku uniformu, automatskom puškom počeo je pucati po svima prisutnima, pritom ubivši 69 i ranivši najmanje 60 tinejdžera. Sveukupno, u oba napada, ubio je 77 ljudi, a ranio najmanje 75¹⁵. Nekoliko sati prije napada, svoje anti-islamske i ekstremno desničarske ideološke stavove iznesene na 1515 stranica u manifestu „2083 – *European Declaration of Independence*“¹⁶ te kratki video isječak u kojem sve sumira, objavio je na internetu. Uhićen je na licu mjesta, a 2012. godine osuđen na 21 godinu zatvora. Godine 2017. promijenio je ime u Fjotolf Hansen.

4.4.1. Biografija

Anders Behring Breivik rođen je u Londonu 1979. godine kao sin diplomata Jensa Davida i medicinske sestre Wenche. Već godinu dana nakon njegova rođenja, roditelji su mu se rastali. Poslije toga njegova majka je odselila s njim u Norvešku, dok se njegov otac odselio u Pariz i ponovno oženio. Breivik je više puta posjećivao svog oca u Parizu, ali kako je odrastao posjeti su mu bivali sve rjeđi. Otac je odlučio prekinuti kontakt s njim kad je Anders imao 15 godina i prolazio kroz fazu „crtanja grafita“ (Pantucci, 2011b). Breivik je djetinjstvo proveo s majkom i polusestrom Elisabet u naselju srednje klase. Majka ga je smatrala zahtjevnim i zločestim djetetom. Dok je još bila trudna s njim, razmišljala je o pobačaju, ali kako je već prošlo zakonsko razdoblje kad ga smije izvršiti, odlučila ga je ipak zadržati. U jednom navratu obratila se socijalnoj skrbi za pomoć, odnosno prijavila je Andersovo problematično ponašanje. No, prema kasnijim izvještajima psihologa koji su se bavili njegovim slučajem, pokazalo se kako Anders nije bio problematično dijete, već upravo suprotno. Bio je normalno dijete, ali njegovo kućno okruženje je bilo problematično. Psiholozi su promatranjem došli do zaključka da je njegova majka bila neurotična i psihotična, opsjednuta seksualnim temama i da je prisiljavala Andersa da spava s njom u istom

¹⁵ Podaci o napadima dostupni su u bazi podataka *Global Terrorism Database*. Ime napadača u tražilici glasi „desničarski ekstremist“ a u sažetku opisa incidenta navodi se Breivikovo ime

¹⁶ Prijevod: „2083. godina – Europska Deklaracija o neovisnosti“

krevetu da mogu održavati bliski tjelesni kontakt. Smatrali su da je Anders zapravo žrtva paranoično-agresivnog ponašanja svoje majke koje je bilo bipolarno – od izražavanja nježnosti i odanosti prema svom sinu, do stanja agresije (Olsen, 2016).

U osnovnoj školi nije bio prihvaćen od strane vršnjaka te je često puta bio zadirkivan radi svog izgleda. Kasnije, kao odrastao čovjek, se upravo zbog niskog samopouzdanja, koje je imao radi svog izgleda, podvrgnuo plastičnoj operaciji nosa te se počeo šminkati i veliku pažnju posvećivati vanjskom izgledu i odjeći koju nosi (Seierstad, 2015). Tijekom osnovne škole kratko vrijeme je imao samo jednog prijatelja – Pakistanca muslimanske vjeroispovijesti. No, to prijateljstvo nije dugo potrajalo jer je njegov muslimanski prijatelj natjerao drugog dječaka da udari Breivika. Pretpostavlja se da je već tad Breivik počeo razvijati odbojnost prema muslimanima. U više navrata tijekom svog života družio se s muslimanima, no na posljetku je rekao kako su sva ta prijateljstva bila lažna jer je smatrao da njima nije mjesto u Norveškoj jer se odbijaju asimilirati te ne poštuju njihovu kulturu i zakone (Pantucci, 2011b). Pohađao je elitnu srednju školu i tijekom tih godina postao je član bande koja oslikava grafite. Upravo zbog toga imao je nekoliko sitnih problema s policijom. Između 16. i 17. godine počeo je pokazivati interes prema politici i priključio se mladeži norveške stranke *The Progress Party Youth Organization*, te postao njihov vrlo aktivni član koji je javno izražavao prezir prema širenju islama u Norveškoj i Europi. Jedan od razloga zašto je brzo napustio stranku jest njegovo mišljenje da nisu bili dovoljno radikalni i da se demokratskim putem ne može promijeniti politički sistem (Spaaij, 2012: 24). Drugi razlog je taj da nije bio izabran za predstavnika mladeži u gradskom vijeću, već je bio poražen od strane prijatelja, te se tad odlučio povući (Seierstad, 2015).

Zbog želje da se obogati i započne vlastiti posao, Anders je odustao od srednje škole te osnovao nekoliko malih poduzeća, kako legalnih tako i nelegalnih (primjerice internetska stranica preko koje je prodavao lažne diplome američkih sveučilišta). Iako je uspio zaraditi na tim poslovima, u konačnici je odustao od njih jer se nije pronašao ni u tome. Kako bi uštedio nešto novca, njegova majka mu je 2006. godine predložila da se doseli ponovno kod nje. Ovdje počinje njegova socijalna izolacija i uronjenost u virtualni svijet računalnih igrica i interneta. Na internetu je počeo otkrivati razne ekstremističke stranice i forume te se tako ponovno dublje zainteresirao za politička pitanja koja su ga mučila. Za vrijeme tog razdoblja, uz proučavanje i skupljanje razne

online ekstremističke literature, počeo je pisati svoj manifest (Pantucci, 2011b). Tijekom proljeća 2011. godine još se više izolirao od okoline te se preselio na seosko farmersko imanje. Ondje je počeo intenzivno planirati svoje napade, izrađivati eksplozivne naprave koje će koristiti, i završavati pisanje manifesta. U svom manifestu detaljno je opisao sve faze pripreme, od financija, iznajmljivanja farme, pohađanja satova streljaštva, proučavanja priručnika o izradi bombe, pa sve do nabave sredstava i kemikalija potrebnih za izradu eksplozivnih naprava.

4.4.2. Motivacijsko-ideološki i socijetalni faktori

Breivikova ideološka stajališta su radikalno desničarske prirode. Bazirana su na anti-islamističkim i anti-imigrantskim uvjerenjima. Muslimane, posebice muslimanske imigrante i izbjeglice smatrao je najvećim neprijateljima koji štetno djeluju na norveški društveni, kulturni i politički kontekst. Norveške vlasti, političke ljevičare, novinare i ostalu elitu, koje naziva „kulturnim marksistima“ (Berwick, 2011), smatrao je odgovornima za ovakvo stanje u državi u kojoj prihvaćaju sve pridošlice koji ne poštuju i uništavaju društvo i kulturu. Breivik je tvrdio kako je on osnivač i zapovjednik tajnog društva *The Knights Templar* koje radi na oslobođenju Europe od muslimana. Tvrdi da se u ime kulturalnog konzervativizma bori protiv multikulturalizma (Berwick, 2011). Prema njemu samome, njegova motivacija jest ljubav prema Europi i europskoj kulturi. Upravo sebe vidi kao glavnog odgovornog za skretanje pozornosti na ove probleme i njihovo rješavanje. Kad je shvatio da mirnim putem ne može efektivno ukazati na rješenja, odlučio se na radikalne poteze koje je pomno planirao nekoliko godina.

U Breivikovom manifestu, objavljenim pod pseudonimom Berwick, nalaze se brojne stavke koje je on sam smislio ili pak kopirao iz različitih izvora, a koje daju uvid u vrijednosti i uvjerenja za koje se on zalaže. Manifest je podijeljen na tri dijela, pri čemu svaki dio predstavlja tri knjige. U prvom djelu daje se generalni prikaz o povijesnom i političkom kontekstu u Europi, islamizmu i kulturalnom marksizmu odnosno multikulturalnoj propagandi. U drugom djelu „*Europe burning*“ Breivik analizira trenutne probleme s kojima se Europa nosi i daje moguća rješenja tih problema. Treći dio nazvan „*A declaration of pre-emptive war*“ predstavlja za Breivika jedino rješenje za Europljane. U ovom djelu nabraja strategije i taktike koje se trebaju koristiti pri vođenju rata koji slijedi. Na kraju budućim sljedbenicima daje detaljne savjete za efikasno planiranje i izvršavanje terorističkih napada. Breivikov manifest pun

je nejasnih, pa čak i smiješnih ideoloških uvjerenja – njegova rasistička slika svijeta dijeli svijet na prijatelje i neprijatelje, a svoju mržnju usmjerava prema manjinama (Hartleb, 2020).

Društveno-politički kontekst u Norveškoj od iznimne je važnosti za shvaćanje Breivikove logičke podloge za izvršenje terorističkog napada. Aktualni širi protu-islamski društveni pokret¹⁷ jedan je od glavnih pokretača Breivikovog radikalizacijskog procesa. Zagovornici ovog transnacionalnog pokreta smatraju da ne-zapadne imigracije narušavaju društvenu koheziju i vode k raspadu socijalne države. Njihov okvir sastoji se od dva elementa. U sklopu prvog okvira argumentiraju kako Islam i Islamisti predstavljaju totalitarnu prijetnju i kako imigracije i multikulturalizam narušavaju zapadne vrijednosti društva i države. U sklopu drugog okvira tvrde da država i kulturalne elite ugnjetavaju kako ovaj pokret, tako i ostalo društvo. Dakle kao najveće neprijatelje doživljavaju Muslimane i nacionalne elite (Berntzen i Sandberg, 2014). Breivik se slaže s tom istom dijagnozom te ju navodi u svom manifestu i također daje konkretne dokazne primjere navedenih stavki. To su primjerice statistički nalazi počinjenih ubojstava, krađa, silovanja i sličnih nelegalnih aktivnost počinjenih od strane Muslimana (Berwick, 2011: 1394-1396). Sadašnje kulturalne marksiste, multikulturalne elite, odnosno nove totalitariste smatra najopasnijom generacijom u povijesti iz razloga jer su uništili temeljnu strukturu europskog društva i dopuštaju milijunima muslimana da koloniziraju Europu. Iako se Breivikovi stavovi u dosta stavki poklapaju sa stavovima protu-islamskog pokreta, Breivik za razliku od njih nudi radikalnije ideje poput pružanja oružanog otpora i terorizma.

Terorizam usamljenog vuka ne događa se u socijalnom vakuumu (Feldman, 2013), stoga je važno naglasiti kako osim šireg društvenog konteksta, uža okolina također ima iznimno velik utjecaj. Odmalena Anders je bio izložen „iskrivljenoj“ okolini. Počevši od njegove majke i njezinog agresivno-paranoičnog ponašanja. Nedostatak komunikacije s ocem također je doprinijelo iskrivljenosti uže okoline. Ovi odnosi Andersa i njegovih roditelja utjecali su na njegov karakter samotnjačke prirode. Negativna iskustva s muslimanskom djecom također su bitno utjecala na Breivika. Osim prethodno spomenutog negativnog iskustva u kojem je bio odbačen od strane muslimanskog prijatelja u djetinjstvu, u tinejdžerskim danima također je imao osobna

¹⁷ Eng. prijevod = *Anti-islamic Social Movement Organizations*

iskustva s njima. Primjerice, znao je za grupu muslimana koji su silovali jednu norvešku djevojku i pritom prošli nekažnjeno. Čuo je priče od ljudi u kojima su opisivali ružan odnos muslimana prema norveškim ženama i ženama općenito (Berwick, 2011). Također mu je bilo nevjerojatno to da su muslimansku djevojku iz njegove škole roditelji poslali natrag u rodnu zemlju jer su smatrali da je postala „previše norveška“ (Pantucci, 2011b). Njegova prva politička iskustva ticala su se desnih stranaka koje su imale snažne protu-imigrantske platforme. Kako nije uspio značajno napredovati i biti prepoznat u političkim strankama i krugovima, okrenuo se *online* ekstremističkim forumima preko kojih je komunicirao s različitim radikalima, ekstremistima i istomišljenicima. Tu je započela njegova udubljenost u virtualni svijet i socijalna izoliranost od vanjskog društvenog okruženja. Najveću ulogu u razvijanju ideja i stvaranju vlastite ideologije kod Breivika imao je upravo internet i razna dostupna ekstremistička literatura te platforme na kojima je razmjenjivao svoje stavove i ideje s drugima. Usamljeni vukovi s radikalno desničarskim motivima obično se ističu na takvim platformama jer su to ljudi koji pronalaze zadovoljstvo u prikazivanju svoje agresije – na primjer putem raznih virtualnih rasprava o terorizmu – i to vide kao učinkovito sredstvo za izražavanje vlastitih problema i želja (Hartleb, 2020). S vremenom su Brevikova uvjerenja postajala sve više radikalna, te želja za akcijom sve veća, ali na forumima više nije pronalazio dovoljnu podršku. Ponovno nastupa osjećaj odbačenosti, ali ovaj put ga je upravo taj osjećaj natjerao da ode do kraja i uzme stvari u svoje ruke. Tad započinje s pisanjem svog manifesta, planiranjem i pripremanjem napada, pri čemu mu je Internet, još jednom, poslužio kao glavno sredstvo.

Što se tiče Brevikovog psihološkog stanja, iz analize njegovog djelovanja, moglo bi se zaključiti kako je on racionalna osoba, jer u suprotnom ne bi mogao izvršiti pothvat ovako katastrofalnih razmjera. Uz to, 1500 stranica njegovog manifesta također pokazuju njegove određene intelektualne sposobnosti. Međutim, naknadna policijska psihološka procjena zaključila je da je Brevik tijekom života razvio mentalni poremećaj paranoidne shizofrenije što ga je promijenilo i pretvorilo u osobu kakva je danas. Ovo su zaključili iz Andersovih zabluda odnosno iluzija prema kojima je vjerovao da je na njemu da odredi tko treba živjeti, a tko umrijeti (Pantucci, 2011b). Vjeruje se da je znakove određenih psiholoških poremećaja počeo pokazivati 2006. godine, otkad se preselio kod majke i postao socijalno izoliran. Njegova majka je na sudu iznijela da je

tijekom 2011. godine, kad je još živio kod nje, počeo nositi antiseptičku masku po kući, odbijao jesti hranu koju mu je pripremala, te da je stalno zvao obiteljskog liječnika i optuživao ju da ga je zarazila nekom bolešću (Pantucci, 2011b). Također, prema Pantucciovoj analizi, Breivik je pokazivao visoki nivo narcisoidnosti što se može vidjeti iz nekoliko primjera. Prvi primjer jest plastična operacija nosa kojoj se podvrgnuo da bi, po njemu, više sličio arijevske rasi. Zatim, kroz svoje tekstove u manifestu više puta spominje sebe u kontekstu svog „dobrog vanjskog izgleda i šarma“ pomoću kojih vrlo lako može osvojiti djevojke. Breivikov intervju sa samim sobom prezentiran u manifestu, uz pomoć kojeg se uvježbava za potencijalne buduće intervjue, za koje se nada da će uslijediti nakon napada, još jedan je od dokaza za ovu tvrdnju. Zadnji primjer koji Pantucci daje, a koji demonstrira visok nivo Breivikove samo-opsesije, su fotografije koje je sam Breivik objavio na kraju svog manifesta, a koje služe da ga predstave široj javnosti i svijetu.

4.4.3. Radikalizacijski proces

U ovom dijelu slijedi prikaz šest faza Breivikovog radikalizacijskog puta, prema Hammovom i Spaaijevom (2017) radikalizacijskom modelu. Osjećaj osobnog i političkog nezadovoljstva gajio je prema svima koji su mu nanijeli neku vrstu nepravde, što tvrdi i u svom manifestu. To su prvenstveno bile njegova majka i sestra koje su, prema njemu, zbog nedostatka seksualnog morala bile zaražene spolno prenosivim bolestima. Njegova sestra i majka, kako on tvrdi, nisu zbog toga osramotile samo njega, već i same sebe i cijelu njihovu obitelj (Berwick, 2011: 1174). Prema pakistanskom prijatelju iz djetinjstva, Breivik je također gajio negativne osjećaje. Negativno iskustvo iz djetinjstva ostavilo je traga na njemu. Njega i ostale muslimane smatrao je krivima radi širenja islamske kulture u njegovoj zemlji, radi nedovoljnog integriranja u norveško društvo te nadmoćnog ponašanja prema ljudima u Norveškoj. Anders je smatrao da je zahvaljujući njemu postepeno razvio strast prema svojem kulturnom identitetu (Berwick, 2011: 1389). Osim obitelji i prijatelja, početak njegovog radikalizacijskog puta uzrokovan je i osjećajem odbačenosti od šireg društva, s čime se suočio nekoliko puta tijekom života – odbačenost od oca, odbačenost od školskih vršnjaka, od „graffiti bande“ kojoj je pripadao, od političke stranke, itd. Za neuspjehe s kojima su se on i društvo suočavali krivio je političku multikulturalnu propagandu te je kasnije odlučio

ukazati na to na način da je odabrao simboličke mete koje predstavljaju cilj njegovih napada.

Breivik je razvio sklonost prema *online* simpatizerima i ekstremističkim skupinama te je internet imao ključnu ulogu pri njegovoj radikalizaciji. Još kao član norveške Napredne stranke angažirao se na internetskim forumima gdje je imao priliku javno izražavati svoje mišljenje o negativnim učincima islamizacije Zapada (Seierstad, 2015). Upravo tu, još u njegovim tinejdžerskim danima, mogu se opaziti prvi znakovi početka njegovog radikalizacijskog procesa. U kasnijoj dobi inspiraciju je počeo pronalaziti na različitim desnim ekstremističkim i anti-islamskim forumima, posebice na forumu *Gates of Vienna*, kojeg spominje i u svojem manifestu. Nedostatak kontakata i prijatelja u stvarnom životu pokušavao je nadomjestiti *online* prijateljstvima. Osim aktivnosti na forumima, otvorio je i *Facebook* profil na kojem je okupio velik broj pratitelja, njih 7000 (Spaaij, 2012: 57). Jedan od njegovih glavnih virtualnih prijatelja bio je bloger Fjordman s kojim je Breivik izmjenjivao različite poruke, vrijednosne sustave, političke stavove i radikalni sadržaj (Ravndal, 2013). Breivikov prognostički okvir inspiriran je također i ostalim terorističkim skupinama poput Frakcije Crvene armije i Al Qa'ide. On je u svom prognostičkom okviru koristio džihadistički narativ u kojem je islam zamijenio s kršćanstvom, a „zapadne križare“ s multikulturalistima¹⁸ (Berntzen i Sandberg, 2014).

Breivikov najraniji omogućitelj bilo je okruženje norveške stranke *The Progress Party Youth Organization* gdje je upoznao brojne istomišljenike od kojih je upijao različita saznanja o opasnostima multikulturalnog okruženja i migraciji muslimana u zemlju. S vremenom, njihove stavove i djelovanje Breivik više nije smatrao dovoljno radikalnima, ali, sve u svemu, ozračje u ovoj stranci imalo je važan utjecaj na njegovu ideologiju. Ključni Breivikovi omogućitelji prvenstveno su bili *online* ekstremistički sadržaji, stranice i simpatizeri koje je pronalazio. Glavnu inspiraciju i uzor Breivik je pronašao kod spomenutog blogera Fjordmana, s kojim se dopisivao, a koji je s njim dijelio svoje ekstremno desničarske stavove. Njegova razmišljanja i tekstove Breivik je uvrstio i u svoj manifest. Anders je također bio usmjeravan neizravno od strane svoje

¹⁸ Džihadistički narativ može se sumirati na sljedeći način: a) Islam je podvrgnut generalnim neopravdanim napadima od strane Zapada i zapadnih „križara“, b) Džihadisti se opiru tom napadu, c) akcije koje oni poduzimaju su razmjerno i religijski opravdane i d) dužnost Muslimana je da podržavaju te akcije (Berntzen i Sandberg, 2014).

obitelji, prvenstveno majke, u djetinjstvu. Radi narušenog obiteljskog okruženja u kojem je odrastao i izloženosti psihičkom zlostavljanju razvio je antisocijalno ponašanje i već od malih nogu bio je izložen pogrešnim vrijednostima. Problematičan odnos Andersa s majkom, majčina psihološka neuračunljivost i odnos kojeg nije imao s ocem, utjecali su na njegov karakter samotnjačke prirode. Na operativnom nivou, inspiraciju za planiranje napada i izrađivanje bombe pronalazio je kod različitih terorističkih organizacija poput Irske republikanske armije i Baskijske domovine i slobode te, usamljenog vuka Teda Kaczynskia (Hamm i Spaaij, 2017).

Na internetu, na svojoj Facebook stranici imao je nekoliko tisuća sljedbenika koji su činili njegovu „zajednicu“. Svim *Facebook* prijateljima i kontaktima na svojoj *mailing* listi poslao je svoj manifest i 12-minutni video koji sumira sve njegove argumente (Spaaij, 2012). Video u kojem je sumirao sadržaj svog manifesta objavio je i na stranicama *Youtube* i *Vimeo* (Ravndal, 2013). Svojim manifestom htio je poslužiti kao inspiracija svim istomišljenicima.

Okidač koji je imao ključnu ulogu pri kulminaciji Breivikovog ekstremnog djelovanja bila je kombinacija više događaja. Prema samom Breiviku (Berwick, 2011: 1380) bila je to umiješanost norveške vlade pri napadima na Srbiju, odnosno bombardiranju od strane NATO-a 1999. godine. Smatrao je da je potpuno neprihvatljivo da su američki zapadnoeuropski režimi bombardirali Srbe koji su tad htjeli deportirati albanske muslimane natrag u Albaniju. Kako su Albanci to odbili, započela je vojna intervencija protiv Albanaca u koju se na posljepku upleo i NATO. Osim ovoga, Anders tvrdi da su ga na daljnje djelovanje potaknula i brojna pitanja i problemi u Norveškoj u koju se svake godine useljavalo po tisuće muslimana. Još jedan bitan događaj, ovaj put ne političke, već osobne naravi koji se može smatrati okidačem, dogodio se kad je Breivik planirao pokrenuti časopis i napisati knjigu u suradnji s Fjordmanom, ali ga je on odbio (Ravndal, 2013). U konačnici, samo odbijanje suradnje od strane njegovog jedinog virtualnog prijatelja, Fjordmana, također je rezultiralo kod Breivika još jednim razočaranjem i osjećajem odbačenosti, ali ovaj put u većim razmjerima iz razloga jer je Fjordman bio njegov uzor. Iznevjeren, sad ne samo u stvarnom, već i u virtualnom svijetu, odlučio je da je vrijeme za ekstremističko djelovanje.

4.4.4. Zaključak

Problematično obiteljsko okruženje, suživot s psihološki bolesnom majkom, viktimizacija i neuklapanje, životni neuspjesi, odbačenost, razočarenja i na posljeticu socijalna izolacija u sinergiji s društveno-političkim kontekstom u Norveškoj, te izloženosti različitim ekstremnim sadržajima vodili su Breivika kroz svaku fazu radikalizacijskog procesa. Ključnu ulogu pri njegovoj radikalizaciji imao je internet, kako u smislu pronalaženja ekstremističkog sadržaja i inspiracije, tako i u operativnom smislu. Upravo ove kombinacije negativnih životnih iskustava, osobnih nedaća, pogled na društveni i politički život te uporaba interneta dovele su ga do stvaranja jedinstvenog ideološkog okvira koji ga je na kraju učinio operativnim usamljenim vukom.

5. Komparativna analiza terorista „usamljenih vukova“: rezultati i rasprava

Analize slučajeva predstavljene u prethodnom poglavlju ukazuju da postoji niz različitih kombinacija socijalnih, osobnih, psiholoških te drugih vanjskih faktora koji utječu na radikalizaciju terorista usamljenih vukova.

Pojedinačne životne priče svakog od terorista razlikuju se, međutim može se razaznati niz sličnih obrazaca i okolnosti. Kaczynskievo i Rudolphovo djetinjstvo bilo je obilježeno manjkom socijalnih kontakata s vršnjacima i kao rezultat toga nisu stekli odgovarajuće društvene vještine koje su potrebne za uspostavljanje bližih ljudskih odnosa. Breivik također nije bio dobro prihvaćen od strane vršnjaka, te baš kao Kaczynski i Rudolph, nekoliko puta tijekom života susreo se s osjećajem odbačenosti od šireg društva. Pojedinci iz van der Graafovog djetinjstva nisu nam poznate, stoga ne možemo ocijeniti vrijede li ova zapažanja i za njega. On se od ostale trojice razlikuje po tome što je jedini od njih četvorice u kasnijem životu imao partnericu i kćer. Usamljeni vukovi imaju tendenciju pokazivanja određenog stupnja socijalne izoliranosti. Oni pojedinci koji čeznu za pripadanjem i članstvom u određenoj grupi, na kraju su otkrili kako u grupama najčešće bivaju teže prihvaćeni te ne mogu uspješno djelovati u njima (Spaaij, 2012). Ovaj obrazac vidljiv je kod troje od četvero analiziranih aktera. Izuzetak je van der Graaf koji je bio član nekoliko ekoloških grupa, te je uspješno i aktivno djelovao u njima.

Ideologija analiziranih aktera bila je rezultat kombinacija različitih ekstremističkih ideologija i njihovih osobnih i političkih nedaća koje su doživjeli tijekom života. Može se zaključiti kako su glavni motivacijski mehanizmi kod usamljenih vukova političke, religiozne, društvene, ali i osobne naravi. Stoga je hipoteza H1 potvrđena. Osim na primjeru prethodno analiziranih slučajeva, ovo potvrđuje i Bates (2012) koji tvrdi da, iako se usamljeni vukovi samoradikaliziraju, njihova motivacija ne mora uvijek biti prvenstveno samo politička ili religiozna, uz ove motivacije, osobna agenda također može biti određena vrsta motivacijskog pokretača. Osobna motivacija najčešće se javlja kao odgovor na stvarni ili samo percipirani organizacijski ili institucionalni događaj. Iako postoji niz različitih kombinacija naravi i motiva, ideološke kategorizacije usamljenih vukova iznimno su problematične, jer se mnogi teroristi usamljeni vukovi ne uklapaju lako u njih (Spaaij, 2012). Naravno, kod nekih se može očitati priklonjenost određenoj ideologiji do neke mjere. Tako kod

Kaczynskia uviđamo elemente anarhizma i ludizma, odnosno njegov ideološko motivacijski sklop sastojao se od netrpeljivosti prema tehnologiji i industrijalizaciji. Rudolph je bio protu-pobačajni zagovornik te zagovornik protu-homoseksualne populacije. Van der Graaf je bio aktivist za zaštitu okoliša i prava životinja te zagovaratelj ranjivih skupina u nizozemskom društvu. Breivikova uvjerenja bazirana su na protu-islamističkim i protu-imigrantskim uvjerenjima. Međutim, svaka od njihovih ideologija imala je određenu specifičnost, odnosno bila je oblikovana njihovim personalnim iskustvima i doživljenim nedaćama koji su ostavili snažan utisak na njih. Ako uzmemo u obzir Batesov višedimenzionalni model terorista usamljenih vukova (Bates, 2012) možemo sagledati način i opseg radikalizacije, motivaciju, oblik terorističkog djelovanja i razinu rizika kod svakog od analiziranih slučajeva. Što se tiče prve dimenzije, načina i opsega u kojem se akteri radikaliziraju, za svakog aktera karakterističan način radikalizacije jest samoradikalizacija, putem užih i širih kontakata i aktera, te izlaganjem ekstremističkoj ideologiji kroz radikalne sadržaje. Pomoću druge dimenzije, Durkheimovog kontinuuma egoističnog prema altruističnom, mogu se razaznati motivacijski tipovi usamljenih vukova. Može se zaključiti da su Kaczynski i Breivik egoistični tipovi. Egoistične tipove karakterizira socijalna izoliranost, vjerovanje da su „pozvani“ ili da imaju jedinstvene sposobnosti za izvršenje terorističkog napada u svrhu ciljeva za koje se bore, te vjerovanje u superiornost. Van der Graaf je altruistični tip, što znači da je motiviran percipiranom moralnom obvezom da djeluje, svoje akcije opravdava kao nesebične činove koji su posvećeni nekom višem cilju. Rudolph pak iz osobne egoističke agende koja je prisutna u početku njegovog djelovanja, prelazi k više altruističnoj agendi. On je također socijalno izolirana individua, koja s vremenom traži opravdanje javnosti, kroz pisanje manifesta ili pisama (baš kao i Kaczynski i Breivik), ali njegovi motivi koji se tiču protu-pobačajnih vrijednosti i zaštite ranjivih skupina (nerođene djece), ukazuju na postojanje altruističnih motiva. Što se tiče oblika terorističkog djelovanja, Kaczynski, Rudolph i Breivik primjeri su karijernog terorizma, a van der Graaf kaotičnog terorizma. Što se tiče posljednje dimenzije, razine rizika koju je vuk samotnjak spreman preuzeti, u njoj razlikujemo teroriste koji nisu skloni preuzimanju rizika i oni koji su spremni preuzeti rizik. Kaczynski, Breivik i Rudolph čine onu skupinu usamljenih vukova koja je spremna preuzeti rizik. To vidimo iz njihove komunikacije prema široj javnosti –

manifestima i pismima u kojima opravdavaju svoje činove. Van der Graaf spada u skupinu onih terorista koji nisu skloni preuzimanju rizika.

Kaczynski je davao podršku raznim radikalnim okolišnim aktivistima te nadahnuće pronalazio u Ellulovim anarho-primitivističkim djelima. Rudolph je razvio afinitet prema Kršćanskom patriotskom pokretu. Van der Graaf je podržavao i sam bio član nekolicine organizacija za zaštitu okoliša i životinja. Breivik je svoju inspiraciju i podršku pronalazio na internetu na raznim anti-islamskim forumima. Iz ovih primjera uviđamo kako je pretpostavka da se usamljeni vukovi identificiraju s određenim društvenim skupinama točna. Različiti radikalni sadržaji – anarhističko-primitivistički sadržaji povezani sa suvremenim ekologizmom kod Kaczynskia, konzervativistički i nacistički sadržaji kod Rudolpha, anarhistički sadržaji kod van der Graafa, te protu-islamski i ekstremno desničarski *online* sadržaji kod Breivika – omogućili su svakom od njih brzo usvajanje ekstremističke ideologije. Dostupnost ovih radikalnih materijala, korištenje te prihvaćanje njihovih sadržaja ima znatnu ulogu pri radikalizacijskom putu. U današnjem društvu, internet je zbog svoje jednostavnosti, pristupačnosti i brzine, postao idealno mjesto za samoradikalizaciju. Osim toga, internet je također i mjesto koje pojedincima sa sličnim ideologijama omogućuje komunikaciju i razmijenjivanje ideja. Kao primjer tome može nam poslužiti još jedan samotnjački vuk desničarske ideologije, David Sonboly, koji je 2016. godine izvršio napad u Münchenu, a koji je preko internetske platforme *Steam*¹⁹ bio povezan i komunicirao s drugim usamljenim vukom koji je izvršio teroristički napad 2017. godine. Uviđa se kako je nastupilo virtualno napredovanje procesa radikalizacije, koje se svakako treba detaljnije ispitati (Hartleb, 2020). No, pritom se mora imati na umu kako internet i ostali radikalni materijali djelomično oblikuju uvjerenja terorista te se oni ne mogu smatrati glavnim uzrokom terorističkog djelovanja, već određenom vrstom utjecaja.

U dva, od četiri istraživanih slučaja, pokazalo se kako je fakultetsko obrazovanje u nekoj mjeri oblikovalo ideološke vrijednosti terorista usamljenih vukova. Sveučilišta su se pokazala kao neka vrsta (neizravnog) ideološkog terena za obuku terorista usamljenih vukova iz razloga jer ponekad dovode u pitanje različite društvene vrijednosti te studentima pružaju prilike za izravan angažman u blisko povezanim ideološkim okruženjima (Taylor, 1998). Tako je Harvardov tadašnji općeobrazovni

¹⁹ Internetska platforma za zabavu i igranje igara

kurikulum oblikovao Kaczynskieva razmišljanja o opasnostima u društvu poput utjecaja moderne tehnologije. Kod van der Graafa je to bio studij zdravstvene ekologije na Fakultetu agrikulture koji ga je upoznao s raznim izvannastavnim skupinama ekološko aktivističkog tipa. Breivik nije pohađao fakultet, dok ga je Rudolph pohađao samo jedan semestar. Rudolph je razvio iznimno negativne stavove prema američkom obrazovnom sustavu. Kod njega su veliku ulogu u oblikovanju ideologije imali upravo njegovi bližnji – ponajviše majka i obiteljski prijatelj Tom Branham koji ga je upoznao s kršćanskim Patriotskim pokretom, brojnom radikalnom literaturom i konzervativnim načinom života. Kod Breivika je to bio internet koji mu je pružio neograničen broj sadržaja, informacija i materijala za planiranje i izvršavanje terorističkih napada.

Kaczynskiove mete bili su zrakoplovne kompanije, sveučilišta odnosno profesori iz tehničkog područja, stručnjaci za računarstvo i trgovine s računalnom opremom. Rudolph je ciljao civile, klinike za pobačaje i LGBT noćni klub. Van der Graafova meta bio je političar. Breivikove mete bili su sjedište vlade u Oslu i civili u ljetnom kampu socijaldemokrata. Svoje mete birali su prema određenim ideološkim ciljevima. Samotnjački vukovi najčešće ciljaju civile, vladu i političare. Njihove mete simboliziraju percipiranog neprijatelja za kojeg smatraju da je opravdano smaknuti ga. Kolateralne žrtve, poput civila, služe za skretanje pozornosti na njih same, njihove percipirane probleme i ciljeve na koje oni žele ukazati javnosti i nadležnim vlastima.

Kad smo spomenuli sve najvažnije karakteristike, potvrđujemo i hipotezu koja glasi da je među istraživanim slučajevima moguće razaznati zajedničke obrasce. Da ponovimo, prvo, usamljeni vukovi kombiniraju ekstremističke ideologije s doživljenim osobnim nedaćama te stvaraju personaliziranu ideologiju koja je rezultat političkog, religioznog ili društvenog konteksta te osobnih averzija. Upravo zbog toga teško ih je svrstati u određene ideal tipske ideološke kategorije. Svaki od istraživanih aktera identificira se s određenom društvenom skupinom i vidi sebe kao odgovornog za rješavanje problema u društvu u kojem se nalaze. Sljedeća zajednička karakteristika istraživanih slučajeva jest da je svaki akter bio u izravnom ili neizravnom kontaktu s radikalnim/ekstremističkim grupama/simpatizerima ili im davao podršku. No, usprkos tome, planiraju, djeluju i izvršavaju napade samostalno. Napadi usamljenih vukova nikad nisu bili rezultat impulzivne odluke, već su svi akteri svaki korak pomno isplanirali unaprijed. Kod analiziranih usamljenih vukova moguće je uočiti sličan

obrazac koji se tiče stope psiholoških poremećaja ili abnormalnosti. Usprkos tome što su neki od njih visoko inteligentni, stopa psiholoških poremećaja kod usamljenih vukova veća je nego kod ostalih terorista. U tri, od četiri, istraživanih slučaja, akterima je bila dijagnosticirana određena vrsta psiholoških poremećaja. U slučaju u kojem nema naznaka psihološkog poremećaja, ipak se opaža određena vrsta socio-psihološke abnormalnosti u pogledu socijalne izolacije. To znači da su neko vrijeme tijekom svog života proveli u socijalnoj izolaciji od užeg ili šireg društva. Kaczynsku je dijagnosticiran poremećaj paranoidne shizofrenije, ali je usprkos tome bio proglašen racionalnim, svjesnim svog djela te sposobnim za suđenje. Rudolphu nije dijagnosticiran psihološki poremećaj, ali je kod njega vidljiva određena socio-psihološka abnormalnost koja se tiče socijalne izolacije. Ovo je slučaj i kod Kaczynskia i Breivika. Van der Graafu je tijekom života u jednom navratu dijagnosticirana depresija, a prilikom suđenja sudski psihijatar dijagnosticirao mu je poremećaj ličnosti, ali je također bio proglašen sposobnim za suđenje i smatra se kako ovo stanje nije igralo važnu ulogu prilikom njegovog napada. Iako se iz analize Breivikovog djelovanja i pripreme napada može zaključiti kako je racionalna osoba, policijska psihološka procjena dijagnosticirala mu je mentalni poremećaj paranoidne shizofrenije. Pritom moramo uzeti u obzir kako duševno stanje nije uzrok djelovanja usamljenih vukova, pa niti uzrok porasta ovakvog slučaja terorizma, već se ono samo podrazumijeva kao doprinosni faktor (Gallagher, 2017). Ovo ide i u prilog pretpostavci da ne postoji univerzalni profil usamljenih vukova. Svaki od terorista ima jedinstvenu ličnost koja je oblikovana njihovim jedinstvenim životnim iskustvima. Iako su se neka obilježja terorista usamljenih vukova pokazala kao zajednička, i dalje se ne može identificirati univerzalna društvena struktura iz koje oni potječu, baš kao ni njihova obrazovna razina, motivacijski i ideološki faktori, tim više jer je u ideologiju usamljenih vukova osim sociološkog i političkog konteksta satkan i osobni kontekst.

Pri analiziranju usamljenih vukova, korištenje Spaaijeve i Hammove teorije o radikalizacijskom modelu usamljenih vukova pokazalo se adekvatnim. U smislu radikalizacije ovaj model dobro objašnjava cijeli proces. Uz pomoć šest faza obrađeni su ključni mehanizmi koji su svakog usamljenog vuka vodili k terorizmu. Kod svakog aktera mogli su se prepoznati različiti ključni faktori u svakoj fazi modela, što je u konačnici rezultiralo obuhvatnim razumijevanjem ideološko-motivacijskih obrazaca,

utjecaja uže i šire okoline, društveno-političkog konteksta te akterovih individualnih značajki. Međutim, ovakva analiza je ograničena brojem slučajeva, stoga bi svakako višestruk broj slučaja znatno bolje pridonio empirijskim dokazima za pogodnost ovog modela. Što se tiče nedostataka samog modela, on je više usredotočen na mikro događaje kombinirane s osobnim nedaćama aktera i utjecajima bližeg okruženja, a ne toliko na širi društveno-politički kontekst. Upravo zbog boljeg razumijevanja socijetalnih dimenzija terorizma usamljenog vuka, uz samu razradu ovog radikalizacijskog modela, prethodno je objašnjena i trenutna društveno-politička slika koja je također imala širi spektar utjecaja na aktere.

Tablica 1. Sažet prikaz komparacije glavnih značajki analiziranih slučajeva

	Theodore Kaczynski	Eric Rudolph	Volkert van der Graaf	Anders Breivik
Godina/godine djelovanja	1978. – 1995.	1996. – 1998.	2002.	2011.
Geografski fokus djelovanja	SAD	SAD	Nizozemska	Norveška
Broj napada	16	6	1	2
Oblik terorističkog djelovanja	karijerni	karijerni	kaotični	karijerni
Broj žrtava	Ubijenih: 3 Ranjenih: 29>	Ubijenih: 2 Ranjenih: 170>	Ubijenih: 1	Ubijenih: 77 Ranjenih: 75>
Odabir oružja	bombe	bombe	pištolj	Auto-bomba, automatska puška
Razina obrazovanja	Doktorat	Srednja škola (odustao od fakulteta)	Srednja škola (odustao od fakulteta)	Srednja škola
Skлонost simpatizerima/ radikalnim skupinama	Podrška radikalnim okolišnim aktivistima	Afinitet prema Kršćanskom patriotskom pokretu	Član nekoliko aktivističkih organizacija za zaštitu okoliša i životinja	Ekstremistički i anti-islamski <i>online</i> forumi (pr. <i>Gates of Vienna</i>)
Ideologija	Anti-ljevičarska - protivnik tehnologije i industrijalizacije	Ekstremno desničarska - protivnik pobačaja i homoseksualne populacije	Ekstremno ljevičarska - aktivist za zaštitu okoliša, prava životinja i ranjivih skupina	Ekstremno desničarska – protu-islamska i protu-imigrantska uvjerenja
Ciljevi	Osvetiti se društvenim i industrijskim sustavima u SAD-u, javnosti ukazati na probleme te započeti revoluciju	Deplasman središnjih obilježja američkog društva te sustava koji ih odobrava	Zaštita svih ranjivih skupina u Nizozemskoj (životinja, okoliša, nacionalnih manjina)	Borba protiv multikulturalizma, norveških vlasti i elite odgovorne za prihvaćanje migranata koji uništavaju norveško društvo

Motivacijski tip usamljenog vuka	Egoistični	Egoistični prema altruističnom	Altruistični	Egoistični
Meta	Zrakoplovne kompanije, sveučilišta, stručnjaci za računarstvo, trgovine s računalnom opremom	Civili u Centennial Parku, klinike za pobačaje, LGBT noćni klub	Političar Pim Fortuyn	Sjedište vlade u Oslu, civili te polaznici ljetnog socijaldemokratskog kampa
Ideološka inspiracija	Jacques Ellul („Tehnika-zalog stoljeća), Joseph Conrad (<i>The Secret Agent</i>)	John Birch, Thomas Hobbes, John Locke, incidenti u Wacou i Ruby Ridgeu	Anarhistička literatura (npr. <i>Resistance is Possible: Handbook for Activists</i>)	Norveška Progresivna stranka mladeži, <i>online</i> ekstremistički sadržaji, bloger Fjordman, Al Qa'eda, Frakcija Crvene Armije
Emitiranje namjere/komunikacija s javnosti	Anonimna pisma, manifest	Anonimna pisma, manifest (autobiografija), <i>web</i> stranica <i>Army of God</i>	Ne	Manifest, <i>Facebook</i> stranica, <i>e-mail</i> , <i>Youtube</i> video
Socijalna izoliranost	Da	Da	Ne	Da
Psihološki poremećaji	Paranoidna shizofrenija	Ne	Depresija, poremećaj ličnosti	Paranoidna shizofrenija

6. Zaključak

Teroristička djelovanja javljaju se u različitim oblicima i formama te dolaze iz različitih izvora. Svaki se taj oblik terorizma pa i sam pojedinačni čin treba promatrati u širem okviru društveno-političkog konteksta. Tako se u ovom radu naglasak stavio na proučavanje terorizma usamljenog vuka u kontekstu socijetalnih dimenzija. Osim toga, dobio se značajan uvid u motivacijske i radikalizacijske procese terorista usamljenih vukova. Iako brojna istraživanja pokazuju da je terorizam usamljenog vuka marginalan fenomen, radi čega je smatran manje opasnim od grupnog terorizma, njegov zastrašujući efekt se ne umanjuje.

U radu se kroz različita teorijska tumačenja došlo do saznanja o utjecaju niza faktora koji igraju glavnu ulogu pri „evoluiranju“ inertnog aktera prema operativnom vuku samotnjaku. S analizom četiri terorista usamljena vuka povezana su prethodna razjašnjenja najvažnijih teorijskih premisa, te su slučajevi u konačnici uspoređeni i razrađeni s obzirom na dane hipoteze. Iz studija slučaja o Tedu Kaczynskiu, Ericu Rudolphu, Volkertu van der Graafu i Andersu Breiviku dobiven je uvid u događaje prije, tijekom i nakon počinjenja terorističkih napada, odnosno pregled njihovog radikalizacijskog puta i najvažnijih utjecajnih faktora. Iako izneseni podaci ne dopuštaju generalizaciju, svakako nam služe kao dobri pokazatelji kompleksnosti ovog fenomena. Glavni zaključci koji proizlaze iz ovog rada mogu se sažeti na sljedeći način. Terorizam usamljenog vuka može se svrstati u dani društveno-povijesni kontekst. Prvenstveno se može ustanoviti kako je radikalizacija kompleksan i dinamičan proces koji je različit za svakog pojedinca. Glavni motivacijski mehanizmi kod usamljenih vukova su političke, religiozne, društvene ili osobne naravi. Važno je spomenuti kako pri razvijanju ideologije, osobni aspekt igra vrlo važnu ulogu. Niz osobnih iskustava i frustracija povezanih s društveno-političkim problemima uvjetuju nastanku terorista usamljenih vukova. Personalizirana ideologija, između ostalog, jedna je od najvažnijih stvari koja ih razlikuje od grupnog terorizma. Uzroci radikalizacije samotnjačkih vukova leže u mikro, mezo i makro sredinama u društvo (Schmid, 2013), odnosno na akterovoj osobnoj razini, razini njegovog poticajnog društvenog okruženja te širem društveno-političkom miljeu određene zemlje. Pri radikalizaciji, upotreba interneta i ostalih radikalnih materijala i sadržaja omogućuje lako usvajanje ekstremističke ideologije. Usamljeni vukovi daju podršku određenim skupinama u društvu s čijim se problemima i

ciljevima poistovjećuju. Identitet koji konstruiraju usamljeni vukovi, ili ih čini žrtvama društveno-političkog sustava ili pak se identificiraju s određenom skupinom koju smatraju žrtvom. Također, mete napada biraju prema svojim ideološkim ciljevima, što znači da su to obično mete koje predstavljaju simbol za percipirane probleme u društvu ili pak su to civili, čija stradanja služe skretanju pozornosti na određen problem. Iako smo potvrdili kako je među istraživanim slučajevima moguće razaznati određene zajedničke obrasce, važno je napomenuti kako u konačnici ne postoji univerzalni profil usamljenih vukova, jer je svaki slučaj rezultat specifičnog osobnog, motivacijskog, ideološkog, socio-psihološkog i društveno-političkog konteksta. Ono na što nam još dani nalazi ukazuju jest da su akteri terorizma usamljenog vuka ponekad ljudi neobične psihološke složenosti. Kako bismo stvorili točnu sliku terorističke prijetnje, moramo uzeti u obzir i psihološke faktore. Brojna istraživanja pokazala su kako su teroristi psihološki zdrave osobe, neki čak i izvanrednih intelektualnih sposobnosti. No, što se tiče terorizma usamljenog vuka, ova analiza pokazala je postojanu prisutnost psiholoških poremećaja i abnormalnosti kod istraživanih aktera. Doduše, utjecaj psiholoških poremećaja pokazao se irelevantnim prilikom izvršavanja samog terorističkog čina, štoviše akteri su od strane sudskih procjenitelja prikazani kao racionalni i kognitivno organizirani. Usamljeni vukovi također imaju tendenciju pokazivanja određenog stupnja socijalne izoliranosti i nepripadnosti društvenim grupama.

Svime ovime uvidjeli smo na koji način kod vukova samotnjaka nastaju ideje i kako one kroz različite procese i okolnosti bivaju pretočene u akciju – kada se doživljena negativna osobna i društveno-politička iskustva te izloženost radikalnim sadržajima stope sa željom za osvetom, kod aktera se javlja eksplozija emocija; tad je potreban samo okidač koji će tu želju pretvoriti u stvarno djelovanje.

Preostalo je još dotaknuti se jednog važnog pitanja, a to je pitanje protuterorizma odnosno borbe protiv terorizma usamljenog vuka. Napadi usamljenih vukova predstavljaju najnepredvidljiviji oblik terorizma. Zbog kompleksnosti ovog tipa terorizma, protuterorističke mjere trebaju ići u smjeru multidisciplinarnog pristupa. Usamljeni vukovi djeluju samostalno i ponašaju se drugačije od terorista koji su članovi terorističkih organizacija, dakle njihova je detekcija još problematičnija. Shodno tome, protuteroristička strategija treba sadržavati određenu distinkciju između ove dvije vrste

terorizma. Danas postoji mnoštvo terorista skrivenih iza ekrana, dijeleći tako svoje ideje s drugima, pripremajući napade i žudeći za djelovanjem. Internet je dobio jednu od najvažnijih uloga pri radikalizaciji usamljenih vukova, stoga se reakcija na terorizam usamljenog vuka prvenstveno treba bazirati na tome, a zatim i na ideološko-motivacijskom aspektu njihovog djelovanja. Vlasti trebaju postati svjesne ozbiljnosti ove prijetnje kako bi se učinkovito izborili protiv nje. Istraživanje i uspoređivanje različitih slučajeva može biti od velike koristi za razumijevanje ovog fenomena. Jednom kad se dođe do saznanja o načinima razmišljanja i djelovanja usamljenih vukova, tad će se moći prepoznati uzroci budućih radikalizacija te u konačnici poduzeti odgovarajuće sigurnosne mjere.

7. Literatura

- Alakoc, B. P. (2015) Competing to Kill: Terrorist Organizations Versus Lone Wolf Terrorists. *Terrorism and Political Violence*, 29 (3): 509-532.
- Alexander, J. (2017) The Lone Wolf Terrorist: Past Lessons, Future Outlook, and Response Strategies. Inter-University Center for Terrorism Studies.
- Bates, R. A. (2012) „Dancing With Wolves: Today's Lone Wolf Terrorists“ *The Journal of Public and Professional Sociology*, 4 (1): 1-14.
- Berntzen, L. E., Sandberg, S. (2014) The Collective Nature of Lone Wolf Terrorism: Anders Behring Breivik and the Anti-Islamic Social Movement. *Terrorism and Political Violence*, 26 (5): 759-777.
- Berwick, A. (2011) *2083 – A European Declaration of Independence*. Oslo: Self-published. URL: <https://info.publicintelligence.net/AndersBehringBreivikManifesto.pdf> (10.2.2020.)
- Bilandžić, M. (2019). *Nacionalna sigurnost. Prognoziranje ugroza*. Zagreb: Despot infinitus d.o.o.
- Bilandžić, M. (2014) *Sjeme zla: uvod u studije terorizma*. Zagreb: Despot infinitus.
- Borum, R. (2011). Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories. *Journal of Strategic Security*, 4(4): 7-36.
- Boudon, R. (2003) „Beyond rational choice theory“ *Annual Review of Sociology*, Vol. 29: 1-21.
- Chase, A. (2000) Harvard and the Making of the Unabomber. *The Atlantic*. URL: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2000/06/harvard-and-the-making-of-the-unabomber/378239/> (24.2.2020.)
- Crenshaw, M., Lafree, G. (2017) *Countering Terrorism: No Simple Solutions*. Washington: Brookings Institution Press.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches (Second edition)*. Thousand Oaks: SAGE publications.
- De Volkskrant* (18.7.2003.) Van der G. opnieuw veroordeeld tot achttien jaar cel. URL: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/van-der-g-opnieuw-veroordeeld-tot-achttien-jaar-cel~bdeeb11e/> (2.3.2020.)
- Durkheim, E. (1897) *Samoubojstvo*. U: Cvjetičanin, Veljko: Supek, Rudi (2003.) Emile Durkheim i francuska sociološka škola. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Federal Bureau of Investigation* (14.10.1998.) *Eric Rudolph Charged in Centennial Olympic Parkbombing*. URL: <https://www.justice.gov/archive/opa/pr/1998/October/477crm.htm> (3.2.2020.)
- Federal Bureau of Investigation* (2005.) Famous Cases & Criminals. Eric Rudolph. URL: <https://www.fbi.gov/history/famous-cases/eric-rudolph> (8.2.2020.)

- Feldman, M. (2013) Comparative Lone Wolf Terrorism: Toward a Heuristic Definition. *Democracy and Security*, 9 (3): 270-286.
- Gallagher, M. (2017) The 2016 'Lone Wolf' Tsunami – Is Rapoport's 'Religious Wave' Ending? *Journal of Strategic Security*, 10 (2): 60-76.
- Greunwald, J., Chermak, S., Freilich, J. D. (2013) Far right lone wolf homicides in the United States. *Studies in Conflict & Terrorism*, 36 (12): 1005-1024.
- Guidere, M. (2012) *Novi teroristi*. Zagreb: Alfa.
- Hartleb, F. (2020) New dimensions of terrorism: tracking right-wing inspired lone wolves. *OpenDemocracy*. URL: <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/new-dimensions-terrorism-tracking-right-wing-inspired-lone-wolves/?fbclid=IwAR24pnRuUlzEIHFunkNm6kBUcrR1OSnZyx3zsnmzg5bme8AXagRtPZw9I5M> (21.4.2020.)
- Hamm, M., Spaaij, R. (2017). *The Age of Lone Wolf Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- History.com Editors (19.12.2017) Waco Siege. URL: <https://www.history.com/topics/1990s/waco-siege> (9.2.2020.)
- Jenkins, B. M. (1980) „The study of terrorism: definitional problems“. Santa Monica, CA: RAND Corporation. URL: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2006/P6563.pdf> (16.11.2019.)
- Kaczynski, T. (22.9.1995) Industrial Society and Its Future. *The Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/national/longterm/unabomber/manifesto.text.htm> (20.2.2020.)
- Korterink, H. J. (n.d.) Volkert en de moord in Nunspeet. *Misdaadjournalist*: <https://www.misdaadjournalist.nl/rapportages/vokertendemoordinnunspeet.html> (2.3.2020.)
- Lucić, D. (2019) *Državni terorizam*. Zagreb: Despot infinitus.
- Lutz, B., Lutz, J. (2010) „Terorizam“, u: A. Collins (ur.): *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura. Str.:330-352.
- Malešević, S. (2011) *Sociologija rata i nasilja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- McCauley, C., Moskaleiko, S. (2013). Toward a Profile of Lone Wolf Terrorists: What Moves an Individual From Radical Opinion to Radical Action. *Terrorism and Political violence*, 26 (1): 69-85.
- Mech, D. L., Boitani, L. (2003) *Wolves: Behavior, Ecology, and Conservation*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Milardović, A. (2014). *Populizam i Globalizacija*. Centar za politološka istraživanja: Zagreb.

- Moghaddam, F. M. (2005). The Staircase to Terrorism. A Psychological Exploration. *American Psychologist*, 60 (2):161-169.
- Moskalenko, S., McCauley, C. (2011) The psychology of lone-wolf terrorism. *Counselling Psychology Quarterly*, 24 (2): 115-126.
- Nesser, P. (2012) Research Note: Single Actor Terrorism: Scope, Characteristics and Explanations. *Perspectives on terrorism*, 6 (6): 61-73.
- Olsen, A. (20.4.2016) New revelations about Breivik's childhood: Breivik was 'already damaged by the age of two'. URL: <https://www.tv2.no/a/8241631/> (9.2.2020.)
- Pantucci, R. (2011a) A typology of Lone Wolves: Preliminary Analysis of Lone Islamist Terrorists. *The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence*. URL: https://icsr.info/wp-content/uploads/2011/04/1302002992ICSRPaper_ATypologyofLoneWolves_Pantucci.pdf.
- Pantucci, R. (2011b) What have we learned about Lone Wolves from Anders Behring Breivik? *Perspectives on Terrorism*, 5 (5/6): 27-42.
- Phillips, B. J. (2015) Deadlier in the U.S? On Lone Wolves, Terrorist Groups, and Attack Lethality. *Terrorism and Political Violence*, 29 (3): 1-17.
- Posluszna, E. (2015) „Lone Wolves Strategy: The Case of Volkert van der Graaf and Theodore Kaczynski“ u: *Environmental and Animal Rights Extremism, Terrorism, and National Security*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Ravndal, J. A. (2013) Anders Behring Breivik's use of the Internet and social media. *Journal EXIT – Deutschland – Zeitschrift für Deradikalisierung und demokratische Kultur*, Vol. 2: 173-185.
- Rudolph, E. R. (2013). *Between the Lines of Drift: The Memoirs of a Militant*. Lulu Press, Inc. URL: https://www.armyofgod.com/EricRudolphPDFLinesOfDrift10_23_13Final.pdf (3.2.2020.)
- Schmid, A. (2013). „Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review“ ICCT Research Paper, The Hague. “ The International Centre for Counter-Terrorism (ICCT), URL: https://icct.nl/wp-content/uploads/2013/03/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013_2.pdf (28.12.2019.)
- Schmid, A., P. (2011) „The Definition of Terrorism“, u: *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. London/New York: Routledge.
- Seierstad, A. (2015) *One of us*. Oslo: Virago Press.
- Simon, J. D. (2013) *Lone Wolf Terrorism: Understanding the Growing Threat*. Amherst, New York: Prometheus Books.

- Smith, L., Damphousse, K., Roberts, P. (2006) *Pre-Incident Indicators of Terrorist Incidents: The Identification of Behavioral, Geographic, and Temporal Patterns of Preparatory Conduct*. Fayetteville: University of Arkansas.
- Spaaij, R. (2012) *Understanding Lone Wolf Terrorism. Global Patterns, Motivations and Prevention*. London/New York: Springer.
- Spaaij, R., Hamm, M. (2015) „Key Issues and Research Agendas in Lone Wolf Terrorism“, *Studies in Conflict & Terrorism*, 38 (3): 167-178.
- Springer, N. (2009) Patterns of radicalization: Identifying the markers and warning signs of domestic lone wolf terrorism in our mindset. Master's thesis. Monterey, California: Naval Postgraduate School.
- Taylor, M. (1998) *The terrorist*. London: Brassey's.
- The Guardian (27.3.2003.) Fortuyn's „killer“: I did it to protect Muslims. URL: <https://www.theguardian.com/world/2003/mar/27/thefarright.politics> (28.2.2020.)
- Turchie, T., Puckett, K. (2007) *Hunting the American Terrorist: The FBI's War on Homegrown Terror*. History Publishing Company: New York.
- Vaillancourt, C. (5.6.2019.) The end of Eric Rudolph's run. URL: <https://www.smokymountainnews.com/archives/item/27038-2003-the-end-of-eric-rudolph-s-run> (6.2.2020.)
- Van Buuren, J. (2013) Holland's own Kennedy Affair. Conspiracy Theories on the Murder of Pim Fortuyn. *Historical Social Research*. 38 (1): 257-285.
- Veldhuis, T., Jorgen, S. (2009). *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. Netherlands Institute of Interational Relations Clingendael: The Hague.
- Vollers, M. (2006) *Lone Wolf: Eric Rudolph: Murder, Myth, and the Pursuit of an American Outlaw*. HarperCollins, New York. URL: <https://epdf.pub/lone-wolf-eric-rudolph-murder-myth-and-the-pursuit-of-an-american-outlaw.html> (6.2.2020.)
- Vujić, J. (2016) *Radikalna misao. Fenomenologija političkog radikalizma*. Zagreb: Alfa d.d.
- Weber, M. (1976) *Privreda i društvo*. Beograd: Prosveta.
- Yin, R. K. (2007.) *Studija slučaja – dizajn i metode*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Zainal, Z. (2007). Case study as a research method. *Journal Kemanusiaan*, Vol. 9: 1-6.
- Žunec, O. (2007) *Goli život: socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*. Svezak Prvi. Zagreb: Demetra. Posebna izdanja Dimitrija Savića.

8. Sažetak

Terorizam usamljenog vuka kompleksan je i zagonetan fenomen čiji korijeni sežu iz revolucionarnih aktivnosti 19. stoljeća, ali čija je aktualnost postojana i danas. Ovaj tip terorizma podrazumijeva postojanje jednog aktera koji djeluje, planira i izvršava napade samostalno odnosno nije član nikakve terorističke organizacije. U ovom se radu putem sveobuhvatnog prikaza evolucije, definicije i značajki nastoji dati kritički sociološki okvir za postizanje boljeg razumijevanja terorizma usamljenog vuka i njegove poveznice s društvom. Kroz prikaz nekoliko primjera teorijskih pristupa pokušavaju se pružiti objašnjenja djelovanja usamljenih vukova – teorija racionalnog izbora i socio-psihološki elementi samo-žrtvovanja, teorija reciprociteta te teorija društvene identifikacije. Posebnu pozornost potrebno je pridati procesu u kojem pojedinci od inertnog aktera, kroz usvajanje ekstremističkih uvjerenja i oblikovanja ideologija, postaju operativni teroristi. Ovaj proces naziva se radikalizacija. U sljedećem dijelu rada se kroz studije slučaja analiziraju četiri aktera – usamljeni vukovi koji su djelovali u različitom vremenskom periodu, na različitim geografskim lokacijama te bili različitih ideoloških pozadina. To su: Theodore Kaczynski poznat kao *Unabomber*, Eric Rudolph, Volkert van der Graaf i Anders Breivik. Iscrpnom analizom ovih terorista dobili smo empirijski uvid u glavne utjecajne faktore i razumijevanje procesa radikalizacije. Uz pomoć Hammovog i Spaaijevog radikalizacijskog modela terorizma usamljenog vuka, svaki akter je analiziran individualno te kroz usporedni pregled. Rezultati su pokazali da je moguće razaznati neke zajedničke obrasce među istraživanim slučajevima, no usprkos tome ne postoji univerzalni profil terorista usamljenih vukova. Njihova radikalizacija i stvaranje personaliziranih ideologija ishod su mnogobrojnih čimbenika – osobnih iskustava i frustracija, (poticajnog) društvenog okruženja te šireg društveno-političkog konteksta.

Ključne riječi: terorizam, usamljeni vuk, radikalizacijski proces, socijalni faktori

Summary

Lone wolf terrorism is a complex and puzzling phenomenon whose roots date back in the 19th century's revolutionary activities, but whose actuality is still present in today's society. This type of terrorism involves a single person who acts, plans and executes terrorist attacks alone and is not a member of any terrorist organization. Throughout comprehensive review of evolution, definition and key features, these thesis was meant to develop a critical sociological framework in order to accomplish better understanding of lone wolf terrorism and its correspondence with the society. By giving several examples of theoretical approaches, we tried to provide explanations of lone wolves actions – rational choice theory and socio-psychological elements of self-sacrifice, theory of reciprocity and social identity theory. Special attention must be paid to the process in which individuals, through the adoption of extremist beliefs and formation of ideologies, from an inert actors become operational terrorists. This process is called the radicalization. In the next part of the thesis, by using case study method, four cases of lone wolf terrorists were selected and analyzed on the basis of their diversity in terms of operating at different time period, geographical locations and on the basis of different ideological backgrounds. Analysis included: Theodore Kaczynski known as the Unabomber, Eric Rudolph, Volkert van der Graaf and Anders Breivik. Through this analysis of lone wolf terrorists were gained empirical insights into the main influential factors and comprehension of the radicalization process. With the help of Hamm and Spaaij's lone wolf radicalization model, each case was analyzed individually and through the comparative analysis. The results have shown presence of some general, all-embracing patterns of commonality among seemingly differing cases. However, there is no single profile of the lone wolf terrorist. Their radicalization and creation of personalized ideologies are result of numerous factors – personal experiences and frustrations, (stimulating) social environment, broader social and political context.

Key words: terrorism, lone wolf, radicalization process, societal factors